

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

AGNĖ URBELIONYTĖ

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos dieninių magistrantūros studijų programa

BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS YPATUMAI UŽ PREKYBĄ ŽMONĖMIS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S111

Darbo vadovas:
Doc. dr. Aurelijus Gutauskas

Vilnius, 2010

Turinys

ĮVADAS	3
I. KRIMINOGENINĖ IR VIKTIMOGENINĖ PREKYBOS ŽMONĖMIS SITUACIJA.....	7
II. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATA TARPTAUTINĖJE IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖJE	9
III. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE	16
1. Baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis raida	16
2. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiai Lietuvos baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje (2005 m. prekybos žmonėmis normos analizė, svarbiausi aspektai)	24
2.1. Žmogaus laisvė kaip LR BK 147 straipsnio saugoma vertybė.....	25
2.2. Alternatyvios veikos kaip prekybos žmonėmis išraiškos formos.....	31
2.3. Alternatyvūs veikos padarymo būdai kaip poveikio aukai priemonės.....	39
2.4. Kaltės turinys ir nusikaltimo padarymo tikslas	53
2.5. Prekybos žmonėmis normos santykis su kitomis LR BK normomis	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
ANOTACIJA.....	74
SANTRAUKA	75
PRIEDAI	77

IVADAS

Prekyba žmonėmis – tai itin grubus pagrindinių žmogaus teisių pažeidimas. Vadovaujantis Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos 1948 m. gruodžio 10 d. priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 4 straipsniu, niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas, visų formų vergija ir prekyba vergais yra draudžiama¹. Tuo tarpu prekybą žmonėmis – plačiai visame pasaulyje paplitusį kriminalinį reiškinį – galime drąsiai vadinti šiuolaikinės vergijos forma. Prekyba žmonėmis – tai tarptautinė problema. Paprastai ji neapsiriboja vienos valstybės sienomis ir pažeidžia kelių valstybių baudžiamuosius įstatymus. Anot doc. Editos Žiobienės, prekyba žmonėmis yra vienas iš sunkiausių organizuotų nusikaltimų, grėsmingai plintantis visuose pasaulio regionuose ir siejamas su kitomis organizuoto nusikalstamumo formomis: nelegalia migracija, prekyba narkotikais ir ginklais, kontrabanda². Šis tarptautinio pobūdžio nusikaltimas neša didžiulį pelną nusikalstamoms struktūroms. Europolo 2009 metų prekybos žmonėmis Europos Sąjungoje ataskaitoje teigiama, jog prekyba žmonėmis yra verslas, duodantis daug milijonų eurų ir (arba) dolerių per metus³. Kasmet vis daugiau žmonių tampa šio nusikaltimo aukomis. Kadangi prekyba žmonėmis pasižymi itin dideliu latentiskumu, tikrieji šio nusikalstamo verslo mastai neatsispindi oficialioje statistikoje. Jungtinių Amerikos Valstijų valstybės departamento (toliau – JAV valstybės departamento) duomenimis, kasmet pasaulyje prekybos žmonėmis aukomis tampa 800 000 žmonių, iš kurių apie 80 procentų yra moterys ir mergaitės⁴. Jungtinių Tautų Organizacija (toliau – JTO) pateikia dar išpūdingesnius skaičius. Remiantis šios tarptautinės organizacijos turimais duomenimis, pasaulyje galimai parduota ir išnaudota apie 2,5 milijonų žmonių, iš jų 270 000 Europos Sąjungoje⁵. Manytina, jog ekonomikos ir finansų krizės laikotarpiu prekyba žmonėmis gali dar labiau suaktyvėti, nes prekeiviai esant sunkmečiui turi itin geras sąlygas medžioklei potencialių aukų, netekusių pajamų šaltinio ir dėl to esančių ypatingai pažeidžiamomis.

Prekyba žmonėmis – tai fenomenas, kurį galima nagrinėti įvairiais baudžiamosios, baudžiamojo proceso teisės ir kriminologijos aspektais: prekybos žmonėmis sampratos istorinė

¹ 1948 m. gruodžio 10 d. JT Visuotinė žmogaus teisių deklaracija// Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

² Palavinskienė B., Prokopčik M., Vidrinskaitė S., Žiobienė E. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006. Prieiga per internetą: www.etib.lt/site_files/trafikingas/Prekyba%20zmonemis.doc, prisijungimo laikas: 2010-06-13.

³ Europol. Trafficking in human beings in the European Union: a Europol perspective// <http://www.europol.europa.eu/publications/Serious Crime Overviews/THB Fact Sheet 2009%20EN.pdf>, prisijungimo laikas: 2010-06-13.

⁴ Stiprinama kova su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu, susijusiu su prekyba žmonėmis// <http://www.policija.lt/index.php?id=9737>, prisijungimo laikas: 2010-06-13.

⁵ Ten pat.

raida, šio reiškinio teisinis reglamentavimas tarptautiniuose, Europos Sąjungos, atskirų valstybių nacionaliniuose teisės aktuose, prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimas, įrodinėjimo sunkumai, galiausiai prekybos žmonėmis priežastys, aukos ir nusikaltėlio charakteristikos, šių nusikaltimų prevencija bei pagalba aukoms. Šio darbo tyrimo *objektas*, o kartu ir teisinė *problema* atsispindi darbo temos pavadinime – baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis ypatumai baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Atskleidžiant temą, darbe trumpai apžvelgta prekybos žmonėmis sampratos evoliucija, šio nusikaltimo teisinis reglamentavimas tarptautinės, Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės erdvėje, tačiau vis tik didžiausias dėmesys skiriamas prekybos žmonėmis kaip nusikaltimo identifikavimui analizuojant Lietuvos Respublikos teismų praktiką.

Prekybos žmonėmis problemos *aktualumą* lemia tai, kad šio nusikaltimo mastai nuolat didėja, randasi vis naujų žmogaus išnaudojimo formų, o baudžiamojon atsakomybėn patrauktų asmenų skaičius vis tik yra nedidelis. 2009 m. gruodžio mėn. Europolo atlikto vertinimo duomenimis⁶ prekyba žmonėmis vienokia ar kitokia forma pasireiškia visose 27 Europos Sąjungos valstybėse narėse. Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo prevencijos biuro (toliau – UNODC) 2009 m. vasario mėn. pranešime dėl prekybos žmonėmis pasaulyje⁷ teigiama, kad labiausiai paplitusi prekybos žmonėmis forma yra seksualinis išnaudojimas (79 procentai), antroje vietoje – priverstinis darbas (18 procentų). Europos Sąjungos institucijose svarstomos galimybės plėsti prekybos žmonėmis nusikaltimo apibrėžimą atsižvelgiant į naujas prekybos žmonėmis tendencijas – žmonių išnaudojimą elgetavimui ar nusikaltimų darymui⁸. Minėtame UNODC pranešime dėl prekybos žmonėmis pasaulyje taip pat nurodoma, jog apkaltinamųjų nuosprendžių skaičius auga, bet, deja, neproporcingai didėjančiam suvokimui apie problemą (ir žinoma, jos dydžiui). Daugiausiai prekeivių žmonėmis patraukiama baudžiamojon atsakomybėn tik keliose valstybėse. UNODC tyrimas parodė, jog laikotarpiu 2007 – 2008 m. dvi iš penkių valstybių nepriėmė nei vieno apkaltinamojo nuosprendžio prekybos žmonėmis byloje. Kaip teigiama pranešime, arba šios valstybės yra aklos problemai, arba jos yra nepajėgios su ja kovoti. Žvelgiant į Lietuvos statistinius duomenis laikotarpiu nuo 1999 metų iki 2008 metų į teisėsaugos akiratį pateko iš viso 276 asmenys, iš jų 172 pripažinti įtariamaisiais. Tuo tarpu tik 78 asmenys buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn (nuteisti). Natūraliai kyla klausimas, kodėl sunku

⁶ Europol. Trafficking in human beings in the European Union: a Europol perspective// http://www.europol.europa.eu/publications/Serious_Crime_Overviews/THB_Fact_Sheet_2009%20EN.pdf, prisijungimo laikas: 2010-06-13.

⁷ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Global Report on Trafficking in persons// http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf, prisijungimo laikas: 2010-06-13.

⁸ ES Komisijos 2010 m. kovo 29 d. pasiūlymas „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR“// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0095:FIN:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2010-06-13.

kovoti su šiuo didžiulį pelną nusikalstamoms struktūroms nešančiu reiškiniu, su kokiomis problemomis susiduria Lietuvos teisėsaugos institucijos identifikuodamos prekybos žmonėmis nusikaltimą.

Prekybos žmonėmis klausimus gvildeno įvairūs Lietuvos baudžiamosios teisės specialistai. Antai, doc. O. Fedosiuk nagrinėjo prekybos žmonėmis normas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme, atitiktį tarptautiniams teisės aktams, pateikė šios normos taikymo teismų praktikoje pavyzdžius, taip pat aiškinosi prekybos žmonėmis aukos laisvės pažeidimo mechanizmo ypatumus. D. Bolzanas ir doc. A. Drakšienė analizavo prekybos žmonėmis sampratą. D. Mickevičius studijavo Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – LR BK) įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitiktis Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektus. Doc. A. Gutauskas skyrė dėmesį prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumams Lietuvos teismų praktikoje, tuo tarpu S. Nikartas – prekybos vaikais nusikaltimo teisei sampratai. Šio darbo *naujumą* bei *originalumą* rodo tai, kad jame pateikiama sisteminė prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymių teorinė analizė, papildyta praktiniais pavyzdžiais iš teisminės jurisprudencijos.

Darbo *reikšmė*, autorės nuomone, yra ta, jog tikėtina, kad išsamus prekybos žmonėmis pažinimas šio nusikaltimo sudėties požymių analizės aspektu padės geriau identifikuoti prekybos žmonėmis atvejus, taip pat nustatyti esamas ar potencialias teises spragas dėl naujų žmogaus išnaudojimo formų.

Darbo *tikslas* – atskleisti prekybos žmonėmis nusikaltimo normas turinį baudžiamosios teisės teorijoje ir Lietuvos teismų praktikoje, kartu identifikuoti šios normos taikymo praktines problemas. Tikslui pasiekti keliami *uždaviniai*:

- 1) atskleisti prekybos žmonėmis sampratą, jos teisinę raidą;
- 2) išanalizuoti pagrindinių tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių prekybos žmonėmis klausimus, nuostatas;
- 3) išnagrinėti LR BK įtvirtintą prekybos žmonėmis normas turinį;
- 4) ištirti Lietuvos Respublikos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis;
- 5) įvertinti LR BK įtvirtintą prekybos žmonėmis normą atskleidžiant jos trūkumus ir pateikti rekomendacijas, siekiant tobulinti teisinį reglamentavimą.

Prekybos žmonėmis problema pasirinktais aspektais nagrinėjama taikant teorinius ir empirinius *tyrimo metodus*. Kalbant apie teorinius metodus paminėti šie: istorinis, lyginamasis, sisteminis, loginis metodai. Istorinis metodas pasitarnauja analizuojant prekybos žmonėmis

sampratos evoliucinę raidą, lyginamasis metodas – sugretinant šio nusikaltimo teisinį reglamentavimą tarptautiniuose ir Europos Sąjungos teisės aktuose bei Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme. Sisteminis metodas atsispindi visapusiškai nagrinėjant prekybos žmonėmis normos turinį baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. Nuo teisės normų aiškinimo neatsiejamas ir loginis metodas. Darbe naudojamus teorinius metodus papildo empiriniai: autorė, taikydama dokumentų analizės metodą, atlieka tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo nuostatų, taip pat Lietuvos teismų praktikos prekybos žmonėmis baudžiamosiose bylose analizę.

Darbo temai atskleisti pasitelkiama nemažai *šaltinių*: pradedant tarptautiniais, Europos Sąjungos bei Lietuvos teisės aktais ir baigiant Lietuvos ir užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų vadovėliais, monografijomis bei periodinėje literatūroje publikuotais straipsniais. Kadangi darbe daugiausiai dėmesio skiriama Lietuvos teismų praktikos prekybos žmonėmis bylose analizei, atitinkamai didžiąją išnagrinėtų teisės šaltinių dalį sudaro įvairių instancijų Lietuvos teismų nuosprendžiai bei nutartys.

I. KRIMINOGENINĖ IR VIKTIMOGENINĖ PREKYBOS ŽMONĖMIS SITUACIJA

Nors su prekybos žmonėmis reiškiniu tarptautinės teisės priemonėmis kovojama jau seniai, Lietuvoje šis nusikaltimas kriminalizuotas tik 1998 m. liepos 2 d. Atsižvelgiant į tai, statistiniai duomenys apie prekybą žmonėmis kaupiami nuo 1999 metų.

Laikotarpiu nuo 1999 metų iki 2008 metų Lietuvos Respublikoje iš viso iškeltos 178 baudžiamosios bylos dėl prekybos žmonėmis (pagal 1961 m. LR BK 131³ ir 2000 m. LR BK 147 straipsnius), iš jų – 91 byla perduota į teismą, 40 bylų jame išnagrinėta (žr. Priedą Nr. 1). Iškeltų bylų skaičius per metus laikotarpiu nuo 1999 metų iki 2005 metų nuolat didėjo, o 2005 metais jis buvo didžiausias. Nuo 2005 metų ryški iškeliamų bylų skaičiaus mažėjimo tendencija. Lyginant 2005 metais ir 2008 metais iškeltų baudžiamųjų bylų dėl prekybos žmonėmis skaičius, pažymėtina, jog iškeliamų bylų skaičius per laikotarpį nuo 2005 metų iki 2008 metų sumažėjo šiek tiek daugiau nei 1,5 karto. Tačiau prekyba žmonėmis yra nusikaltimas, pasižymintis itin dideliu latentišku ir tikrieji šio kriminalinio reiškinio mastai registruoto nusikalstamumo statistikoje neatsispindi. Lyginant į teismą perduotų ir jame išnagrinėtų prekybos žmonėmis baudžiamųjų bylų skaičius, darytina išvada, jog kone daugiau nei pusė teismą pasiekusių bylų yra neišnagrinėtos.

Iš 178 iškeltų baudžiamųjų bylų laikotarpiu nuo 1999 metų iki 2008 metų buvo nutraukta 18 bylų. Atsisakytų pradėti bylų skaičius minėtu laikotarpiu siekia 8 (žr. Priedą Nr. 2).

Analizuojant statistinius duomenis, pažymėtina, jog laikotarpiu nuo 1999 metų iki 2008 metų į teisėsaugos akiratį pateko iš viso 276 asmenys, iš jų 172 pripažinti įtariamaisiais. Tuo tarpu 78 asmenys buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn (nuteisti) (žr. Priedą Nr. 3). Taigi tik šiek tiek mažiau nei pusės įtariamų dėl prekybos žmonėmis asmenų atžvilgiu priimtas teismo apkaltinamasis nuosprendis.

Žiūrint į kitą medalio pusę – prekeivių žmonėmis aukas – pateikiami tokie Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys (toliau - Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM): nuo 1999 metų iki 2008 metų teisėsaugai žinomų aukų skaičius siekia 344. Tuo tarpu baudžiamajame procese nukentėjusiais pripažinti 143 asmenys (žr. Priedą Nr. 4). Kalbant apie prekeivių žmonėmis aukas, reikėtų pažymėti, jog oficialioji statistika toli gražu neparodo tikrojo nukentėjusių asmenų skaičiaus. Antai, Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro depersonalizuotoje duomenų bazėje, kurioje nukentėjusieji nuo prekybos žmonėmis identifikuojami pagal Protokolo dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio

Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą 3 straipsnį, nesvarbu, ar nukentėjusysis nuo prekybos žmonėmis dalyvauja ikiteisminiame tyrime, pateikiama tokia statistika: 2005 metais – 135, 2006 metais – 110, 2007 metais – 56, 2008 – 86 prekybos žmonėmis aukos⁹. Kaip matyti, šios tarpvyriausybės organizacijos turimi duomenys ženkliai skiriasi nuo oficialios baudžiamosios statistikos dėl prekybos žmonėmis aukų. Vadovaujantis minėtos duomenų bazės pateikiama informacija, galima pastebėti 2006 – 2008 metais prekybos žmonėmis masto mažėjimą. Antai, lyginant 2006 ir 2007 metų rodiklius matyti, jog prekybos žmonėmis aukų skaičius per šiuos dvejus metus sumažėjo dvigubai.

Kalbant apie pastarųjų metų baudžiamąją statistiką dėl prekybos žmonėmis atvejų, pažymėtina, jog vadovaujantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM disponuojamais duomenimis¹⁰, 2009 metais ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruoti 6 asmenys, įtariami (kaltinami) LR BK 147 straipsnyje numatyto nusikaltimo padarymu, 2010 metais (sausio - spalio mėn.) – 4 asmenys. 2009 metais nukentėjo 14 asmenų, 2010 metais (sausio - spalio mėn.) – 2 asmenys. Įtariamųjų (kaltinamųjų) pagal LR BK 157 straipsnį 2009 metais užregistruota 2, o 2010 metais (sausio - spalio mėn.) nei vieno. Tačiau 2009 metais ir 2010 metais (sausio - spalio mėn.) ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruota po 1 nukentėjusį vaiką. Iš viso 2009 metais užregistruoti 27 ikiteisminiai tyrimai dėl galimai padarytų prekybos žmonėmis nusikaltimų, tuo tarpu tais metais baigtų ikiteisminių tyrimų skaičius siekia 31.

Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro depersonalizuotos duomenų bazės duomenys¹¹ rodo, jog dauguma nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis yra nuo 15 iki 20 metų amžiaus. 2006 metais buvo 55 procentai, 2007 metais – 46 procentai, 2008 metais – 49 procentai šio amžiaus asmenų. Minėtos duomenų bazės pateikiamais duomenimis, nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis išsilavinimo vidurkis kasmet mažėja. 2008 metais net 40 procentų nukentėjusiųjų neturėjo pagrindinio išsilavinimo (nebuvo baigę 10 klasių), 10 procentų nukentėjusiųjų turėjo pagrindinį išsilavinimą (2007 metais 36 procentai nukentėjusiųjų neturėjo pagrindinio išsilavinimo, 14 procentų turėjo pagrindinį išsilavinimą; 2006 metais 35 procentai nukentėjusiųjų neturėjo pagrindinio išsilavinimo, 10 procentų turėjo pagrindinį išsilavinimą).

⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 1104 patvirtinta Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programa//Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

¹⁰ Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM duomenys, prieiga per internetą: http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=9&metai=2009&menuo=12®ionas=0&id3=1&idAta=2#Atas,
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198&idStat=9&metai=2010&menuo=5®ionas=0&id3=1&idAta=2#Atas, prisijungimo laikas: 2010-06-16.

¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 1104 patvirtinta Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programa//Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro duomenimis, pagrindinės prekybos žmonėmis aukų paskirties šalys yra Didžioji Britanija ir Vokietija¹². JAV valstybės departamento 2009 m. birželio 16 d. ataskaitoje apie prekybą žmonėmis 2009 metais nurodyta, jog Lietuva yra moterų ir nepilnamečių merginų, parduodamų seksualinio išnaudojimo tikslais, kilmės, tranzito ir tikslo šaltinis¹³. Šioje ataskaitoje teigiama, kad lietuvės moterys yra parduodamos ir šalies viduje, ir užsienyje jas gabenant į Didžiąją Britaniją, Vokietiją, Nyderlandus, Graikiją, Italiją, Prancūziją, Čekiją. Lietuva kaip tranzito šalis yra gabenant moteris iš Baltarusijos, Rusijos į kitas valstybes.

II. PREKYBOS ŽMONĖMIS SAMPRATA TARPTAUTINĖJE IR EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖJE

Prekybos žmonėmis problema tarptautinėje teisinėje erdvėje buvo iškelta XIX amžiaus pabaigoje, kuomet Londone 1899 m. įvyko Tarptautinė konferencija dėl kovos su prekyba moterimis seksualiniais tikslais. Šios konferencijos dalyviai kreipėsi į visas valstybes, siūlydami priimti daugiašalius susitarimus dėl kovos su prekybos žmonėmis reiškiniu¹⁴. Atsakas į šį kvietimą – tai eilė tarptautinių teisės aktų, vienaip ar kitaip įtakojančių prekybą žmonėmis bei apsprendžiančių jos baudžiamumą. Dėl didelės jų gausos išskirtini tik patys svarbiausi:

- 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 18 d. Tarptautinės sutartys dėl kovos su baltosiomis vergėmis¹⁵;
- 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais¹⁶;
- 1926 m. rugsėjo 25 d. Vergijos konvencija¹⁷;

¹² Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro pranešimas, prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/ryskeja-naujos-prekybos-zmonemis-tendencijos.d?id=21244947>, prisijungimo laikas: 2010-06-17.

¹³ U. S. Department of State. Trafficking in persons report June 2009// <http://vilnius.usembassy.gov/policy/us---lithuanian-relations/trafficking-in-persons-report-2009.html>, prisijungimo laikas: 2010-06-17.

¹⁴ Sipavičienė A., Erentaitė R., Tureikytė D. ir kt., Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas /ats. red. Sipavičienė A. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius: Mokslo aidai, 2004. P. 104.

¹⁵ 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 18 d. Tarptautinės sutartys dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildytos Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu// <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1949/19.html>, prisijungimo laikas: 2010-07-16.

¹⁶ 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, su pakeitimais, nustatytais Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu// http://www.coe.int/T/E/human_rights/Trafficking/3_Documents/International_legal_instruments/UNTS_Sup_traffic_king.asp#TopOfPage, prisijungimo laikas: 2010-07-19.

- 1933 m. spalio 11 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis¹⁸;
- 1949 m. JTO Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams¹⁹;
- Pekino Veiksmų platforma, priimta 1995 m. rugsėjo 4 – 15 d. Pekine vykusioje IV pasaulio konferencijoje dėl moterų padėties²⁰;
- 1995 m. liepos 26 d. Europolo konvencija²¹ su pakeitimais²²;
- 1997 m. Europos Sąjungos Tarybos priimtas dokumentas, vadinamas Bendraja akcija prieš prekybą žmonėmis ir vaikų seksualinį išnaudojimą²³;
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2000 m. gegužės 19 d. rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais²⁴.

Išanalizavus šių tarptautinių dokumentų nuostatas, darytinos sekančios išvados:

Pirma, patys pirmieji XX amžiaus pradžioje tarptautinės bendruomenės priimti teisės aktai prekybą žmonėmis siejo tik nusikalstamais veiksmais, nukreiptais prieš mergaites ir moteris. Vėliau ginamų aukų ratas plėtėsi, teisinė apsaugon imant ir berniukus bei vyrus, kitaip pasakius, buvo suvokta, jog prekyba žmonėmis – tai reiškinys, kurio auka gali tapti bet kurios lyties ir amžiaus asmuo.

¹⁷ 1926 m. rugsėjo 25 d. Vergijos konvencija// <http://www2.ohchr.org/english/law/slavery.htm>, prisijungimo laikas: 2010-07-19.

¹⁸ Vermeulen G. International trafficking in women and children. General Report. XVIIth International Congress of Penal Law// International Review of Penal Law. 2001, vol. 72. P. 856. Prieiga per internetą: <http://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-3.htm>, prisijungimo laikas: 2010-07-25; Žalimas D., Žalimienė S. /ats. red. Liubertaitė L. Tarptautinė žmogaus teisių apsauga: universalūs dokumentai. I tomas. Vilnius: Registrų centras, 2009. P. 347.

¹⁹ 1949 m. JTO Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams// <http://www2.ohchr.org/english/law/trafficpersons.htm>, prisijungimo laikas: 2010-07-25.

²⁰ Sipavičienė A., Erentaitė R., Tureikytė D. ir kt., Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas /ats. red. Sipavičienė A. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius: Mokslo aidai, 2004. P. 108; Vermeulen G. International trafficking in women and children. General Report. XVIIth International Congress of Penal Law// International Review of Penal Law. 2001, vol. 72. P. 858. Prieiga per internetą: <http://www.cairn.info/revue-internationale-de-droit-penal-2001-3.htm>, prisijungimo laikas: 2010-07-25.

²¹ 1995 m. liepos 26 d. Europolo konvencija// Valstybės žinios. 2004, Nr. 113-4202.

²² ES Tarybos 1998 m. gruodžio 3 d. Sprendimas 1999/C26/05, papildantis nusikalstamos veikos „prekyba žmonėmis“ apibrėžimą, pateiktą Europolo konvencijos priede// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:01:31999D0130%2801%29:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2010-08-03.

²³ ES Tarybos 1997 m. vasario 24 m. Bendroji akcija prieš prekybą žmonėmis ir vaikų seksualinį išnaudojimą// <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&lng1=en,lt&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sk,sl,sv.&val=221539:cs&page=1&hwords=prekyba+%C5%BDmon%C4%97mis~>, prisijungimo laikas: 2010-08-04.

²⁴ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais// <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=355371&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>, prisijungimo laikas: 2010-08-03.

Antra, pirmieji prekybos žmonėmis apibrėžimai buvo formuluojami akcentuojant, jog prekyba žmonėmis – tai seksualinis išnaudojimas. Vėliau, teisinei savimonei bręstant, prekybos žmonėmis sąvoka buvo konstruojama išskiriant tokias veikas kaip asmens pagrobimas, įsigijimas, disponavimas juo, pardavimas, gabenimas turint tikslą seksualiai išnaudoti auką. Kaip pastebi baudžiamosios teisės specialistas S. Nikartas, 1926 m. rugsėjo 25 d. Vergijos konvencijoje pirmą kartą į prekybą žmonėmis pradėta žiūrėti kaip į asmens įgijimo arba perdavimo sandėrį, kas yra esminis dabar vyraujančios prekybos žmonėmis sąvokos elementas²⁵.

Trečia, XX amžiaus antroje pusėje ėmė ryškėti nauji prekybos žmonėmis sampratos požymiai. Apibrėžiant prekybą suaugusiais žmonėmis buvo išskiriamos tam tikros poveikio aukai priemonės (prievarta, apgaulė, piktnaudžiavimas įgaliojimais ar pažeidžiamumu), kurios atskyrė prekybos vaikais ir prekybos suaugusiais žmonėmis nusikaltimų sudėtis.

Ketvirta, vieni iš XX amžiuje priimtų tarptautinių dokumentų prekybą žmonėmis siejo tik su prostitucijos eksportu, tuo tarpu kiti nurodė, jog už prekybą žmonėmis sudarančius veiksmus turi būti baudžiama neatsižvelgiant į tai, ar prekyba žmonėmis apsiribojo vienos valstybės teritorija, ar peržengė jos ribas. Taigi palaipsniui tarptautinė valstybių bendrija ėmė suprasti, jog aptariamas kriminalinis reiškinys negali būti siejamas vien tik su aukų eksportu, pripažino, jog šis nusikaltimas gali būti vykdomas siekiant patenkinti ir vidaus „paklausą“. Toks požiūris į prekybą žmonėmis sveikintinas, nes dažnai klystama manant, kad prekyba žmonėmis – tai moterų pardavimas užsiimti prostitucija į užsienį.

Penkta, pirmieji prekybos žmonėmis teisiniai apibrėžimai šį kriminalinį reiškinį siejo tik su seksualiniu aukų išnaudojimu. Vėliau požiūris į prekybą žmonėmis keitėsi, atsirado naujos išnaudojimo sritys – priverstinis darbas, priverstinė santuoka. Džiugu, kad tarptautinėje erdvėje į prekybos žmonėmis reiškinį pradėta žiūrėti giliau bei suvokta, jog prekyba žmonėmis neturėtų būti siejama vien tik su žmogaus išnaudojimu prostitucijai²⁶.

Šešta, įdomu tai, kad nuo pat pirmųjų tarptautinių dokumentų, skirtų kovai su prekyba žmonėmis, priėmimo buvo laikomasi konsensuso, jog prekeivių žmonėmis aukos sutikimas būti išnaudojamai neturi reikšmės veiką pripažįstant nusikalstama, jei šis sutikimas buvo išgautas kaltininkui naudojant atitinkamas poveikio priemones.

Nors prekybos žmonėmis tarptautinė teisinė bazė, kaip matome, yra gausi, vis tik baigtinius prekybos žmonėmis apibrėžimus, kuriais visuotinai vadovaujamesi šiandien, formuoja šio amžiaus pirmajame dešimtmetyje priimti tarptautiniai universalūs ir regioniniai dokumentai. Tai:

²⁵ S. Nikartas. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata// Teisės problemos. 2009, Nr. 2(64). P. 107.

²⁶ International Organization for Migration (IOM). Trafficking in women and prostitution in the Baltic States: social and legal aspects. Helsinki: IOM, 2001. P. 68.

- 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“, papildantis JTO Konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis (dar vadinamas Palermo protokolu)²⁷,

- Europos Sąjungos Tarybos 2002 m. liepos 19 d. Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“²⁸ (toliau – ES Tarybos Pamatinis sprendimas) ir

- Europos Tarybos 2005 m. gegužės 16 d. Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis²⁹ (toliau – 2005 m. Europos Tarybos Konvencija).

Palermo protokolas – tai bene svarbiausias tarptautinis dokumentas, skirtas prekybos žmonėmis problemai. Be to, jis tarsi sektinas pavyzdys kitiems dviems regioniniams teisiniams dokumentams. ES Tarybos Pamatinis sprendimas – tai visų pirma atsakas į poreikį Europos Sąjungos lygmeniu derinti baudžiamąją teisę ir sankcijas. 2005 m. Europos Tarybos Konvencija šiai dienai vertinama kaip aukščiausias kovos su XXI amžiaus šiuolaikine vergove tarptautinis standartas³⁰. Be to, lyginant visus tris dokumentus, darytina išvada, jog 2005 m. Europos Tarybos Konvencija yra bene visapusiškiausia ir išsamiausia³¹.

Palermo protokolo 3 straipsnyje įtvirtinta gana sudėtinga, tačiau kriminalizuojanti prekybą žmonėmis visa apimtimi norma, kuri atskleidžia šiuolaikinę, universalią prekybos žmonėmis sampratą. Protokolo 3 straipsnio a punktas numato: „Prekyba žmonėmis – žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą“. Minėto straipsnio b punkte nurodoma, jog „prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, nurodytam šio straipsnio a punkte, neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš

²⁷ 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166.

²⁸ ES Tarybos 2002 m. liepos 19 d. Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:06:32002F0629:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2010-08-04.

²⁹ 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis// http://www.etib.lt/site_files/trafikingas/Konvencija%20prekybos%20zmon.doc, prisijungimo laikas: 2010-08-05.

³⁰ Europos Sąjungos Komisijos darbinis dokumentas, pridedamas prie Pasiūlymo „Tarybos Pamatinis sprendimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR“, Poveikio vertinimo santrauka, prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2009:0359:FIN:LT:PDF>, prisijungimo laikas: 2010-08-09.

³¹ Osterdahl I. International countermeasures against human trafficking // Human trafficking and Human security. Routledge, 2009. P. 70.

a punkte nurodytų priemonių“. Protokolo 3 straipsnio c punktas kalba apie prekybą žmonėmis, kai prekybos objektas yra vaikas. Pažymima, jog „*vaiko verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas, siekiant jį išnaudoti, yra laikoma „prekyba žmonėmis“, net jei tai neapima nė vieno iš šio straipsnio a punkte nurodytų būdų*“. Ir galiausiai straipsnio d punkte patikslinama, kas yra laikoma vaiku: „*vaikas – kiekvienas asmuo iki aštuoniolikos metų*“.

Šią prekybos žmonėmis sampratą (su nedideliais patikslinimais) perėmė ir Europos Sąjunga bei Europos Taryba. Išnagrinėjus Palermo protokole įtvirtintą ir ES Tarybos Pamatiniame sprendime bei 2005 m. Europos Tarybos Konvencijoje atkartotą prekybos žmonėmis apibrėžimą, galima išskirti tokius šiuolaikinės prekybos žmonėmis sampratos bruožus:

Pirma, prekyba žmonėmis – tai tam tikros rūšies sandoris, kurio objektas yra žmogus. Šis sandoris gali pasireikšti tokiomis formomis kaip asmens verbavimas, pervežimas (gabenimas), perdavimas, slėpimas ar priėmimas. ES Tarybos Pamatiniame sprendime papildomai minimi apsikeitimas kontrole kito asmens atžvilgiu ar jos perleidimas. Pažymėtina, jog prekyba žmonėmis gali pasireikšti kaip sandoris su pačia auka (pvz., verbavimas) arba su trečia šalimi (pvz., perdavimas).

Antra, prekyba žmonėmis – tai sandoris, kuris sudaromas siekiant išnaudoti žmogų. Išnaudojimo tikslų sąrašas aptariamuose teisės aktuose nėra baigtinis, jis pateikiamas kaip minimumas žmogaus išnaudojimo formų, kurias valstybės įpareigojamos kriminalizuoti savo nacionalinėje teisėje. Išnaudojimas, vadovaujantis šiais dokumentais, mažų mažiausiai apima žmonių išnaudojimą prostitucijai ar kitokia seksualinio išnaudojimo forma, priverstiniam darbui, vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją, organų išėmimui. Beje, pastarosios išnaudojimos srities ES Tarybos Pamatinis sprendimas nemini, o išskirdamas seksualinį išnaudojimą patikslina, jog šis apima ir žmogaus išnaudojimą pornografijai.

Trečia, prekyba žmonėmis – tai nusikaltimas, susijęs su tam tikru pikta vališku poveikiu nukentėjusiajam, kuris leidžia šį žmogų įtraukti į išnaudojimą arba jį kontroliuoti. Šis poveikis gali pasireikšti tokiomis formomis kaip fizinis ar psichinis smurtas, pagrobimas, apgaulė, piktnaudžiavimas įgaliojimais arba aukos pažeidžiamumu, mokėjimas ar priėmimas pinigų ar kitokios naudos tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas. ES Tarybos Pamatiniame sprendime patikslinamas piktnaudžiavimas aukos pažeidžiamumu, nurodant, jog jis turi būti suprantamas kaip pasinaudojimas aukos bejėgiška būkle, kai ši neturi realios ir priimtinos galimybės elgtis kitaip, kaip tik pasiduoti piktnaudžiavimui.

Ketvirta, prekybos žmonėmis aukos sutikimas būti išnaudojamai nėra juridškai reikšmingas, jeigu jis buvo išgautas naudojant minėtas poveikio aukai priemones. Kita vertus,

kalbant apie sandorį, kurio objektas yra vaikas, toks sandoris laikytinas prekyba žmonėmis net ir nesant poveikio.

Penkta, svarbu pabrėžti, jog prekyba žmonėmis bus ir neteisėtas asmens gabenimas iš vienos valstybės į kitą, ir sandoris dėl žmogaus išnaudojimo vienos valstybės ribose. Kitaip pasakius, prekyba žmonėmis kaip kriminalinis reiškinys nėra siejama vien tik su aukų eksportu. Nelegalūs sandoriai dėl žmogaus išnaudojimo vietinėje nelegalioje rinkoje taip pat turi būti kvalifikuojami kaip prekyba žmonėmis.

Šešta, vadovaujantis aptariamais teisės aktais, valstybės turi kriminalizuoti ir kurstyti bei padėjimą įvykdyti prekybą žmonėmis, taip pat pasikėsinimą padaryti šį nusikaltimą, galiausiai nustatyti baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims³².

Kalbant apie prekybos žmonėmis reglamentavimą XXI amžiuje, reikėtų pažymėti, jog nors prekybos žmonėmis samprata visuose trijuose teisės aktuose yra iš esmės tokia pati, Europos Taryba į XXI amžiaus vergija vadinamą fenomeną pažiūrėjo keliais naujais aspektais. Pirma, ji, priimdama 2005 m. gegužės 16 d. Konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis, įpareigojo jos dalyves taikyti baudžiamąją atsakomybę ne tik prekeiviams žmonėmis, bet ir asmenims, kurie naudojami išnaudojamo asmens teikiamomis paslaugomis, žinodami, kad jas teikiantis asmuo yra parduotas. Ši nuostata vertintina kaip prevencinio pobūdžio, nes būtent priemonės, nukreiptos į prekybos žmonėmis paklausos mažinimą, gali sumažinti šio kriminalinio reiškinio mastą, t. y. sudavus smūgį paklausai, savaime sumažėtų pasiūla. Taigi tokia Europos Tarybos pozicija rodo jos siekį kompleksiskai kovoti su prekyba žmonėmis. Antra, Europos Taryba minėta Konvencija nustatė pareigą kriminalizuoti tokius veiksmus kaip a) kelionės ir asmens dokumentų klastojimas, b) tokių dokumentų parūpinimas ar pristatymas bei c) kito asmens kelionės arba asmens dokumentų užlaikymas, atėmimas, slėpimas, gadinimas arba naikinimas, kuomet šie veiksmai įvykdyti siekiant su prekyba žmonėmis susijusių tikslų. Ir galiausiai, trečia, Europos Taryba Konvencijoje išreiškė savo poziją dėl sankcijų netaikymo prekybos žmonėmis nusikaltimo aukoms, nurodydama, jog valstybės turi numatyti galimybę netaikyti bausmių aukoms už jų dalyvavimą neteisėtoje veikloje tiek, kiek jos buvo verčiamos ja užsiimti.

Prekyba žmonėmis – tai vietoje nestovintis reiškinys, randasi vis naujų jo formų. Todėl ir teisinė bazė, susijusi su šio nusikaltimo reglamentavimu, nuolatos turi būti peržiūrima. Šiuo metu Europos Sąjungos institucijose yra svarstomas ES Komisijos 2010 m. kovo 29 d.

³² Fedosiuk O. Combating trafficking in human beings in Lithuania: criminal law and judicial practice // First year in the European Union: current legal issues. Latvian Academy of Science; Mykolas Romeris University; Law College. Riga, 2005. P. 382-383.

pasiūlymas „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR“³³ (toliau – Direktyvos projektas). Šiame dokumente pateiktas prekybos žmonėmis apibrėžimas praktiškai atitinka šiuo metu ES Tarybos Pamatiniame sprendime esantį apibrėžimą, išskyrus tai, kad siūloma papildyti žmogaus išnaudojimo formų sąrašą. Šiuo projektu siekiama kriminalizuoti ir tokius prekybos žmonėmis sandorius, kurie sudaromi tikslu išnaudoti žmogų elgetavimui, įtraukiant į nusikalstamą veiką bei organų išpjovimui. Akivaizdu, jog tokią pataisą nulėmė šių dienų prekybos žmonėmis tendencijos³⁴. Taip pat Direktyvos projektu nustatoma viršutinė laisvės atėmimo bausmės riba esant pagrindinei prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėčiai (siūloma, kad ji būtų ne mažesnė nei 5 metai) ir padidinama ši riba esant kvalifikuotai nusikaltimo sudėčiai (siūloma, kad ji būtų ne mažesnė kaip 10 metų). Pastebėtina, jog Europos Sąjunga, svarstydamą apie prekybos žmonėmis reglamentavimo tobulinimą, siūlo perimti kai kurias 2005 m. Europos Tarybos Konvencijos nuostatas³⁵. Antai, į Direktyvos projektą įtraukta nuostata dėl aukų netraukimo baudžiamojon atsakomybėn arba bausmių joms netaikymo: „Valstybės narės, vadovaudamosi savo teisės sistemos pagrindiniais principais, numato galimybę netraukti baudžiamojon atsakomybėn prekybos žmonėmis aukų ir neskirti joms bausmių už dalyvavimą nusikalstamoje veikoje, kuri yra tiesioginė bet kurios joms padarytos veikos, nurodytos Direktyvos projekto 2 straipsnyje, pasekmė“ (Direktyvos projekto 7 straipsnis). Nors tokia pozicija yra sveikintina, tačiau ją išreiškianti nuostata vis tik kritikuotina. Visų pirma, manytina, jog reikėtų įpareigoti valstybes numatyti ne galimybę netraukti atsakomybėn prekybos žmonėmis aukų, o pareigą netraukti atsakomybėn. Į tai atkreipė dėmesį ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas 2010 m. spalio 21 d. pateikdamas savo nuomonę dėl Direktyvos projekto³⁶. Antra, atsižvelgiant į nevienodą baudžiamosios atsakomybės

³³ ES Komisijos 2010 m. kovo 29 d. pasiūlymas „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR“// <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0095:FIN:LT:PDE>, prisijungimo laikas: 2010-08-09.

³⁴ Publikacija „Lietuvis Norvegijoje vertė vaikus vogti iš parduotuvių“ interneto portale „Delfi“, prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/lietuvis-norvegijoje-verte-vaikus-vogti-is-parduotuviu.d?id=30542761>, prisijungimo laikas: 2010-08-09; publikacija „Lietuvos vaikai į užsienį vežami vykdyti nusikaltimų“ interneto portale „Kauno diena.lt“, prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/lietuvos-vaikai-i-uzsieni-vezami-vykdyti-nusikaltimu-279353>, prisijungimo laikas: 2010-08-09; publikacija „Vaikai parduodami vergauti gaujoms“ interneto portale „Respublika.lt“, prieiga per internetą: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/nusikaltimai_ir_nelaimes/vaikai_parduodami_vergauti_gaujoms/, prisijungimo laikas: 2010-08-09.

³⁵ Darbo autorės nuomone, toks sprendimas vertintinas teigiamai. Nors 2005 m. Europos Tarybos Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis šiuo metu yra laikoma aukščiausiu kovos su XXI amžiaus šiuolaikine vergove tarptautiniu standartu, tačiau iki šiol ją ratifikavo tik maža dalis valstybių (tarp konvenciją ratifikavusių ir įgyvendinančių šalių Lietuvos valstybės, deja, šiandien nėra).

³⁶ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2010 m. spalio 21 d. nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR//

apimtį skirtingose ES valstybėse narėse (pvz., Lietuvoje vertimasis prostitucija patenka į administracinės atsakomybės sferą), būtų tiksliau vartoti terminą ne „baudžiamoji atsakomybė“, o tiesiog „atsakomybė“. Dar viena nauja nuostata, perimta iš 2005 m. Europos Tarybos Konvencijos, yra susijusi su baudžiamosios atsakomybės taikymu asmenims, kurie naudojami prekybos žmonėmis aukos paslaugomis, žinodami, kad jas teikiantis asmuo yra parduotas. Taigi įvertinus Direktyvos projekto nuostatas, yra akivaizdi jo pridėtinė vertė lyginant su šiaandien Europos Sąjungoje taikomu ES Tarybos Pamatiniu sprendimu.

III. BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ PREKYBĄ ŽMONĖMIS LIETUVOJE

1. Baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis raida

1998 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma

1998 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53(1), 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321⁽²⁾ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais įstatymą³⁷. Šiuo įstatymu LR BK buvo papildytas 131³ straipsniu, kuris nustatė baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis – asmens pardavimą ar kitokią perleidimą arba asmens įgijimą turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimą prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų ir už šiuos veiksmus numatė laisvės atėmimo nuo ketverių iki aštuonerių metų bausmę (straipsnio 1 dalis), taip pat baudžiamąją atsakomybę už tokią pačią veiką, padarytą pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto ir už tai numatė laisvės atėmimą nuo šešerių iki dvylikos metų (straipsnio 2 dalis)³⁸. Minėtu įstatymu prekyba žmonėmis buvo priskirta prie sunkių nusikaltimų ir už ją nustatyta privaloma bausmė – turto konfiskavimas (1961 m. LR BK 8¹ ir 35 straipsnių pakeitimai). Prekybos žmonėmis norma nuo jos atsiradimo LR BK iki dabar keitėsi du kartus.

1961 m. LR BK 131³ straipsnio 1 dalis numatė baudžiamąją atsakomybę asmenims, kurie įvykdė vieną iš trijų alternatyvių nusikalstamų veiksmų:

<http://eescopinions.eesc.europa.eu/eescopiniondocument.aspx?language=lt&docnr=1376&year=2010>, prisijungimo laikas: 2010-12-05.

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais įstatymas// Valstybės žinios. 1998, Nr. 67-1937.

³⁸ Prekybos žmonėmis normos redakcija, aktuali nuo 1998 m. liepos 29 d. iki 2003 m. balandžio 30 d.

- a) žmogaus pardavimą ar kitokį perleidimą;
- b) žmogaus įgijimą;
- c) žmogaus gabenimą prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų.

Norint patraukti asmenį baudžiamojo atsakomybėn pagal šį straipsnį neužteko nustatyti bent vieną iš paminėtų veikų. Į aptariamą nusikalstamos veikos sudėtį įėjo dar vienas požymis – nusikalstamas tikslas. Šis prekybos žmonėmis nusikaltamos veikos elementas 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 1 dalyje buvo įvardytas žodžiais „*turint tikslą jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą*“.

J. Nocius, analizavęs 1998 m. redakcijos prekybos žmonėmis normą, teigia, jog atsakomybė už žmogaus pardavimą ar kitokį neteisėtą perleidimą neribojama jokiais sąlygomis. Tuo tarpu atsakomybė už žmogaus įgijimą, anot jo, ribojama specialiu tikslu: siekiu seksualiai išnaudoti žmogų arba priversti jį užsiimti prostitucija, arba gauti materialinės ar kitokios asmeninės naudos³⁹. Šio darbo autorė nenorėtų sutikti su tokia pozicija. Manytina, jog prekybos žmonėmis nusikaltimo tikslas, įtvirtintas 1961 m. LR BK 131³ straipsnyje – seksualiai išnaudoti auką, priversti ją užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą – negali būti siejamas tik su viena nelegalių sandorių rūšimi – asmens įgijimu. Darbo autorės nuomone, tiek asmens pardavimo ar kitokio perleidimo, tiek asmens įgijimo atveju privaloma įrodyti šį nusikalstamos veikos sudėties požymį. Juk ne tik įgijėjas, bet ir pardavėjas ar kitoks perleidėjas gali siekti vieno iš įstatyme numatytų nusikalstamų tikslų. Antai, asmens įgijėjas savo nusikalstamais veiksmais gali siekti seksualiai išnaudoti sandorio „prekę“. Tuo tarpu kita nelegalaus sandorio šalis savo ruožtu tikisi iš asmens pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio gauti turtinės ar asmeninės naudos. Taigi norint patraukti asmenį baudžiamojo atsakomybėn pagal 1961 m. LR BK 131³ straipsnį būtina nustatyti vieną iš alternatyvių nusikalstamų veikų – asmens pardavimą ar kitokį perleidimą, asmens įgijimą arba gabenimą prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų, bei vieną iš nusikalstamų tikslų – siekį seksualiai išnaudoti asmenį, priversti užsiimti prostitucija arba gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą.

1961 m. LR BK 131³ straipsnio 2 dalis įtvirtino kvalifikuotą prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį. Šioje dalyje numatyti keturi alternatyvūs kvalifikuojamieji požymiai:

- a) nusikalstama veika padaryta pakartotinai;
- b) nusikalstama veika padaryta nepilnamečio atžvilgiu;
- c) nusikalstama veika padaryta grupės iš anksto susitarusių asmenų;
- d) nusikalstama veika padaryta itin pavojingo recidyvisto.

³⁹ Abramavičius A., Bieliūnas E., Drakšienė A. ir kiti. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 217.

Pirmasis ir paskutinis požymiai žymi nusikaltėlio pavojingumą (pakartotinumas, itin pavojingas recidyvistas), antrasis – nukentėjusiojo didesnę pažeidžiamumą (nepilnametystė) ir trečiasis – bendrininkavimo formą (grupė iš anksto susitarusių asmenų).

Pradinė prekybos žmonėmis normos formuluotė vis tik turėjo tam tikrų trūkumų. Visų pirma, nėra aišku, ką turėjo omenyje Lietuvos įstatymų leidėjas, įtraukdamas į prekybos žmonėmis normą žmogaus gabenimą prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų. Vertinant 1998 m. redakcijos prekybos žmonėmis normą negalima padaryti vienareikšmiškos išvados, ar sąvoka „gabenimas“ turi būti suprantama kaip prievartinis aukos gabenimas prostitucijai, ar ji apima ir tokius atvejus, kai asmuo gabenamas į Lietuvą ar iš jos į kitą valstybę savo sutikimu. Žiūrint formaliai, atrodo, jog pagal 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 1 dalyje įtvirtintą prekybos žmonėmis formuluotę kaip prekyba žmonėmis turėtų būti traktuojama ir tokia situacija, kai automobilio vairuotojas paiima pakeleivę, kuri vyksta į užsienį su tikslu užsiimti prostitucija⁴⁰. Vis tik abejotina, ar įstatymų leidėjo, kriminalizavusio prekybos žmonėmis reiškinį, ketinimai buvo būtent tokie. Darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į prekybos žmonėmis esmę, 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 1 dalyje įtvirtinta gabenimo veika vis tik turėtų būti suprantama kaip prievartinis veiksmas, t. y. kai asmuo vežamas į Lietuvą ar iš jos prievarta arba asmuo nors ir savo noru sutiko verstis prostitucija ir vykti į Lietuvą ar iš jos į kitą valstybę, tačiau šis sutikimas buvo išgautas tokiomis aplinkybėmis, kurios byloja, kad asmuo iš tikrųjų nebuvo laisvas apsisprendamas (jo valia buvo palaužta)⁴¹. Taip pat analizuojant 1961 m. LR BK 131³ straipsnį neaišku, ar sąvoka „gabenimas“ turėtų būti interpretuojama tik kaip asmens transportavimas per Lietuvos valstybės sieną, ar šis nusikalstamas veiksmas apima ir veiklą, susijusią su gabenimo organizavimu, padėjimu gabenti.

Antras aptariamios normos trūkumas yra susijęs su 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 2 dalyje įtvirtinta „nepilnamečio“ sąvoka. Lietuvos baudžiamojoje teisėje vaikai yra klasifikuojami į dvi grupes – nepilnamečius (14 – 18 metų amžiaus) ir mažamečius (iki 14 metų amžiaus). 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 2 dalyje, kurioje įtvirtinta kvalifikuota prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis (o tai reiškia kartu ir griežtesnę sankciją), nustatyta baudžiamoji atsakomybė už prekybą nepilnamečiais. Taigi 1998 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma, nustatanti kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį, neėmė teisinėn apsaugon mažamečių. Toks prekybos žmonėmis nacionalinis teisinis reglamentavimas sudarė itin paradoksalią situaciją, kuomet griežčiau buvo baudžiama už 14 – 18 metų amžiaus vaiko pardavimą ar pirkimą nei už vaiko iki 14 metų

⁴⁰ Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Gruodytė E., Krikščiūnas R./ ats. red. Sipavičienė A., Erentaitė R. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacija, 2006. P. 38-39.

⁴¹ Apie tai plačiau šio darbo 2.1. skyriuje, kur kalbama apie prekybos žmonėmis aukos laisvės pažeidimą.

amžiaus. Vadovaujantis 1998 m. redakcijos prekybos žmonėmis normos konstrukcija prekyba mažamečiais turėjo būti kvalifikuojama pagal 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 1 dalį.

2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma

Kaip minėta, nuo prekybos žmonėmis normos priėmimo 1998 m. iki dabar ši norma buvo keista du kartus. Pirmasis keitimas įvyko 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus naują baudžiamąjį kodeksą, kuris įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d.⁴². Naujajame LR BK baudžiamajai atsakomybei už prekybą žmonėmis nustatyti buvo skirti du straipsniai – tai 147 ir 157 straipsniai. 2000 m. LR BK 147 straipsnyje įtvirtinta bendroji prekybos žmonėmis norma, kurioje nustatyta, jog „*tas, kas turėdamas tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų*“⁴³. Greta bendrosios prekybos žmonėmis normos įtvirtinta ir specialioji – LR BK 157 straipsnis, taikomas tais atvejais, kai prekybos žmonėmis veiksmai nukreipiami prieš labiausiai pažeidžiamas aukas – vaikus (tiesa, būtent mažamečius). Ši speciali norma numatė, jog „*tas, kas pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką, baudžiamas laisvės atėmimu iki aštuonerių metų*“ (straipsnio 1 dalis), o „*tas, kas vertėsi prekyba mažamečiais vaikais, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų*“ (straipsnio 2 dalis)⁴⁴. Taigi LR BK 147 straipsnis nuo XXI amžiaus vergove vadinamo reiškinio saugojo suaugusiuosius ir nepilnamečius (14-18 metų amžiaus asmenis), o LR BK 157 straipsnis – mažamečius (asmenis iki 14 metų⁴⁵).

2000 m. LR BK 147 straipsnio pirminėje redakcijoje buvo išskirtos šios nelegalių sandorių su žmonėmis rūšys (nusikalstamos veikos):

- a) žmogaus pardavimas ar kitoks perleidimas;
- b) žmogaus pirkimas ar kitoks įgijimas.

Taigi šioje prekybos žmonėmis normoje buvo atsisakyta žmogaus gabenimo prostitucijai per Lietuvos valstybės sieną veikos⁴⁶.

⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

⁴³ Prekybos žmonėmis normos redakcija, aktuali nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2005 m. birželio 29 d.

⁴⁴ Prekybos vaikais normos redakcija, aktuali nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2005 m. birželio 29 d.

⁴⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog pats straipsnio pavadinimas „Vaiko pirkimas arba pardavimas“ lyg ir duoda užuomeną, jog šis straipsnis turėtų saugoti tiek mažamečius, tiek nepilnamečius. Sąvoka „vaikas“ ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, ir tarptautiniuose teisės aktuose, skirtuose kovai su prekyba žmonėmis, suprantama kaip asmuo, neturintis 18 m. Tačiau skaitant pirminės redakcijos 2000 m. LR BK 157 straipsnio dispoziciją akivaizdu, kad šiame straipsnyje apibrėžto nusikaltimo nukentėjusiuoju gali būti tik mažametis, t. y. asmuo iki 14 m. amžiaus.

⁴⁶ Asmens gabenimas šio sutikimu prostitucijai į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos buvo kriminalizuotas 2000 m. LR BK 307 straipsnio 2 dalyje.

2000 m. LR BK 147 straipsnyje, palyginti su 1961 m. LR BK 131³ straipsniu, plačiau aprašomas nusikalstamos veikos tikslas – „*gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos*“, kas turėtų apimti ir ankstesnėje prekybos žmonėmis normos redakcijoje buvusių tikslus „*seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija, gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą*“, nes visais atvejais nusikaltėlis, nusprendęs užsiimti prekyba žmonėmis, bus suinteresuotas iš to gauti kokios nors naudos sau⁴⁷.

Autoriai, analizavę 1961 m. LR BK 131³ straipsnį ir 2000 m. LR BK 147 straipsnio pirminę redakciją, nėra vieningos nuomonės dėl prekybos žmonėmis normos pakeitimų, susijusių su nusikalstamos veikos tikslo požymiu. Antai, vieni (pvz., R. Burda, prof. E. Gruodytė, R. Krikščiūnas) teigia, jog tai, kad 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normoje nusikaltimo tikslas yra formuluojamas plačiau (vietoj buvusių tikslų „*seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija, gauti materialinę ar kitokią asmeninę naudą*“ paliekamas bendro pobūdžio tikslas „*gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos*“) yra vertintina teigiamai, kadangi atsisakoma tikslų detalizavimo, o kartu tereikia įrodyti, kad asmuo siekė bet kokios įmanomos naudos, ir to pakaks⁴⁸. Tuo tarpu kiti (pvz., I. Bazylevas) teigia, jog tokie normos pakeitimai labai apsunkina kaltės įrodinėjimą ir nurodo, jog būtų tikslinga pakoreguoti 2000 m. LR BK 147 straipsnio pirminę redakciją, nustatant, kad baudžiamoji atsakomybė kyla dėl paties prekybos žmonėmis fakto, nesvarbu, kokiu tikslu⁴⁹. Darbo autorė nenorėtų sutikti su pastarąja pozicija ir palaiko doc. O. Fedosiuk išsakytas mintis, jog nors ir tikslas sunkiai pasiduoda įrodinėjamas ir jo įtraukimas į nusikaltimo sudėtį kartais kritikuojamas, bet prekybos žmonėmis normos prasme tai pateisinamas reikalavimas. Faktas, kad žmogaus įgijėjas ar perleidėjas iš to tikisi gauti turtinės ar asmeninės naudos, daug pasako apie veikos pavojingumą, leidžia atriboti nesavanaudišką pagalbą žmogui (pvz., prostitutė prašo draugo suvesti ją su asmeniu, kuris jai suras prostitutės darbą užsienyje; šis taip ir padaro, ir be jokio turtinio ar asmeninio intereso) nuo jo išnaudojimo⁵⁰.

Atkreiptinas dėmesys, jog 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normoje nebeliko anksčiau buvusių nusikaltimą kvalifikuojančių požymių. Be to, pirminė 2000 m. LR BK 147 straipsnio redakcija numatė švelnesnę baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis. Antai, 1961 m. LR BK 131³ straipsnio 1 dalyje už prekybos žmonėmis nusikaltimą buvo numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo ketverių iki aštuonerių metų, o šio straipsnio 2 dalyje (už

⁴⁷ Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Gruodytė E., Krikščiūnas R./ats. red. Sipavičienė A., Erentaitė R. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacija, 2006. P. 40.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimas)// <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owa/repl/inter/owa/U0073012.doc>, prisijungimo laikas: 2010-08-12.

⁵⁰ O. Fedosiuk. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei// Jurisprudencija. 2003, Nr. 45(37). P. 93.

kvalifikuotą nusikaltimo sudėtį) – nuo šešerių iki dvylikos. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Seimui priėmus naują baudžiamąjį kodeksą prekeiviui žmonėmis jau grėsė laisvės atėmimas iki aštuonerių metų. Kaip matome, nauju įstatymu buvo sumažinta minimali laisvės atėmimo bausmės riba (iki 3 mėnesių). Be to, paradoksalu, bet prekyba nepilnamečiais, iki 2003 m. gegužės 1 d. vertinta kaip pavojingesnė ir dėl to atitinkamai griežčiau baustina (laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvylikos metų), priėmus 2000 m. LR BK, anot įstatymų leidėjo, nebepasižymi didesniu veikos pavojingumu ir dėl to nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuomet tiek už prekybą suaugusiais, tiek už prekybą nepilnamečiais (14 – 18 metų amžiaus vaikais) nusikaltėliams grėsė vienodos sankcijos. Toks baudžiamasis teisinis reglamentavimas, atsižvelgiant į visus tarptautinius standartus, atrodė ištis keistai.

Kaip minėta aukščiau, greta bendrosios prekybos žmonėmis normos naujajame LR BK atsirado ir specialioji norma – LR BK 157 straipsnis. Pradinėje šios normos redakcijoje buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė asmenims, kurie atliko bent vieną šių nelegalių sandorių:

- a) mažamečio pardavimą ar kitokį perleidimą;
- b) mažamečio pirkimą ar kitokį įgijimą.

Kaip matome, nusikalstami veiksmai yra analogiški bendrojoje prekybos žmonėmis normoje įtvirtintoms veikoms (nelegaliems sandoriams). Skirtumas tas, kad LR BK 157 straipsnio 1 dalyje išvardintų sandorių objektas („prekė“) yra mažametis vaikas, t. y. asmuo iki 14 metų amžiaus. Taip pat šioje 2000 m. redakcijos prekybos vaikais normoje nėra įvardytas nusikalstamos veikos tikslas. Taigi veikų kvalifikavimas pagal šią normą buvo gerokai lengvesnis, nes prekeiviui mažamečiais vaikais inkriminuojant 2000 m. LR BK 157 straipsnio 1 dalį nereikėjo nustatyti šio sunkiai įrodinėjamo subjektyvaus nusikalstamos veikos sudėties požymio.

2000 m. LR BK 157 straipsnio 2 dalies pirminėje redakcijoje buvo kriminalizuotas vertimasis prekyba mažamečiais vaikais. Sąvoka „vertimasis“ suponuoja tokius veikos požymius kaip sistemiškumas, verslumas, pastovumas. Taigi šia teisės norma Lietuvos įstatymų leidėjas siekė užkirsti kelią organizuotiems nusikaltėliams, kurie vertėsi prekyba mažamečiais vaikais kaip verslu. Tačiau vis tik nėra aišku kelis prekybos atvejus būtina nustatyti, jog įtariamajam būtų galima inkriminuoti šią 2000 m. LR BK 157 straipsnio dalį.

Kaip minėta, LR BK 157 straipsnyje įtvirtinta pirminės redakcijos specialioji prekybos žmonėmis norma saugojo tik mažamečius asmenis. Tuo tarpu nepilnamečiai nepateko į šio straipsnio taikymo sritį, todėl veika, nukreipta prieš 14 – 18 metų amžiaus asmenis, turėjo būti kvalifikuojama pagal bendrąją LR BK 147 straipsnyje įtvirtintą prekybos žmonėmis normą. Toks aukų diferencijavimas, darbo autorės nuomone, vis tik kritikuotinas, kadangi nepilnamečiai, kaip

ir mažamečiai, yra itin pažeidžiamos aukos, todėl specialioji prekybos žmonėmis norma turėtų kriminalizuoti nelegalius sandorius tiek dėl mažamečių, tiek dėl nepilnamečių. Kaip pamatysime vėliau, šiuo metu galiojanti LR BK 157 straipsnio redakcija ištaisė šią keistą įstatyminio reglamentavimo situaciją.

Taip pat kritikuotina ir baudžiamoji politika dėl bausmių. Tiek už suaugusio asmens ar nepilnamečio, tiek už mažamečio pirkimą – pardavimą įstatymų leidėjas, priėmęs naują LR BK, nustatė vienodą bausmę – laisvės atėmimą iki aštuonerių metų (tiesa, už vertimąsi prekyba mažamečiais buvo numatyta griežtesnė bausmė). Tai dar vienas keistas posūkis, formuojant baudžiamąją politiką dėl prekybos žmonėmis nusikaltimų.

Atsižvelgiant į paminėtus trūkumus ir reaguojant į tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus 2005 m. birželio 23 d. įstatymu⁵¹ buvo padaryti 2000 m. LR BK 147 ir 157 straipsnių pakeitimai, be to LR BK buvo papildytas 147¹ straipsniu, kuris kriminalizavo išnaudojimą priverstiniam darbui.

2005 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma

Šiuo metu galiojanti prekybos žmonėmis norma, įtvirtinta 2000 m. LR BK 147 straipsnyje⁵², užtraukia baudžiamąją atsakomybę tam, kas „*pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, arba verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, arba sumokėdamas pinigus ar suteikdamas kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui*“ ir už šiuos veiksmus numato laisvės atėmimą nuo dvejų iki dešimties metų (straipsnio 1 dalis), o jeigu asmuo šią veiką (numatytą straipsnio 1 dalyje) „*padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių*“ – laisvės atėmimą nuo ketverių iki dvylikos metų (straipsnio 2 dalis). Be to, minėto straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, jog už prekybą žmonėmis atsako ir juridinis asmuo.

Lyginant pradinę 1998 m., vėlesnę 2000 m. ir šiuo metu aktualią prekybos žmonėmis normos redakcijas iš karto krenta į akis pastarosios konkretumas, detalumas. Beje, Lietuvos

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147⁽¹⁾, 199⁽¹⁾, 199⁽²⁾, 267⁽¹⁾, 270⁽¹⁾, 308⁽¹⁾ straipsniais įstatymas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 81-2945.

⁵² Prekybos žmonėmis normos redakcija, aktuali nuo 2005 m. birželio 30 d.

Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas vieną iš prekybos žmonėmis bylų, nurodė, jog naujoji prekybos žmonėmis normos redakcija yra siaurinama:

„Nors nagrinėjama veika buvo padaryta galiojant 2000 m. rugsėjo 26 d. BK 147 straipsnio redakcijai, tačiau byloje būtina vadovautis šiuo metu galiojančia BK 147 straipsnio redakcija, nes 2005 m. birželio 23 d. padarytais BK pakeitimais ir papildymais į nusikaltimo sudėtį įvedus papildomus objektyvius požymius, veikų kvalifikavimo galimybės pagal BK 147 straipsnį susiaurėjo, ir šiuo požiūriu naują BK 147 straipsnio redakciją yra pagrindas laikyti atsakomybę švelninančiu įstatymu“⁵³.

Darbo autorė nenorėtų sutikti su tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija ir vis tik pritarė baudžiamosios teisės specialisto doc. O. Fedosiuk išsakytai minčiai, jog 2005 m. prekybos žmonėmis normos redakcija nesiaurina kriminalizavimo ribų, o jas detalizuoja⁵⁴. Antai, jeigu palygintume kasacinėje nutartyje nurodytas prekybos žmonėmis normos redakcijas, pamatytume, kad prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis savo esme nesikeitė. Manytina, jog 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normoje minimos veikos (pardavimas, pirkimas, perleidimas, įgijimas) apima naujoje normoje esančias veikas (pardavimą, pirkimą, perleidimą, įgijimą, verbavimą, gabenimą, laikymą nelaisvėje). Štai pirkimas ir pardavimas, kitoks įgijimas ar perleidimas išlieka ir naujoje prekybos žmonėmis normoje. Tuo tarpu asmens užverbavimas ir gabenimas gali būti traktuojamas kaip asmens įgijimas (jei verbavimas dar nėra peraugęs į asmens įgijimą, tuomet veika sudarys nebaigto nusikaltimo stadiją). Asmens laikymą nelaisvėje, autorės nuomone, taip pat būtų galima prilyginti asmens įgijimui. Kalbant apie poveikio būdus (fizinė bei psichinė prievarta, kitoks galimybės priešintis atėmimas, apgaulė, pasinaudojimas asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, sumokėjimas pinigų ar suteikimas kitokios turtinės naudos asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį), tiesa, jie nenurodomi 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normoje. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad prekyba žmonėmis pagal rūšinį nusikaltimo objektą LR BK priskiriama nusikaltimams žmogaus laisvei, bet kokiu atveju būtina nustatyti tam tikrą esamą ar tikėtiną poveikį, kuris varžo asmens laisvę. Taigi Lietuvos įstatymų leidėjo sprendimas naujoje prekybos žmonėmis normoje išvardinti konkrečius poveikio prekybos žmonėmis aukai būdus tiesiog vertintinas kaip sprendimas detalizuoti nagrinėjamo nusikaltimo sudėtį, tuo pačiu padėti įstatymo taikytojams geriau suvokti ir identifikuoti šį nusikaltimą. Ir galiausiai, lyginant 2000 m. ir 2005 m. prekybos žmonėmis normos redakcijas, atkreiptinas dėmesys į tai, jog naujoje nusikaltimo normoje kiek kitaip nei anksčiau yra formuluojamas nusikalstamos veikos padarymo tikslas. Antai, 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normoje nurodoma, jog nusikalstami sandoriai (veiksmai) atliekami turint tikslą gauti

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 28 d. nutartis, priimta baudžiamosios byloje Nr. 2k-332/2006.

⁵⁴ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 55.

turtinės ar kitokios asmeninės naudos. Tuo tarpu šiandien galiojanti LR BK 147 straipsnyje įtvirtinta prekybos žmonėmis norma aptariamą reiškinį sieja su tikslu išnaudoti žmogų, be to, nurodo konkrečias išnaudojimo sritis. Vėlgi, darbo autorės nuomone, šiuo metu esanti nusikalstamo tikslo formuluotė visiškai „patektų“ po ankstesniąja. Juk prekybos žmonėmis sandoris sudaromas siekiant išnaudoti „prekę“. O pats išnaudojimas nėra betikslis, iš to sandorio šalys siekia gauti vienokios ar kitokios naudos. Taigi atsižvelgiant į paminėtus 2005 m. birželio 23 d. padarytus prekybos žmonėmis normos pakeitimus, darytina išvada, jog prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis, nustačius papildomus požymius, buvo detalizuota. Abejotina, ar įstatymų leidėjas, konkretizavęs prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį, siekė susiaurinti veikų kvalifikavimo pagal LR BK 147 straipsnį galimybes, kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Tuo labiau, kai pasaulyje prekybos žmonėmis mastai nemažėja ir kai Europos Sąjungos erdvėje valstybės deda vis didesnes pastangas kovoje su šiuo kriminaliniu reiškiniu, rengdamos naujus teisės aktų projektus.

Toliau darbe, atsižvelgiant į tai, kad pagal Lietuvos baudžiamąją teisę nusikalstamos veikos sudėtis yra baudžiamosios atsakomybės pagrindas⁵⁵ bei siekiant atskleisti šio darbo temą, pasiremiant baudžiamosios teisės doktrina bei teismų praktika analizuojama šiandien galiojanti prekybos žmonėmis nusikaltimo, įtvirtinto 2000 m. LR BK 147 straipsnyje, sudėtis.

2. Prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiai Lietuvos baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje (2005 m. prekybos žmonėmis normos analizė, svarbiausi aspektai)

Nors Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse tiesiogiai ir nepasakyta, tačiau įrodinėjimo proceso esmė yra įrodyti nusikalstamos veikos sudėtį⁵⁶. Taigi baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinimai pateikiami dėl prekybos žmonėmis, įrodinėjimo našta turintys subjektai privalo įrodyti kaltinamųjų veikose esant prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį (objektyviųjų ir subjektyviųjų šio nusikaltimo požymių visumą).

Vadovaujantis LR BK 147 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties doktrininio ir teisminio aiškinimu šiame darbe bus atskleisti sekantys aspektai: prekybos žmonėmis nusikaltimo objektas (žmogaus laisvė), išraiškos formos (alternatyvios veikos) ir poveikio nukentėjusiajam būdai (alternatyvūs veikos padarymo būdai), kaltės turinys bei nusikaltimo padarymo tikslas⁵⁷.

⁵⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006. P. 176.

⁵⁶ Ten pat. P. 201.

⁵⁷ Dėl ribotos darbo apimties nebus išsamiau nagrinėjama: nusikaltimo subjektas, nukentėjusysis, kvalifikuota prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis.

2.1. Žmogaus laisvė kaip LR BK 147 straipsnio saugoma vertybė

Kalbant apie objektyvius nusikaltimo, numatyto LR BK 147 straipsnyje, sudėties požymius, visų pirma, išskirtinas *nusikaltimo objektas*. Prekybos žmonėmis norma yra įtvirtinta LR BK XX skyriuje „Nusikaltimai žmogaus laisvei“. Taigi vien iš skyriaus pavadinimo galima daryti išvadą, jog LR BK 147 straipsnis kaip baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę ima apsaugon *žmogaus laisvę*. Vadinasi, prekybą žmonėmis sudarančiais veiksmais kėsiniama į asmens laisvę. Veika gali būti kvalifikuojama kaip LR BK 147 straipsnyje numatytas nusikaltimas tik nustatius, kad žmogaus laisvė buvo pažeista⁵⁸.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnio 1 dalis teigia: „Žmogaus laisvė neliečiama“, 21 straipsnio 1 dalis nurodo: „Žmogaus asmuo neliečiamas“⁵⁹. V. Pavilionis, komentuodamas minėtas konstitucines nuostatas, nurodė, jog žmogaus neliečiamumas, jo laisvė yra daugelio teisių ir teisės principų, kurių realizavimas siejasi su darbu, sveikatos apsauga ir kitais aspektais, pagrindas. Šios konstitucinės normos įtvirtina žmogaus saugumo pagrindus. Žmogus turi būti apsaugotas nuo bet kokio nepagrįsto išorinio poveikio jo gyvybei, sveikatai, seksualiniam apsisprendimui, fizinio aktyvumo laisvei, taip pat nuo kėsiniamosi į jo psichinę ir dvasinę būseną, jo intelektualinę ir vidinę sferas⁶⁰.

Baudžiamojoje teisėje apie laisvę kaip saugomą vertybę galima kalbėti dviem aspektais: a) kaip apie fizinę žmogaus laisvę ir b) kaip apie žmogaus valios laisvę. Fizinė laisvė suprantama kaip galimybė daryti kūno judesius, judėti erdvėje, pasirinkti savo buvimo vietą. Valios laisvė – tai galimybė pasirinkti elgesio variantą. Pažeisti kito žmogaus valios laisvę reiškia priversti jį elgtis taip, kaip nori kaltininkas. Tiesa, galima abejoti tokio laisvės skirstymo praktine reikšme, nes pažeidus fizinę žmogaus laisvę pažeidžiama ir valios laisvė, t. y. žmogus praranda galimybę pasirinkti elgesio variantą. Kita vertus, pažeidus valios laisvę lyg ir tuo pačiu apribojama (pažeidžiama) žmogaus fizinė laisvė, nes žmogus tarsi tampa susietas su tam tikra fizine erdve. Štai, prostitucija besiverčianti moteris, kuri yra psichologiškai kontroliuojama savo sutenerio, negali bet kada panorėjusi jį palikti, nes žino šios nelegalios veiklos, į kurią buvo užverbuota, „taisykles“. Tokioje situacijoje, darbo autorės nuomone, prekybos žmonėmis auka patenka tiek į fizinę, tiek į valios laisvę varžančią kontrolę. Taigi fizinė žmogaus laisvė ir žmogaus valios laisvė yra lyg du susisiekiantys indai.

⁵⁸ A. Gutauskas. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje// Verslo ir teisės aktualijos. 2009, Nr. 3. P. 148.

⁵⁹ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁶⁰ V. Pavilionis. Konstitucijos II skirsnio „Žmogus ir valstybė“ komentaras// Teisės problemos. 1999, Nr. 1-2. P. 51-52.

Pastebėtina, jog kai kurie prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį nagrinėję baudžiamosios teisės specialistai (pvz., D. Mickevičius) šio nusikaltimo rūšiniu objektu laiko žmogaus laisvę, suprasdami ją tik vienu aspektu – kaip žmogaus veiksmų laisvę⁶¹ (paprastai žmogaus veiksmų laisvė baudžiamojoje teisėje suprantama kaip aukščiau minėta žmogaus valios laisvė). Šio darbo autorės nuomone, toks požiūris nepagrįstai susiaurina LR BK 147 straipsnio ginamą vertybę, nes tarsi eliminuoja prekybos žmonėmis aukos fizinės laisvės pažeidimo galimybę.

Vis tik skiriant laisvę kaip baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę į valios ir fizinę laisvę, pažymėtina, jog fizinės žmogaus laisvės atėmimas yra siejamas su fizinės ir psichinės prievartos prieš jį panaudojimu, tuo tarpu nusikalstamos valios primetimo pagrindas gali būti tiek prievarta, tiek ir apgaulė, aukos mažametystė, jos fizinis ir psichinis bejėgiškumas⁶². Tačiau, kaip nurodė doc. O. Fedosiuk, toks klasikinis požiūris į laisvės pažeidimo formas yra per siauras, kuomet kalbame apie prekybos žmonėmis nusikaltimą. Minėtas baudžiamosios teisės specialistas, siekdamas paaiškinti prekybos žmonėmis aukos laisvės pažeidimo ypatumus, sukūrė prekybos žmonėmis aukos laisvės pažeidimo koncepciją. Anot jo, klasikinis požiūris į tai, koks gali būti nusikalstamas laisvės pažeidimo mechanizmas, nevisuomet leidžia identifikuoti prekybos žmonėmis nusikaltimą, o ypač tais atvejais, kai prekybos žmonėmis nusikaltimas yra susijęs su savotišku susitarimu tarp žmonių, kai vienas asmuo duoda sutikimą kitam būti jo išnaudojamas ir kontroliuojamas. Tokioje situacijoje neretai Lietuvos teismai nemato prekybos žmonėmis požymių ir perkvalifikuoja kaltinamųjų veikas į švelnesnę atsakomybę numatantį 2000 m. LR BK 307 ar (ir) 308 straipsnį.

Doc. O. Fedosiuk, ieškodamas atsakymo į klausimą, kaip „savanoriški“ sandoriai pažeidžia žmogaus laisvę, išskyrė tokius prekybos žmonėmis aukos laisvės pažeidimo teorijos bruožus:

Pirma, prekybos žmonėmis aukos laisvės pažeidimas yra tėstinis, nes nelegaliai išnaudojamas žmogus turi būti nuolat kontroliuojamas. Šią būklę tinkamiausia yra įvardyti kaip laisvę varžančią žmogaus kontrolę.

Antra, ši kontrolė aukos laisvę gali pažeisti tiesiogiai ir netiesiogiai⁶³.

Tiesioginė prekybos žmonėmis aukos kontrolė – tai atvira, akivaizdi kontrolė, kuri pasireiškia aukos elgesį kontroliuojant tokiais būdais kaip fizinė ir psichinė prievarta, pagrobimas, apgaulė, pasinaudojimas bejėgiškumu, pavyzdžiui, manipuliuojant vaiku ar

⁶¹ Abramavičius A., Aliukonienė R., Baranskaitė A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99 – 212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009. P. 160.

⁶² O. Fedosiuk. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei// Jurisprudencija. 2003, Nr. 45(37). P. 90.

⁶³ O. Fedosiuk. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje// Teisė. 2005, Nr. 54. P. 77.

psichiškai nesveiku asmeniu. Tuo tarpu netiesioginė nukentėjusiojo laisvę varžanti kontrolė yra užmaskuota ir paslėpta. Ji grindžiama ne atvira prievarta ar apgaule, bet tam tikru kaltininko ir aukos susitarimu, kai auka sutinka būti kontroliuojama ir išnaudojama⁶⁴. Pastaroji prekybos žmonėmis aukos laisvę varžanti kontrolės forma yra būdinga nelegalios veiklos sritims: prostitucijos verslui, žmonių gabenimui į užsienį nelegaliai dirbti, nelegalių migrantų, o kartais ir vietinių gyventojų nelegaliam įdarbinimui ir pan. Doc. O. Fedosiuk išskiria tam tikras aplinkybes, į kurias reikėtų atkreipti dėmesį tiriant tokias „savanoriškos vergovės“ bylas:

- a) aukai buvo sakoma netiesa apie būsimą darbą, uždarbį, darbo sąlygas;
- b) auka buvo papirkinėjama, iš jos buvo reikalaujama grąžinti į ją investuotus pinigus, taip darant ją priklausomą;
- c) auka sutiko būti išnaudojama dėl sunkios materialinės padėties, šeimos asocialumo, socialinės atskirties, sutrikusio intelekto, priklausomybės nuo narkotikų;
- d) buvo paaimti aukos asmens dokumentai ir ji neturėjo galimybės persigalvoti ir laisvai pasitraukti, buvo naudojamosi tuo, kad auka nemokėjo vietinės kalbos, auka buvo instruktuojama dėl konspiracijos, bendravimo su kitais asmenimis;
- e) prekeiviai elgėsi aukos atžvilgiu nepagarbiai, begėdiškai apžiūrinėjo, taip bauginami ir žemindami orumą,
- f) kiti faktai, rodantys užverbuoto asmens įstūmimą į normaliam gyvenimui nebūdingą ir laisvei plačiąja prasme prieštaraujančią padėtį, kai žmogus iš tikrųjų nėra laisvas apsisprendamas⁶⁵.

Šių aplinkybių buvimas turėtų padėti identifikuoti prekybos žmonėmis nusikaltimą.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis pastebėtina, jog neretai teismai neįžvelgia aukos laisvės suvaržymo, kuomet prekybos žmonėmis sandoris yra grįstas aukos ir kaltininko susitarimu.

Štai vienoje Panevėžio miesto apylinkės teismo nagrinėtoje baudžiamojoje byloje penki kaltinamieji be kitų nusikaltimų buvo kaltinami ir prekyba žmonėmis. Byloje nustatyta, kad teisiamieji, pasiskirstę vaidmenimis, 2001 m. balandžio mėnesį užverbavo prostitucijai užsienyje tris merginas Biržų ir Pasvalio rajonų kaimuose, nuvežė jas į Panevėžį ir ten laikė bute, vežiojo į kitus miestus ir rodė galimiems pirkėjams. Merginos buvo maitinamos, joms buvo perkami drabužiai. Taip pat jos buvo nuvežtos į kirpyklą, pirtį, parduotuvę. Merginos žinojo apie jų laukiamą darbą, joms atvirai buvo paaiškintos būsimo darbo detalės, t. y. kad jos dirbs prostitutėmis bare, kiek gaus pinigų, kiek iš jų turės atiduoti baro savininkui, kiek už gyvenamosios vietos nuomą. Kai kurie teisiamieji merginas rengė būsimam darbui su jomis lytiškai santykiaudami. Nusikaltimas buvo atskleistas sulaikius gabenamas merginas Klaipėdos jūrų uosto užkardos sargyboje. Šią baudžiamąją bylą nagrinėjęs Panevėžio miesto apylinkės teismas, remdamasis tuo, jog veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis ar

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 55.

kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis įstatymas turi grįžtamąją galią, visų penkių teisiųjų veiką iš LR BK 131³ straipsnio 2 dalies (1998-07-02 įstatymo Nr. VIII-849 redakcija) perkvalifikavo į LR BK 307 straipsnio 2 dalį (2000-09-26 įstatymo Nr. VIII-1968 redakcija)⁶⁶.

Analizuojant šį Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendį, darytina išvada, jog veikos perkvalifikavimą nulėmė faktas, jog merginos savo noru sutiko verstis prostitucija ir vykti į užsienį. Tiesa, priėmus naują 2000 m. LR BK požymis „asmens gabenimas prostitucijai į Lietuvą arba už Lietuvos ribų“, buvęs 1998 m. redakcijos prekybos žmonėmis normoje, perkeltas į LR BK 307 straipsnio 2 dalį. Tačiau prekybos žmonėmis normoje be kitų veikų išliko „asmens įgijimo“ požymis. Darbo autorės nuomone, šioje situacijoje teisiųjų veikos užverbuojant merginas ir jas gabenant prostitucijai vis tik galėjo būti įvertintos kaip asmenų įgijimas, t. y. prekybos žmonėmis sandoris, kuris buvo grįstas aukų ir kaltininkų susitarimu. Manytina, jog teismas, vertindamas kaltinamųjų veikas, pernelyg sureikšmino merginų sutikimą, nors Lietuvos Respublikos ratifikuotas Palermo protokolas numato, kad tam tikromis sąlygomis išgautas aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui neturi reikšmės⁶⁷. Darbo autorės nuomone, šioje situacijoje galima išvelgti netiesioginės asmens laisvės varžymo kontrolės požymių: juk merginos buvo laikomos bute, vežiojamos pas potencialius pirkėjus, joms buvo perkamas maistas, drabužiai. Merginoms buvo atskleista būsimo darbo specifika, paaiškinta, kad dalį uždarbio jos turės atiduoti kitiems asmenims. Visa tai yra asmens užverbavimo (įgijimo) priešingumo aukos laisvei įrodymai, kurie rodo, jog merginų laisvė buvo apribota.

Štai kitoje baudžiamojoje byloje A. K. ir A. J. buvo kaltinami prekyba žmonėmis, tačiau Šiaulių apygardos teismas išteisino kaltinamuosius dėl prekybos žmonėmis ir jų veiką perkvalifikavo į LR BK 307 straipsnį. Tačiau iš bylos aplinkybių matyti, jog nukentėjusioji A. T. buvo apgaudinėjama, kad ji uždirbs daug pinigų, kad darbas bus nesunkus ir kad ji galės grįžti į Lietuvą kada tik panorės. Tačiau iš tikrųjų nukentėjusioji Londone buvo negailestingai išnaudojama, užverbuota ji buvo laikoma kažkokiam bute, kol galiausiai parduota albanų grupuotei. Šią baudžiamąją bylą nagrinėjęs Šiaulių apygardos teismas, pasiremdamas jau minėta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutartimi baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006, nurodė, kad naujoji prekybos žmonėmis redakcija susiaurino šio nusikaltimo požymius, nukentėjusioji A. T. savo noru sutiko važiuoti į Londoną ir verstis prostitucija, jos laisvė nebuvo suvaržyta, nes ji naudojos judėjimo laisve, be to kaltinamieji A. K. ir A. J. nenaudojo jokio fizinio ar psichinio smurto jos atžvilgiu⁶⁸.

Vertinant šiame nuosprendyje išdėstytus teismo argumentus dėl kaltinamųjų išteisinimo pagal LR BK 147 straipsnį, galima daryti išvadą, jog anot teismo, prekybos žmonėmis aukų laisvė gali būti suvaržyta tik naudojant fizinį smurtą ar grasinimus. Tačiau vadovaujantis tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek LR BK 147 straipsnyje kriminalizuotu prekybos žmonėmis

⁶⁶ Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-17-2003.

⁶⁷ Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi, tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, taigi jų nuostatomis privaloma remtis.

⁶⁸ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-300/2006.

apibrėžimu, akivaizdu, jog palenkti aukos valią įmanoma ir nesmurtiniais būdais, kaip antai apgaule, pasinaudojant aukos pažeidžiamumu ar priklausomumu. Nagrinėjamoje byloje nukentėjusiosios A. T. laisvė buvo suvaržyta pasitelkus nesmurtinį būdą, t. y. auka prekeivių buvo užverbuota panaudojus apgaulę. Nukentėjusiajai buvo sakoma, jog ji uždirbs daug pinigų, galės bet kada grįžti namo. Tačiau, kaip vėliau paaiškėjo, buvo visiškai priešingai (A. T. gaudavo 10 procentų nuo uždirbtų pinigų, parduota ji gyveno kontrolės sąlygomis, todėl norėdama ištrūkti iš albanų, turėjo bėgti). Taigi nukentėjusioji A. T. verbavimo metu nebuvo laisva apsisprendama, nes jai buvo sakoma netiesa apie būsimo darbo sąlygas. Šios aplinkybės rodo, jog prekybos žmonėmis aukos laisvė buvo pažeista naudojant netiesioginę laisvę varžančią kontrolę. Nors auka sutiko būti nusikalstamo sandorio objektu, tačiau jos sutikimas buvo išgautas dėl apgaulės. Šiaulių apygardos teismas neįvertino šių akivaizdžių aukos laisvės pažeidimo įrodymų ir išteisino kaltinamuosius A. K. ir A. J. dėl prekybos žmonėmis, jų veiką perkvalifikuodamas kaip pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis sutinkama ir teisingų prekybos žmonėmis normos interpretavimo pavyzdžių.

Antai Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje baudžiamojoje byloje kaltinamoji D. P. buvo kaltinama tuo, kad iš asmens slapyvardžiu „Algis“, veikusio pagal nusikalstamos veikos imitavimo modelį, už 1050 eurų nupirko tris merginas. Byloje nustatyta, kad kaltinamoji norėjo išvežti į užsienį merginas dirbti prostitutėmis pačioms merginoms sutinkant. Teismas, motyvuodamas, kodėl merginų sutikimas neeliminuoja kaltinamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis, pasirėmė Palermo protokole pateiktu šio nusikaltimo apibrėžimu. Jis nurodė, jog LR BK 147 straipsnis neatskleidžia parduodamo, perkamo ar kitaip perleidžiamo arba įgyjamo asmens valios reikšmės tokio sandorio atžvilgiu. Tačiau Lietuva 2003 m. balandžio 22 d. įstatymu Nr. IX-1525 yra ratifikavusi protokolą „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildančio Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“. Šio protokolo 3 straipsnyje pateikta „prekybos žmonėmis“ sąvoka. Tai žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą tam, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti. Išnaudojimas apima kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitas seksualinio išnaudojimo formas. Prekybos žmonėmis aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui neturi reikšmės, jei buvo panaudota bet kuri iš pirmiau nurodytų priemonių⁶⁹.

Taigi teismas, argumentuodamas, kodėl aukų sutikimas būti išnaudojamiems neturi reikšmės, pasirėmė Palermo protokolo nuostatomis.

Kitoje byloje teismas nustatė, jog D. Š. 2004 m. spalio mėn., panaudodamas apgaulę, t. y. nenurodydamas nukentėjusiajai R. G. tikrojo savo tikslo parduoti ją įtraukiant į prostituciją, įkalbinėdamas nepilnametę R. G. vykti darbui į užsienį barmene ar virtuvės darbininke, po ko 2004 m. lapkričio 3 d., laikotarpyje nuo 17 iki 18 val., Šiauliuose, Vilniaus g., einant į viešbutį,

⁶⁹ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-235/2003; taip pat žr. Vilniaus apygardos teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-199/2003, kur prekybos žmonėmis sandoris buvo grįstas kaltinamųjų ir aukų susitarimu.

pasinaudodamas nukentėjusiosios R. G. pažeidžiamumu, t. y. tuo, kad ši nukentėjusioji yra nepilnametė, jos tėvų teisės apribotos teismo sprendimu, mokosi Šiaulių specialaus ugdymo centre, bei nurodęs jai tikrąjį kelionės tikslą – darbui prostitute, palenkė nukentėjusiosios valią ir, turėdamas tikslą, kad R. G. būtų įtraukta į prostituciją, 2004 m. lapkričio 3 d., laikotarpyje nuo 18 iki 22 val., viešbutyje už 1600 litų pasikėsino parduoti nepilnametę R. G. asmenims, veikusiems pagal nusikalstamos veikos imitavimo modelį, tačiau dėl priežasčių, nepriklausančių nuo jo valios, nusikaltimo nebaigė, nes veika buvo kontroliuojama ir nutraukta teisėsaugos institucijų pareigūnų. Teismas konstatavo, kad D. Š. veika parduodant R. G. teisingai kvalifikuota pagal LR BK 147 straipsnį (2000-09-26 BK redakcija, galiojusi iki 2005-06-23 įstatymu Nr. X-272 priimtos redakcijos, įsigaliojusios 2005-06-30), kadangi byloje buvo neginčijamai nustatyta, jog D. Š. pažeidė nukentėjusiosios R. G. laisvę, pasinaudodamas nukentėjusiosios R. G. bejėgiška padėtimi dėl jos sveikatos (diagnozuotas mišrus emocijų ir elgesio sutrikimas), socialinės padėties (apribotos tėvų teisės, patalpinta į specialią globos įstaigą) ir nepilnametystės, palenkė nukentėjusiosios valią ir pardavė ją, turėdamas tikslą, kad R. G. būtų įtraukta į prostituciją⁷⁰.

Taigi teismas šioje byloje nustatė, jog aukos laisvė buvo pažeista pasitelkus nesmurtinį poveikio aukai būdą, t. y. pasinaudojus jos pažeidžiamumu, kuris buvo nulemtas nukentėjusiosios sveikatos būklės, socialinės padėties bei nepilnametystės.

Kitoje byloje Klaipėdos apygardos teismo nuosprendžiu A. A. ir V. G. nuteisti už tai, kad 2002 m. sausio 25 d., apie 1 val. nakties, Klaipėdos m., tikslesnė vieta nenustatyta, iš anksto susitarę ir veikdami bendrai grupe, norėdami gauti materialinę naudą, turėdami tikslą seksualiai išnaudoti bei Lietuvos Respublikos teritorijoje, Klaipėdos mieste, priversti užsiimti prostitucija, iš tardymo metu nenustatytų asmenų už 800 JAV dolerių (3200 Lt) įgijo Baltarusijos Respublikos pilietes – T. Š. bei T. S., tuo padarė nusikaltimą, numatytą 2000 m. BK 147 straipsnyje⁷¹.

Kasatoriai A. A. ir V. G. nesutiko su Klaipėdos apygardos teismo nuosprendžiu. Anot nuteistųjų, LR BK 147 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo objektas – asmens laisvė, o byloje nesurinkta įrodymų, kad jie būtų apriboję nukentėjusiųjų laisvę: jos turėjo buto raktus, galėjo laisvai išeiti ir pareiti ar kreiptis pagalbos, jeigu su jomis būtų buvę netinkamai pasielgta. Jos važinėjo su taksi, susitikdavo su kitais asmenimis, bute buvo dar viena mergina, todėl šios aplinkybės tik patvirtina, kad nukentėjusiųjų laisvė apribota nebuvo ir jų noras išvykti ar pasilikti priklausė tik nuo jų pačių. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi kasatorių skundą, nurodė, jog nukentėjusiųjų laisvė buvo apribota. Iš jų paimti pasai, jos neturėjo pinigų, pas klientus buvo nuvežamos ir atvežamos, t. y. kontroliuojamos. Iš to seka išvada, jog nukentėjusiųjų laisvė buvo apribota. Taigi šioje baudžiamojoje byloje asmens laisvės suvaržymo požymis buvo pagrįstas tuo, jog iš nukentėjusiųjų buvo paimti asmens dokumentai, jos neturėjo pinigų, o vykstant pas klientus ir iš jų buvo lydimos.

Dar kitoje byloje, teismas, susidūręs su netiesiogine aukos laisvę varžančia kontrole, išaiškino:

⁷⁰ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-51-154/2007.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2003.

Nustatyta, kad kaltinamosios kontroliavo merginas, joms vadovavo bei perleido šeichams kontrolę, varžančią merginų laisvę. Tai, kad merginos, būdamos JAE ar Sirijoje, nebuvo įkalintos, galėjo išeiti su palyda, susisiekti su tėvais telefonu ar internetu, nepaneigia netiesioginės laisvę varžančios kontrolės fakto. Merginos, vykdomos į JAE, buvo nepilnametės arba tik tapusios pilnametėmis, iš jų buvo surenkami pasai, lėktuvo bilietai, ne visos mokėjo anglų kalbą arba mokėjo silpnai, juo labiau vietinę kalbą, nežinojo savo galimybių apginti savo teises svetimoje musulmoniškų tradicijų šalyje, kur kita sistema nei europinėse šalyse, todėl akivaizdu, kad merginos turėjo menką galimybę nepaklusti kaltinamųjų valiai, jos buvo priklausomos nuo jas atlydėjusių į šalį vadovių – kaltinamųjų⁷².

Išanalizavus Lietuvos teismų praktiką, taip pat pastebėta, jog kai kurie teisiais ginčija prekybos žmonėmis nusikaltimo aukos laisvės suvaržymo požymį tuo aspektu, jog neva nėra įrodymų, kad nukentėjusiojo laisvė buvo visiškai apribota. Kitaip pasakius, jie apeliuoja į tai, kad baudžiamoji atsakomybė pagal LR BK 147 straipsnį kyla tik tada, kai nustatoma, jog nukentėjusiojo laisvė buvo visiškai apribota. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atmesdamas tokiomis argumentais grįstus kasacinius skundus, išaiškino, jog asmens laisvė yra suvaržoma ne tik tada, kai asmuo visiškai netenka galimybės pasirinkti savo buvimo vietos ar elgesio varianto, bet ir tada, kai ši laisvė apribojama iš dalies⁷³.

2.2. Alternatyvios veikos kaip prekybos žmonėmis išraiškos formos

Be asmens laisvės pažeidimo, prekybos žmonėmis byloje būtina nustatyti bent vieną iš penkių LR BK 147 straipsnyje įtvirtintų veikų. Naujosios prekybos žmonėmis normos dispozicijoje išskiriamos *penkios alternatyvios veikos*, kuriomis gali pasireikšti prekyba žmonėmis:

- a) asmens pardavimas arba kitoks perleidimas;
- b) asmens pirkimas arba kitoks įgijimas;
- c) asmens verbavimas;
- d) asmens gabenimas;
- e) asmens laikymas nelaisvėje.

Norint patraukti prekeivį žmonėmis baudžiamojon atsakomybėn nėra būtina, kad jis atliktų visus šiuos veiksmus. Baudžiamajai atsakomybei pagal LR BK 147 straipsnį kilti pakanka, kad kaltinamojo veikoje būtų bent vienas iš šių nusikalstamų veiksmų.

Aiškinant asmens pirkimo - pardavimo ar kitokio įgijimo - perleidimo sandorius prekybos žmonėmis kontekste negalima remtis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis, nes šių sandorių objektas yra ne daiktas, o valią turintis žmogus. Asmens pirkimas -

⁷² Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-47/2010.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-361/2010.

pardavimas ar kitoks asmens įgijimas - perleidimas prekybos žmonėmis prasme suprantami kaip kontrolės kito žmogaus atžvilgiu įgijimas ar perleidimas⁷⁴.

Taigi *asmens pirkimas ar kitoks įgijimas* – tai nusikalstamas sandoris, kuris sudarytas išnaudojimo tikslais ir kurio metu kaltininkas įgyja nukentėjusio asmens kontrolę. Šią kontrolę jis gali įgyti perimdamas prekybos žmonėmis auką iš kito asmens kontrolės, taip pat pagrobęs auką, užverbavęs ją. Tiesa, naujoje prekybos žmonėmis normoje verbavimas išskirtas kaip savarankiška veika. Tačiau šio darbo autorės nuomone, jeigu jauna mergina buvo užverbuota verstis prostitucija užsienyje pasinaudojus sunkia jos socialine padėtimi ar psichikos būkle, t. y. pasinaudojus jos pažeidžiamumu, ir norėta ją išgabenti į užsienį, tokią situaciją galima traktuoti kaip merginos įgijimą. Atsižvelgiant į tai, kad asmens įgijimo sandoriu prekybos žmonėmis auka gali būti perimama iš kito asmens kontrolės, pagrobiana ar užverbuojama, darytina išvada, jog tokio sandorio metu gali būti disponuojama jau nelaisvu žmogumi (pvz., kai pirkėjas perima auką iš kito asmens kontrolės) arba auka, iki sandorio buvusi laisva, laisvę visiškai ar iš dalies praranda būtent įgijimo metu (pvz., kai kaltininkas auką įgyja ją pagrobiant, apgaunant ar kitaip įtikinant, užverbuojant).

Asmens pardavimas ar kitoks perleidimas – tai nusikalstamas sandoris, kuris sudarytas išnaudojimo tikslais ir kurio metu kaltininkas perleidžia nukentėjusį asmenį iš savo kontrolės kito asmens kontrolei. Esant šiai prekybos žmonėmis išraiškos formai galima sakyti, jog nukentėjusysis tik pakeičia savo „savininką“. Taigi asmens pardavimo ar kitokio perleidimo sandorio metu yra disponuojama jau nelaisvu žmogumi.

Kalbant apie šių požymių taikymą Lietuvos teismų praktikoje, atkreiptinas dėmesys į tai, kad paprastai prekybos žmonėmis nusikaltimas yra inkriminuojamas tiems, kurie įgijo ar perleido asmenis prostitucijai į užsienį⁷⁵. Tačiau, jeigu prisimintume tiek Palermo protokolo, tiek ES Tarybos Pamatinio sprendimo 2002/629/TVR nuostatas, prekyba žmonėmis nėra apribota aukų eksportu, t. y. išvežimu į užsienį. Nusikalstami sandoriai dėl žmonių išnaudojimo gali būti (ir yra) sudaromi ir vienos valstybės ribose.

Antai, vienoje baudžiamojoje byloje teismas nustatė, jog A. A. ir V. G. 2002 m. sausio 25 d., apie 1 val. nakties, Klaipėdos m., tikslesnė vieta nenustatyta, iš anksto susitarę ir veikdami bendrai grupe, norėdami gauti materialinę naudą, turėdami tikslą seksualiai išnaudoti bei Lietuvos Respublikos teritorijoje, Klaipėdos mieste, priversti užsiimti prostitucija, iš tardymo

⁷⁴ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 55.

⁷⁵ Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-235/2003; Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353/2005; Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-87/2006; Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-152-348/2006 bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2007; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008; Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-37-337/2008 bei Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2008; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009.

metu nenustatytų asmenų už 800 JAV dolerių (3200 Lt) įgijo Baltarusijos Respublikos pilietes – T. Š. bei T. S., tuo padarė nusikaltimą, numatytą 2000 m. BK 147 straipsnyje⁷⁶.

Kaip matyti, šioje baudžiamojoje byloje nukentėjusiosios buvo įgytos tikslu seksualiai išnaudoti jas vietos nelegalioje rinkoje.

Neretai teisiemieji ginčija asmens įgijimo - perleidimo sandorių buvimą, teigdami, jog nėra įrodyti pinigų perdavimo faktai, nėra nustatyti pirkėjai ar kokios nors gauta nauda.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija, susidūrusi su tokia nuteistųjų kritika, nurodė, jog ji yra nepagrįsta. Iš tiesų byloje nėra procesiškai užfiksuoti pinigų mokėjimo faktai, susitarimų dėl asmenų pardavimo turinys. Tačiau nusikaltimo aplinkybės nebūtinai turi būti įrodinėjamos tiesioginiais įrodymais. Byloje yra surinkta pakankamai duomenų apie nukentėjusiųjų verbavimą vykti dirbti į užsienį, jų perdavimo asmenims užsienyje aplinkybės, asmenų, kuriems jos buvo perduotos, iškeltus reikalavimus atidirbti už sumokėtus pinigus, pasų paėmimą, laisvo judėjimo suvaržymą, kas atskleidžia šios nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę. Taip pat teismas konstatavo, jog asmens pardavimo sandorio dydis neturi reikšmės veikos kvalifikavimui pagal BK 147 straipsnį, todėl ši aplinkybė neturi būti privalomai įrodinėjama⁷⁷.

Kitoje byloje teismas, atmesdamas nuteistojo argumentus, kad neva jis nepagrįstai nuteistas dėl asmens pardavimo, nes neužfiksuotas pinigų sumokėjimo faktas, išaiškino, jog žmogaus pardavimas gali būti įrodomas ne vien tik užfiksuojant pinigų perdavimo momentą:

Teisėjų kolegija pripažįsta nukentėjusiąją nemačius, kada ir kaip perduoti pinigai už ją. Viena vertus, ši aplinkybė nustatyta iš Didžiojoje Britanijoje nuteisto E. J. (E. J.) parodymų. Kita vertus, žmogaus pardavimas įrodomas ne tik tuo, jog užfiksuotas už ją perduodamų pinigų faktas, bet pakanka to, kad nukentėjęs asmuo perduodamas į kito asmens faktinę kontrolę. Šioje byloje neginčijamai įrodyta, jog Londono oro uoste R. C. J. K. perdavė nenustatytai moteriai, su kuria buvo ir automobilį vairavęs vyras, taigi ji kaip prostitutė pateko jų kontrolėn⁷⁸.

Dar kitoje baudžiamojoje byloje teismas, išaiškindamas asmens perleidimo veiką, nurodė:

Perleidimo veiksmas LR BK 147 str. prasme nereikalauja, jog merginos galutinai būtų perleistos asmeniui ir su juo turėtų lytinius santykius už atlygį, nustatant nagrinėjamos nusikalstamos veikos požymius, svarbu tai, jog tokių kelionių tikslas buvo galimas seksualinių paslaugų teikimas šeichams ir tai, jog merginų laisvė tokių kelionių metu buvo suvaržyta⁷⁹.

Nagrinėjant Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis, labai dažnai sutinkama asmens verbavimo veika⁸⁰.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 16 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2003.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-578/2004.

⁷⁸ Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010.

⁷⁹ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47/2010.

⁸⁰ Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009 bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008; Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-170/2008

Asmens verbavimas kaip viena iš prekybos žmonėmis išraiškos formų – tai kito žmogaus skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai) atlikti tam tikrus veiksmus (duoti sutikimą, pasirašyti sutartį, vykti į užsienį ir t. t.), kurie leis vėliau tą žmogų išnaudoti jo laisvę varžančios kontrolės sąlygomis⁸¹. Verbavimu kaltininkai siekia sutelkti potencialias aukas bet kuriai iš galimų išnaudojimo formų: prostitucijai, priverstiniam darbui ar siekiant įgyti aukos organą, audinį ar ląstelį. Asmens verbavimas gali vykti tiek slepiant, tiek neslepiant fakto, jog jis bus išnaudojamas. Praktikoje pasitaiko ir vienokių, ir kitokių atvejų. Išanalizavus Lietuvos teismų nagrinėtas baudžiamąsias bylas dėl prekybos žmonėmis, pastebėta, jog dažniausiai prekeiviai verbuoja potencialias aukas pasitelkdami apgaulę, pasinaudodami jų pažeidžiamumu bei priklausomumu.

Baudžiamosios teisės doktrinoje išskiriama daugybė verbavimo būdų, kaip antai: per skelbimus laikraščiuose (darbas, mokslas užsienyje), per internetą (skelbimai, pokalbių svetainės), per neformalius tinklus – pažįstamus ar net gimines, per specialius agentus (profesionalūs verbuotojai), per nelegalias turizmo, įdarbinimo ar mokslo užsienyje agentūras, per pažinčių tarnybas, fiktyvias santuokas, SMS žinutes⁸².

Dažnai merginoms siūlomas padorus ir gerai apmokamas darbas (auklės, viešbučio tvarkytojos, senelių prižiūrėtojos, padavėjos kavinėje ar bare, darbas namų, žemės ūkyje, darbas modelių agentūrose ir pan.). Taip pat merginoms pasakoma, jog bet kada panorėjusios galės išeiti iš to darbo. Dar vienas būdas, kaip „paspaušti“ merginas sutikti su verbuotojo piktavališku pasiūlymu – tai jų įklampinimas į skolas (pvz., sutvarkant kelionės dokumentus, nuperkant bilietus, kitus būtinus kelionei daiktus).

Štai vienas iš pavyzdžių, kuomet kaltininkas buvo nuteistas dėl asmens verbavimo prostitucijai:

J. Š. nuteistas už tai, kad 2008 m. balandžio pabaigoje bute, esančiame Klaipėdoje, (duomenys neskelbtini), pasinaudodamas nukentėjusiosios K. Č. pažeidžiamumu dėl jos sveikatos būklės (diagnozuotas lengvas protinis atsilikimas su ryškiu elgesio pakitimu), socialinės padėties (likusi be tėvų globos, menko išsilavinimo, neturinti darbo ir pajamų), turėdamas tikslą pelnytis iš jos prostitucijos, siūlydamas gerą uždarbį bei gyvenimo sąlygas, verbavo K. Č. dirbti prostitute. 2008 m. gegužės pradžioje, tikslus laikas tyrimo metu nenustatytas, prie (duomenys neskelbtini) namo, Klaipėdos mieste, J. Š. K. Č. pasakė, kad ji turės vykti į Ukrainą dirbti prostitute, ir kelionės dokumentams paruošti paėmė iš

bei Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122/2009; Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-350/2008 ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008; Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009 ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009.

⁸¹ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 55.

⁸² Sipavičienė A., Erentaitė R., Tureikytė D. ir kt., Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas /ats. red. Sipavičienė A. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius: Mokslo aidai, 2004. P. 47.

nukentėjusiosios asmens tapatybės kortelę. Po to, tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus, 2008 m. gegužės 6 d., apie 20 val. 50 min., automobilių stovėjimo aikštelėje prie prekybos ir pramonų centro BIG, esančio Klaipėdoje, J. Š. turėdamas tikslą pelnytis iš K. Č. prostitucijos, toliau verbavo K. Č. vykti į Ukrainą dirbti prostitute, o pastarajai atsisakius tai daryti grasino išdaužyti buto, kuriame tuo metu gyveno nukentėjusioji, langus. Taip J. Š. padarė nusikalstamą veiką, numatytą BK 147 straipsnio 1 dalyje⁸³.

Šioje byloje kaltinamasis buvo nuteistas dėl prekybos žmonėmis, kuri pasireiškė nukentėjusiosios K. Č. verbavimu prostitucijai, pasinaudojant jos pažeidžiamumu bei grasinant. Mergina nebuvo išvežta į užsienį. Baudžiamajai atsakomybei pagal LR BK 147 straipsnį visiškai pakako ir asmens verbavimo pasitelkiant minėtus poveikio būdus.

Asmens gabenimas – dar viena dažnai praktikoje sutinkama prekybos žmonėmis išraiškos forma⁸⁴. Baudžiamosios teisės doktrina gabenimą kaip prekybos žmonėmis veiką apibrėžia taip: tai išnaudojimo tikslais atliekamas asmens transportavimas iš vienos vietos į kitą, pavyzdžiui, vežimas automobiliu, lydėjimas traukiniu ar lėktuvu⁸⁵. Be to, gabenimu prekybos žmonėmis kontekste taip pat laikytinas asmens transportavimas ne tik į būsimo išnaudojimo vietą, bet ir į kitą vietą, pavyzdžiui, parodyti potencialiems pirkėjams, apgyvendinti prieš išgabenant į užsienį ir pan. Atsižvelgiant į tai, kad prekyba žmonėmis – tai nusikaltimas, kuris gali vykti tiek vietos, tiek tarptautinėje nelegalioje rinkoje, iš to seka išvada, jog prekybos žmonėmis auka gali būti gabenama tiek vienos valstybės ribose, tiek iš vienos valstybės į kitą.

Štai vienoje byloje K. D. ir A. J. nuteisti už tai, kad veikdami bendrininkų grupe ir pasidalinę vaidmenimis, pasinaudodami B. B. priklausomumu ir pažeidžiamumu dėl jos sunkios socialinės ir materialinės padėčių, siekdami ją įtraukti į prostituciją ir turėdami bendrą tikslą pelnytis iš jos prostitucijos, apgaulės būdu verbavo ją nelegaliam darbui užsienyje, kontroliavo jos kasdienį gyvenimą, o būtent: 2004 m. spalio mėnesį, iki 8 dienos, K. D., turėdama tikslą verbuoti merginas prostitucijai ir žadėdama B. B. gerai apmokamą darbą užsienio viešbučiuose ar baruose, nuslėpdama nuo jos būsimo prostitutės darbo pobūdį, įkalbėjo B. B. vykti į Londoną, o gavusi jos sutikimą, iki kelionės suorganizavimo, nuo 2004 m. spalio 1 d. iki 2004 m. spalio 8 d., apgyvendino ją savo namuose ir T. T. namuose, kontroliuodama jos kasdienį gyvenimą ten jai teikė pragyvenimui reikalingas buitines ir asmenines prekes bei maisto produktus, ją fotografavo,

⁸³ Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009 ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009.

⁸⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-578/2004; Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009 bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008; Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009; Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-37-337/2008 bei Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2008; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-170/2008 bei Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122/2009; Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-088-05/2002; Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-043-04/2001; Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47-22/2002.

⁸⁵ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 55.

apie surastą merginą ir dėl jos kelionės į užsienį organizavimo ten nelegaliai dirbti prostitute, informavo A. J., kuris, gavęs informaciją apie surastą merginą ir siekdamas, kad B. B. būtų įtraukta į prostituciją ir parduota užsienyje gyvenantiems jo pažįstamiems asmenims, gavęs B. B. duomenis ir nuotraukas, dėl kelionės organizavimo ir nukentėjusiosios išvežimo į užsienį dirbti prostitute, kreipėsi į keleivių pervežimo firmą ir užsakė B. B. kelionės vietą mikroautobuse <...>, 2004 m. spalio 8 d., apie 17 val., K. D. ir A. J., pastarojo vairuojamu automobiliu nuvežė B. B. prie degalinės „Lukoil“, esančios Kauno rajone, Užliedžių sen., Giraitės km., kur įsodino B. B. į D. V. vairuojamą mikroautobusą, A. J. sumokėjo D. V. 400 Lt už B. B. kelionę ir tokiais veiksmais B. B. 2004 m. spalio 9 d. perleido Londone buvusiems tyrimo metu nenustatytiems asmenims, kurie ten B. B. įtraukė į prostituciją ir iki 2004 m. lapkričio 2 d. iš jos prostitucijos pelnėsi. K. D. ir A. J. Kauno apygardos teismo nuosprendžiu buvo pripažinti kaltais, padarę nusikalstamas veikas, numatytas LR BK 147 straipsnyje, 293 straipsnio 1 dalyje (idealioji sutaptis)⁸⁶.

Vertinant šį nuosprendį, matyti, jog teismas nuteisė K. D. ir A. J. dėl prekybos žmonėmis, kuri pasireiškė nukentėjusiosios verbavimu, panaudojant apgaulę bei piktnaudžiaujant jos pažeidžiamumu ir priklausomumu, laikymu nelaisvėje bei perleidimu kitiems asmenims seksualiai išnaudoti. Tuo tarpu tai, kad apgaule užverbuota nukentėjusioji vyko į Jungtinę Karalystę bendrovės, kuri užsiima keleivių vežimu, mikroautobusu (kaltinamiesiems užsakius jame nukentėjusiajai keleivio vietą), teismas įvertino kaip nukentėjusiosios LR pil. B. B. kelionės į Londoną ten nelegaliai dirbti organizavimą ir šioje dalyje kaltininkų veiksmus kvalifikavimo pagal LR BK 293 straipsnio 1 dalį. Darbo autorės nuomone, šioje baudžiamojoje byloje įrodytas prekybos žmonėmis aukos transportavimo iš vienos valstybės į kitą būdas visiškai prilygsta asmens gabenimui kaip prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiui. Tai patvirtina ir apeliacinės instancijos teismas, ištaisęs Kauno apygardos teismo klaidą ir nurodęs, jog asmens gabenimas yra laikytinas vienu iš prekybos žmonėmis nusikaltimo elementų, dėl ko atskirai tokių veiksmų kvalifikuoti pagal papildomą baudžiamojo įstatymo straipsnį nereikia:

Iš tikrųjų, matyti, jog objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, kuriuos pirmosios instancijos teismas apeliančiam inkriminavo kaip BK 293 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos požymius, sutampa su prekybos žmonėmis, už kurią apeliančiai pagrįstai nuteisti, požymiais. Todėl šiuo atveju ypač svarbu įvertinti motyvus ir tikslus, kuriais vadovaudamiesi apeliančiai gabeno nukentėjusiąją į užsienį. Kaip matyti iš pirmiau aptartų duomenų, B. B. į Didžiąją Britaniją buvo gabenama tikslu ten ją parduoti ir priversti užsiimti prostitucija. Taigi, nors apeliančių veiksmai atitinka ir BK 293 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikalstamą veiką, tačiau akivaizdu, jog jų tyčia buvo nukreipta ne siekiant neteisėtomis priemonėmis leisti jai legalizuotis užsienio valstybėje ar palikti ją ten be pagalbos, taip pažeidžiant valstybės nustatytą tvarką, bet būtent parduoti B. B. į prostituciją. Todėl teisėjų kolegija sprendžia, jog tokie apeliančių nusikalstami veiksmai nepagrįstai kvalifikuoti kaip Lietuvos Respublikos piliečių kelionių į užsienį nelegaliai ten jiems pasilikti arba palikti be pagalbos organizavimas. B. B. gabenimas į Didžiąją Britaniją yra vienas iš prekybos žmonėmis elementų, todėl atskirai tokie K. D. ir A. J. nusikalstami veiksmai pagal papildomą BK straipsnį

⁸⁶ Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009.

*kvalifikuoti neteisingai. Todėl šioje dalyje nuteistųjų apeliaciniai skundai tenkinami ir pagal BK 293 straipsnio 1 dalį K. D. ir A. J. išteisinami*⁸⁷.

Kitoje baudžiamojoje byloje, kurioje prekyba žmonėmis buvo kaltinama penkių asmenų grupė, teismas, identifikavęs gabenimo veiką, ją apibrėžė kaip bet kokius aktyvius veiksmus, kuriais siekiama asmenį išvežti iš Lietuvos į užsienį prostitucijai:

*Asmens gabenimu prostitucijai iš Lietuvos Respublikos laikomi aktyvūs veiksmai, kuriais siekiama juos išgabenti iš Lietuvos į užsienį prostitucijos verslui, t. y. įstatymas nereikalauja, kad asmuo, atliekant tam tikrus veiksmus, būtų išgabentas iš Lietuvos, nusikaltimas laikomas baigtu nuo to momento, kai kaltininkas atlieka bet kokius aktyvius veiksmus, kuriais siekia asmenį išvežti, t. y. išgabenti už Lietuvos ribų, prostitucijai. Kadangi visi teisiamieji atliko tam tikrus aktyvius veiksmus, kuriais siekė išgabenti asmenis prostitucijai iš Lietuvos Respublikos: surinko merginas, apgyvendino jas, maitino, vežė į kirpyklą, parduotuvę, pirtį, vežė pas asmenis, galėjusius organizuoti jų kelionę į užsienį, aiškino apie darbo sąlygas, užmokestį, pirkto bilietus kelionei į užsienį, vežė į muitinę, todėl visų teisiamųjų veikos pagrįstai kvalifikuotos kaip baigtinis nusikaltimas*⁸⁸.

Taigi šioje byloje nukentėjusiųjų gabenimo požymį teismas pagrindė tuo, kad teisiamieji surinko merginas, apgyvendino jas, maitino, vežė į kirpyklą, parduotuvę, pirtį, vežė pas asmenis, galėjusius organizuoti jų kelionę į užsienį, aiškino apie darbo sąlygas, užmokestį, pirkto bilietus kelionei į užsienį. Gabenimo veika buvo suprasta kaip aktyvių veiksmų, kuriais siekiama išvežti merginas, atlikimas.

2005 m. redakcijos prekybos žmonėmis normos dispozicijoje, be jau aptartų veikų, dar numatytas asmens laikymas nelaisvėje. Prekybos žmonėmis nusikaltimo kontekste *asmens laikymas nelaisvėje* – tai išnaudojimo tikslais atliekamas žmogaus laisvės apribojimas, kuris gali pasireikšti tiek apribojant žmogaus judėjimą erdvėje (pvz., uždarant žmogų kokioje nors patalpoje), tiek atimant galimybę jam daryti kūno judesius (pvz., surišant žmogų) arba pasirinkti savo buvimo vietą (pvz., žmogus yra laikomas viešnamyje, kurio viduje jis gali laisvai judėti, tačiau negali palikti jo teritorijos, o tuo, kad asmuo nepabėgtų, rūpinasi viešnamio apsauga, arba nors išnaudojamas žmogus gali išeiti už viešnamio teritorijos, tačiau visur yra lydimas, kontroliuojamas). Svarbu pabrėžti, jog prekybos žmonėmis aukos laisvės apribojimas galimas tiek jos pačios sutikimu, tiek prieš jos valią.

Išanalizavus Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis, pastebėta, jog teisiamieji neretai ginčija laikę užverbuotas merginas nelaisvėje, teigdami, jog merginos turėjo buto raktus, galėjo bet kada išeiti. Tačiau Lietuvos teismai tokiais atvejais nurodo, jog aukų laisvės apribojimas pasireiškė jas kontroliuojant, lydint visur, už nepaklusnumą įvedant baudų sistemą.

Štai vienoje baudžiamojoje byloje merginų laisvės apribojimas buvo pagrįstas tuo, jog merginoms JAE išeiti bet kur ir bet kada nebuvo įmanoma, nes jos buvo užrakinamos vilose,

⁸⁷ Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010.

⁸⁸ Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-17-2003.

*namuose, kurie buvo aptverti tvoromis, vartai rakinami. Visose kelionėse buvo paimami Lietuvos Respublikos pasai ir jie grąžinami tik išvykstant į Lietuvą*⁸⁹.

Kitoje byloje apie tai, kad nukentėjusioji buvo laikoma nelaisvėje liudija faktai, jog jai teko bėgti nuo kaltininkų, kurie vėliau ją surado ir, panaudoję psichinį smurtą, grąžino atgal, o už nepaklusnumą skyrė baudą, kurią merginai teko atidirbti⁹⁰. Dar kitoje byloje nukentėjusioji buvo prievarta grąžinta į nuomojamą butą ir laikyta užrakinta nelaisvėje prieš jos valią⁹¹. Štai dar vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, jog aptariamas prekybos žmonėmis požymis pasireiškė tuo, kad merginai be kaltininko žinios nebuvo leista išeiti iš buto, galiausiai mergina buvo laikoma nelaisvėje tol, kol ją išlaisvino policijos pareigūnai⁹².

Kitoje byloje asmens laikymą nelaisvėje kaip prekybos žmonėmis požymį identifikavo tokie nustatyti faktai:

*Nukentėjusioji buvo apgyvendinta nepažįstamame bute, kur buvo laikoma užrakinta, negalėjo laisvai niekur išeiti, telefono laidas buvo nupjautas, durys užrakintos, pas klientus ją nuveždavo, bute laikomas merginas nuolat prižiūrėjo „vienas jaunuolis“*⁹³.

Kalbant apie asmens laikymą nelaisvėje kaip prekybos žmonėmis išraiškos formą, pažymėtina, jog doc. O. Fedosiuk, nagrinėjęs prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį, pastebėjo, kad nukentėjusiojo laikymo nelaisvėje veika iš esmės sutampa su atėmimo galimybės priešintis požymiu, taip pat gali sutapti su fizinio smurto ir grasinimo požymiais, t. y. su veikos padarymo būdais⁹⁴.

Atskleidus visų LR BK 147 straipsnyje numatytų veikų turinį, svarbu paminėti, jog prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtis yra formalioji, o tai reiškia, jog šio nusikaltimo baigtumo momentas yra siejamas su prekybą žmonėmis sudarančių veiksmų pradžia (pvz., gabenimo veika yra laikoma baigta pradėjus gabenti asmenį, verbavimo – nuo verbavimo proceso pradžios, t. y. nusikalstamos veikos baigtumui nustatyti nebūtina, kad asmuo būtų užverbuotas).

Išnagrinėjus visas prekybos žmonėmis normos dispozicijoje išvardintas alternatyvias veikas, galima kelti klausimą, ar LR BK 147 straipsnyje įtvirtinta prekybos žmonėmis samprata apima visus įmanomus nusikalstamus sandorius, kurių objektas yra žmogus. Taip, ši samprata atitinka Palermo protokole bei ES Tarybos Pamatiniame sprendime 2002/629/TVR suformuluotą prekybos žmonėmis apibrėžimą. Tačiau niekas nedraudžia Lietuvai įvertinti prekybos žmonėmis

⁸⁹ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008.

⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-428/2005.

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2008.

⁹² Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-350/2008 ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008.

⁹³ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009.

⁹⁴ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 59.

normos pakankamumą ir pagalvoti apie tai, ar nėra tikslinga kriminalizuoti ir tokias veikas kaip siūlymas pirkti (kitais įgyti) ar parduoti (kitais perleisti) asmenį⁹⁵. Šio darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į prekybos žmonėmis nusikaltimo pavojingumą, mastą, reikėtų su šiuo XXI amžiaus blogiu kovoti jau nuo paties siūlymo įgyti ar perleisti žmogų (tiek vaiką, tiek suaugusįjį) išnaudojimo tikslams.

2.3. Alternatyvūs veikos padarymo būdai kaip poveikio aukai priemonės

Visos aukščiau aptartos prekybos žmonėmis išraiškos formos (veikos) gali būti kvalifikuojamos kaip prekyba žmonėmis tik tuomet, kai yra nustatomas bent vienas iš LR BK 147 straipsnyje įtvirtintų *veikos padarymo būdų*:

- a) fizinis smurtas;
- b) grasinimai;
- c) kitoks atėmimas galimybės priešintis;
- d) pasinaudojimas priklausomumu;
- e) pasinaudojimas pažeidžiamumu;
- f) apgaulė;
- g) sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį.

Šie poveikio aukai būdai – tai priemonės, kuriomis gali būti pasiekama aukos kontrolė ar sutikimas būti kontroliuojamai. Be to, šiais poveikio būdais gali būti siekiama užsitikrinti („išlaikyti“) jau esamą nukentėjusiojo kontrolę, kuri leistų jį išnaudoti.

Dauguma šių veikos padarymo būdų Lietuvos baudžiamajai teisei yra žinomi. Antai, atskleidžiant *fizinio smurto* požymį galima pasiremti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 6 punkte pateiktu fizinio smurto apibrėžimu: tai veiksmai, kuriais pažeidžiamas nukentėjusiojo asmens kūno neliečiamumas, žmogaus kūno audinių ar organų anatominis vientisumas arba jų funkcijos. Tai gali būti nukentėjusiojo mušimas, rankų užlaužimas, nukentėjusiojo užgulimas, prispaudimas, smaugimas, priverstinis alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymas ir pan.⁹⁶.

⁹⁵ Beje, LR BK 157 straipsnyje (vaiko pirkimas ar pardavimas) viena iš šių galimų veikų (siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką) yra kriminalizuota. Deja, dėl kažkokių priežasčių Lietuvos įstatymų leidėjas neatkreipė dėmesio į tai, kad gali būti siūloma ne tik pirkti ar kitaip įgyti vaiką, bet ir jį parduoti ar kitaip perleisti.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ 6 punktas.

Kalbant apie *grasinimą*, baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, jog tai yra pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veikslių ar neveikimo atsirastų tam tikros neigiamos pasekmės⁹⁷. Grasinimai gali būti pareikšti žodžiu, raštu ir kitais veiksmais (gestais, mimika, garsiu rėkimu, ginklo, peilio ar kito panašios paskirties daikto rodymu, turto naikinimu, baimę keliančios aplinkos sukūrimu ir kt.). Manytina, jog prekybos žmonėmis atveju nukentėjusysis gali būti bauginamas neigiamomis pasekmėmis tiek jam pačiam, tiek jo artimiesiems arba kitiems žmonėms.

*Štai vienoje byloje kaltininkai iš pradžių verbavo merginą pasitelkdami apgaulę. Tačiau nukentėjusiajai vis tik nesutikus vykti į užsienį teisiameji jėga ją įsodino į automobilį, nuvežė į Panevėžio rajone esančią miško aikštelę, kur panaudodami grasinimus, t. y. nurodydami, kad ji dabar tikrai turės važiuoti dirbti prostitute, nurodydami, kad iki išvykimo jai atimama laisvė ir leisdami pasirinkti, kur ji nori laukti savo išvežimo, nesutikimo atveju grasindami panaudoti fizinį smurtą – nedelsiant sumušti, vertė važiuoti dirbti prostitute į Jungtinę Karalystę, po to, tęsdami savo nusikalstamą veiką, nuvežė ją į butą, kur laikė nukentėjusiąją iki tol, kol ją išlaisvino policijos pareigūnai*⁹⁸.

Šioje Panevėžio apygardos teismo nagrinėtoje baudžiamojoje byloje, *inter alia*, buvo nustatytas ir grasinimo požymis. Šiuo atveju teisiameji grasino panaudoti nukentėjusiosios atžvilgiu fizinį smurtą.

*Kitoje byloje nustatyta, jog kaltinamasis J. Š., pasinaudodamas nukentėjusiosios K. Č. pažeidžiamumu dėl jos sveikatos būklės, socialinės padėties, turėdamas tikslą pelnytis iš jos prostitucijos, siūlydamas gerą uždarbį bei gyvenimo sąlygas, verbavo K. Č. dirbti prostitute. J. Š. K. Č. pasakė, kad ji turės vykti į Ukrainą dirbti prostitute, ir kelionės dokumentams paruošti paėmė iš nukentėjusiosios jos asmens tapatybės kortelę. Po to, tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus, automobilių stovėjimo aikštelėje prie prekybos ir pramogų centro, J. Š. turėdamas tikslą pelnytis iš K. Č. prostitucijos, toliau verbavo K. Č. vykti į Ukrainą dirbti prostitute, o pastarajai atsisakinėjant tai daryti grasino išdaužyti buto, kuriame tuo metu gyveno nukentėjusioji, langus*⁹⁹.

Taigi šioje byloje teisiamejis grasino neigiamomis pasekmėmis ne nukentėjusiosios sveikatai, o jos turtui.

Kitoks atėmimas galimybės priešintis – dar vienas Lietuvos baudžiamajai teisei pažįstamas požymis. Šis nusikalstamos veikos padarymo būdas yra išaiškintas jau minėtame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. Vadovaujantis šiuo išaiškinimu ir pritaikant jį prekybos žmonėmis nusikaltimui, pažymėtina, jog aptariamasis nusikaltimo požymis savyje talpina tokius nusikaltimo padarymo būdus, kurie neprilygsta fiziniam smurtui ar grasinimams, bet kuriais atimama galimybė priešintis. Įdomu tai, kad minėtame Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime nurodyta, jog asmens uždarymas į

⁹⁷ O. Fedosiuk. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje// Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 104.

⁹⁸ Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-350/2008 ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008.

⁹⁹ Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009 ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009.

izoliuotą patalpą atimant laisvę yra kitoks atėmimas galimybės priešintis (tuo tarpu LR BK 147 straipsnyje asmens laikymas nelaisvėje atitinka veikos požymį).

Išnagrinėjus Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis, pastebėta, jog dažniausiai asmens laisvę varžančios kontrolės pagrindu vis tik būna apgaulė, pasinaudojimas aukos pažeidžiamumu ir priklausomumu.

Apgaulė – tai tyčinis žmogaus suklaidinimas, siekiant kad šis suklydimo įtakoje savo noru elgtųsi pagal kaltininko pageidavimą. Apgaulė kaip prekybos žmonėmis požymis gali pasireikšti netikrų žinių pranešimu ar tiesos nutylėjimu. Prekybos žmonėmis auka gali būti suklaidinama dėl visko, kas su ja daroma (pvz., teigiama, kad ji vežama darbui viešbutyje, kavinėje, bare, fabrike, aukle, modeliu ir pan., o iš tikrųjų yra gabenama seksualiniam išnaudojimui), arba tik dėl tam tikrų aplinkybių (pvz., ji žino, kad gabenama prostitutės darbui, tačiau jai pameluojama dėl darbo sąlygų – klientų skaičiaus, jų pasirinkimo galimybės, atlyginimo dydžio, poilsio trukmės, galimybės bet kada „mesti“ prostitucijos amatą ir pan.). Apgaulė dėl būsimo darbo ir jo sąlygų paprastai yra požymis, bylojantis apie prekybą žmonėmis, kai aukos išnaudojimas yra pridengtas savotišku aukos ir kaltininko susitarimu. Taigi apgaulė kaip poveikio aukai priemonė yra būdinga „savanoriškos vergijos“ byloms.

Lietuvos teismai, grįsdami apgaulės požymį, remiasi baudžiamosios teisės doktrinoje pateikiama apgaulės samprata.

Štai vienoje byloje nustatyta, jog teisiamasis S. K., veikdamas organizuota grupe su kitais asmenimis, panaudodamas apgaulę ir suteikdamas turtinę naudą asmenims, verbavo, gabeno bei pardavė du asmenis žinodamas, jog nukentėjusiosios bus įtrauktos į prostituciją. Kvalifikuodamas S. K. veiką pagal BK 147 straipsnį pirmosios instancijos teismas nustatė, kad nukentėjusiųjų laisvė buvo suvaržyta (o aptariamo straipsnio tiesioginis objektas yra žmogaus veiksmų laisvė), palenkiant jų valią apgaulės būdu ir suteikiant turtinę naudą asmenims. Apgaulės panaudojimas yra tyčinis nukentėjusio asmens suklaidinimas siekiant, kad jis dėl suklydimo savo noru elgtųsi pagal kaltininko nurodymą. Apgaulė gali pasireikšti pateikiant suklastotus dokumentus, pranešant neteisingus (melagingus) duomenis, nutylint esmines aplinkybes, kurios svarbios nukentėjusio asmens apsisprendimui. Apgaulės būdu nukentėjęs asmuo gali būti suklaidinamas dėl visko, kas su juo daroma, arba tik dėl tam tikrų aplinkybių. Svarbu, kad apgaule nukentėjęs asmuo suklaidinamas dėl esminių aplinkybių, turinčių reikšmės jo apsisprendimui. Šioje byloje apgaulė pasireiškė pranešant nukentėjusiosioms melagingus duomenis, t. y. pasakojant apie joms prieinamas geresnes gyvenimo ir darbo sąlygas Anglijoje, kviečiant jas ten važiuoti dirbti gerai apmokamą darbą (viešbučiuose, baruose) ir nutylint esmines aplinkybes, jog jos Anglijoje bus parduotos bei priverstos dirbti prostitutėmis¹⁰⁰.

Apgaulė, galima sakyti, yra vienas dažniausių poveikio aukai būdų, naudojamų prekybos žmonėmis versle¹⁰¹.

¹⁰⁰ Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-6/2010.

¹⁰¹ Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-21-493/2009 bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-131/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-107/2008; Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojame byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo

Štai vienoje byloje E. Ž. nuteistas už tai, kad prekiavo žmonėmis, o būtent: 2001 m. gruodžio 4 d., Kauno mieste, kavinėje „Regina“, esančioje Strazdo g. 62, turėdamas tikslą gauti turtinės naudos, K. B. ir L. K. apgaulės būdu, t. y. pažadėdamas K. B. ir L. K. nuvežus jas į Vokietiją, ten surasti joms indų plovėjos ar padavėjos darbą bare, 2001 m. gruodžio 5 d. automobiliu nuvežė jas į Vokietijos Federacinę Respubliką ir 2001 m. gruodžio 6 d. Vokietijos Federacinėje Respublikoje, Soltau mieste pardavė K. B. ir L. K. už 5000 Vokietijos markių N. B.

Šioje byloje taip pat nuteistas H. S., kuris prekiavo žmonėmis, o būtent: 2001 m. gruodžio pradžioje (tikslī data nenustatyta), Kazlų Rūdoje, turėdamas tikslą gauti turtinės naudos, G. J. apgaulės būdu, t. y. pažadėdamas G. J. draugystę bei vedybas su užsieniečiu bei panaudodamas prieš ją psichologinį smurtą, pasireiškusi grasinimu sumušti, 2001 m. gruodžio 12 d. automobiliu nuvežė ją į Vokietijos Federacinę Respubliką ir 2001 m. gruodžio 13 d., Vokietijos Federacinėje Respublikoje (tikslī vieta nenustatyta), pardavė G. J. už 1500 Vokietijos markių parengtinio ir teismo tardymo metu nenustatytam asmeniui¹⁰².

Taigi cituotoje baudžiamojoje byloje apgaulės požymis pasireiškė nukentėjusiųjų suklaidinimu dėl būsimo darbo pobūdžio (kaltininkai žadėjo indų plovėjos ar padavėjos bare darbą), taip pat siūlant draugystę bei vedybas su užsieniečiu.

Kitoje byloje nukentėjusioji buvo užverbuota ir perleista seksualiniam išnaudojimui panaudojant apgaulę, t. y. žadant gerai apmokamą darbą užsienio viešbučiuose ar baruose ir nuslepiant nuo nukentėjusiosios tikrąjį jos būsimo darbo pobūdį¹⁰³.

Dar kitoje baudžiamojoje byloje trijų asmenų grupė buvo nuteista už tai, kad Jungtinių Arabų Emyratų šeichams pardavė - perleido 48 merginas. Dauguma merginų buvo verbuojamos žadant joms modelio darbą Jungtiniuose Arabų Emyratuose¹⁰⁴.

Šiaulių apygardos teismo nagrinėtoje prekybos žmonėmis byloje nustatyta, jog vienos iš nukentėjusiųjų atžvilgiu naudota apgaulė pasireiškė darbo užsienyje pas ūkininką (skinti braškes) žadėjimu¹⁰⁵.

Štai kitoje byloje, teismas, identifikavęs apgaulės požymį, išaiškino:

Byloje surinktais įrodymais nustatyta, kad N. J., panaudodamas apgaulę, gabeno ir pardavė du asmenis. Apgaulė – tai žmogaus suklaidinimas pranešant netikras žinias ar nutylint tiesą. Nukentėjusioji E. R. – J. parodė, kad N. J. ją ir J. G. gabeno į Ispanijos Karalystę darbui barmene kažkokiam bare. Šiuos parodymus patvirtino ir nukentėjusioji J. G. bei netiesiogiai

Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009; Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-37-337/2008 bei Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2008; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-170/2008 bei Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122/2009; Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-350/2008 ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-578/2004.

¹⁰³ Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009 bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010.

¹⁰⁴ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008.

¹⁰⁵ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009.

liudytojas D. J., kuris parodė, kad važiuojant į Ispaniją merginos kalbėjo, kad dirbs kažkokiuose baruose. Šių parodymų iš esmės nepaneigė ir pats kaltinamasis N. J., tačiau jis neigė į Ispaniją nuvežtas merginas apgavęs bei pardavęs prostitucijos verslu besiverčiančiam asmeniui ir tvirtino jokių pinigų už nukentėjusias negavęs. Šie kaltinamojo parodymai paneigti byloje surinktais įrodymais ir teismas juos vertina kaip pasirinktą gynybos būdą bei atmeta¹⁰⁶.

Nuteistojo gynėjas, nesutikdamas su teismo sprendimu, jį apskundė. Apeliaciniame skunde jis nurodė, jog pirmosios instancijos teismas, netinkamai įvertinęs faktines bylos aplinkybes, taip pat nuteistojo N. J. parodymus apie tai, kad nuteistasis nežinojo, koks darbas merginoms buvo pažadėtas, nepagrįstai N. J. pripažino kaltu pagal LR BK 147 straipsnį. Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs skundą, nustatė:

Nuteistasis N. J. neneigė nuvežęs E. R. – J. ir J. G. į Ispaniją, tačiau nurodė, jog darbas, kuriam merginas vežė į Ispaniją galėjo būti bet koks, darbą reikėjo susirasti Ispanijoje, apie tai, kad merginos vežamos dirbti prostitutėmis jis nežinojo, neigia į Ispaniją nuvežtas E. R. – J. bei J. G. apgavęs ir jas pardavęs prostitucijos verslu besiverčiančiam asmeniui, tvirtino jokių pinigų už merginas negavęs. Šie nuteistojo teiginiai neatitinka faktinių bylos aplinkybių, N. J. kaltė, panaudojus apgaulę, nugabenus į Ispanijos Karalystę ir ten pardavus du asmenis, įrodyta byloje surinktais įrodymais. Nukentėjusioji E. R. – J. parodė, kad į Ispaniją važiavo dirbti barmene kažkokiame bare, nei G. F., kuris pasiūlė jai susirasti barmenės darbą Ispanijoje, nei N. J., kuris nugabeno ją ir J. G. į Ispaniją, apie prostitutės darbą nekalbėjo. Nuvykusi į Ispaniją, Taravėjos miestą, pas asmenį, vadinamą „Bušu“, ji išgirdo N. J. pokalbį su „Bušu“ apie užmokestį ir matė, kaip „Bušas“ mokėjo pinigus N. J., tuomet ji suprato, kad ją ir J. G. atvežė ne darbui barmenėmis. Ji girdėjo, kaip „Bušas“ sakė N. J., kad už didesnę duoda 7000 dolerių, o už mažesnę – 2500 dolerių, J. G. yra mažesnė už ją. N. J. pasiėmė pinigus ir greitai išvažiavo, jas palikęs „Bušo“ name. „Bušas“ liepė joms pailsėti ir pasakė, kad po pietų veš į darbą, liepė neiti prie durų. Likusi su J. G. dviese, ji pradėjo lakstyti po namą, pamatė, kad visur grotos, apsauginės žaliuzės, viskas buvo užrakinta, išsigandusi ji išdaužė langą, ir netrukus jos su J. G. buvo išlaisvintos pareigūnų. Byloje esančių įrodymų visetas, ta aplinkybė, kad N. J. iš asmens, vadinamo „Bušu“, už E. R. – J. ir J. G. gavo didelę pinigų sumą, leidžia daryti išvadą, kad nuteistasis N. J. ne tik žinojo, kokiam darbui veža į Ispaniją E. R. – J. ir J. G., bet ir pats betarpiškai, apgaulės būdu apribodamas nukentėjusiųjų laisvę, nugabeno E. R. – J. ir J. G. į Ispanijos Karalystę, ten pardavė nukentėjusias asmeniui, užsiimančiam prostitucijos verslu, ir gavo už E. R. – J. 7000 JAV dolerių, o už J. G. – 2500 JAV dolerių. Pirmosios instancijos teismas teisingai N. J. nusikalstamą veiką kvalifikavo pagal Lietuvos Respublikos BK 147 str. (2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymo Nr. VIII – 1968 redakcija)¹⁰⁷.

Štai kitoje byloje teismas išteisino kaltinamuosius dėl prekybos žmonėmis, nurodęs, kad jų veikoje nebuvo apgaulės:

Šioje byloje situacija buvo tokia, jog kaltinamasis A. M. pasiūlė nukentėjusiajai J. R. užsidirbti teikiant seksualinias paslaugas klube Olandijoje ir suvedė su kaltinamuoju S. K., kuris pateikė analogišką pasiūlymą. Manydamas, kad nukentėjusioji suprato pasiūlymą (verstis prostitucija) ir sutiko su juo, S. K. nupirko nukentėjusiajai bilietą ir taip ją įtraukė į prostituciją bei išgabeno iš Lietuvos į Olandijoje esantį F. D. priklausantį klubą. Mergina teigia, kad jai buvo siūlomas įvairus darbas – konsultore, eskortu, o apie prostituciją tiesiogiai nebuvo kalbama, bet ji suprato, kad siūlomas ir prostitutės darbas. Nukentėjusiojo parodė, kad jai nuvykus į Olandiją paaiškino, kad reikės dirbti prostitute, tad, anot merginos, susiklosčius tokioms aplinkybėms, kad ji nemoka nei anglų, nei olandų kalbos, ji buvo priversta dirbti

¹⁰⁶ Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-37-337/2008.

¹⁰⁷ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2008.

prostitute. Taigi kaltinamiesiems buvo inkriminuojama tai, kad jie užverbavo merginą apgaule (siūlė jai konsumatorės darbą), nugabeno ją į Olandiją, kur perleido ją F. D. seksualiniam išnaudojimui. Tačiau Vilniaus apygardos teismas, nagrinėjęs šią bylą, išteisino kaltinamuosius S. K. ir A. M. dėl prekybos žmonėmis¹⁰⁸.

S. K. ir A. M. neigė apgavę nukentėjusiąją, anot jų, jie pakankamai aiškiai apibūdino būsimą darbą, neslėpdami, kad jis susijęs su seksualinių paslaugų teikimu. Taip pat teisiameji atkreipė dėmesį į tai, kad nukentėjusioji nemokėjo nei anglų, nei olandų kalbos, tad vien dėl to buvo akivaizdu, kad ji negalės palaikyti pokalbio su klubo klientais ar suteikti jiems kitokias, ne seksualinio pobūdžio, paslaugas. Svarbi aplinkybė – nukentėjusioji jau buvo buvusi Olandijoje, antrą kartą ten vyko patikėjusi kaltinamųjų žodžiu, jog dabar jau tikrai dirbs tik konsumatore.

Teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes, konstatavo, kad apgaulės kaltinamųjų veiksmuose nebuvo. Jis nurodė, jog apgaulės nėra, jeigu nukentėjusysis suklydo dėl savo naivumo, nepakankamos gyvenimo patirties ar kitų savybių, kuriomis kaltinamasis nepasinaudojo. Psichiškai sveiko žmogaus lygiai tokiu pat būdu apgauti neįmanoma. Vykdoma ten pat antrą kartą mergina jau buvo įsitikinusi, kad klubas, į kurį ji vyksta, visiems yra žinomas kaip viešnamis.

Pasinaudojimas aukos priklausomumu – dar vienas poveikio aukai būdas, kuriuo gali būti pasiekiamas asmens laisvę varžanti kontrolė ar sutikimas būti kontroliuojamam. Šis prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties objektyvusis požymis baudžiamosios teisės teorijoje suprantamas kaip specifinė psichikos prievartos rūšis, kuomet kaltininkas leidžia nukentėjusiajam tiesiogiai ar užuominomis suprasti, jog norint išvengti nemalonumų, jis privalo paklusti kaltininko, nuo kurio priklauso, valiai¹⁰⁹. Ši priklausomybė suponuoja tokius santykius tarp prekeivio ir aukos, kad aukos padėtis (gerovė) priklauso nuo kaltininko geranoriškumo.

Nors Lietuvos baudžiamajoje teisėje juridinę reikšmę turi tik teisinis priklausomumas (teisiniai santykiai susiklosto, pavyzdžiui, tarp darbdavių ir darbuotojų, viršininkų ir pavaldinių, tėvų ir vaikų, globėjų ir globotinių, sutuoktinių ir pan.), tačiau doktrinoje sutinkama nuomonių, jog prekybos žmonėmis kontekste pasinaudojimas priklausomumu gali pasireikšti ir kaip piktnaudžiavimas faktiškai susiklosčiusia, bet teisiškai neapibrėžta situacija (pvz., mergina sutinka su savo vaikino, kuris jai yra didelis autoritetas, piktavališku pasiūlymu užsidirbti užsienyje teikiant seksualines paslaugas). Darbo autorės nuomone, pritariama tokioms mintims, nes prekybos žmonėmis nusikaltimuose ypač dažnai pasinaudojama būtent faktiniu aukos priklausomumu nuo kaltininko. Todėl teismai, nagrinėjantys baudžiamąsias bylas dėl prekybos žmonėmis, turėtų plačiau pažiūrėti į aptariamą nusikaltimo sudėties požymį, idant neliktų

¹⁰⁸ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-97/2007.

¹⁰⁹ A. Gutas. Human Trafficking and its Treatment in Criminal Law// Socialinių mokslų studijos (Social Sciences Studies). 2009, Nr. 4(4). P. 42.

nenubausti iš tiesų kalti teisiajieji (antai, tarp vietos sutenerio ir jo kontroliuojamos prostitutės susiklostantys santykiai yra paremti faktiniu priklausomumu, tačiau tokie atvejai kažkodėl praktikoje vertinami ne kaip prekyba žmonėmis, o pagal LR BK 307 ir (ar) 308 straipsnį).

Asmens priklausomumas yra tiesiogiai susijęs su pažeidžiamumu, nes dėl savo pažeidžiamos padėties nukentėjusysis tampa priklausomas nuo kaltininko. Todėl Lietuvos teismų praktikoje šie du LR BK 147 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo sudėties požymiai dažnai eina greta vienas kito.

Pasinaudojimas asmens pažeidžiamumu yra aiškinamas kaip piktavališkas kaltininko pasiūlymas potencialiai aukai, kuri dėl sunkios padėties yra priversta priimti pasiūlymą. ES Tarybos Pamatiniame sprendime 2002/629/TVR šis požymis įvardijamas kaip tokia situacija, kada nukentėjusysis neturi realaus ar jam priimtino pasirinkimo kaip tik pasiduoti piktnaudžiavimui pažeidžiamumu.

Prof. E. Gruodytė, analizavusi prekybos žmonėmis problemą, nurodo, jog aukos pažeidžiamumą gali rodyti tokie požymiai kaip darbo neturėjimas, menkas išsilavinimas, gyvenimas kaime, nepilnametystė, blogi santykiai su tėvais, pareiga išlaikyti vaikus, pareiga prižiūrėti senyvus tėvus, aukos priklausomybė nuo tėvų ir savarankiškumo troškimas¹¹⁰.

Išanalizavus Lietuvos teismų baudžiamąsias bylas dėl prekybos žmonėmis, pastebėta, jog dažniausiai kaltininkai pasinaudoja aukų pažeidžiamumu dėl jauno amžiaus (nepilnametystės)¹¹¹, sunkios socialinės ir (ar) materialinės padėties¹¹², sveikatos būklės (psichikos sutrikimų)¹¹³. Tuo tarpu pasinaudojimas aukos priklausomumu paprastai pasireiškia tuo, jog iš nukentėjusiųjų paimami asmens dokumentai (pasas)¹¹⁴.

Štai Kauno apygardos teismas, pagrįsdamas pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu požymį, konstatavo:

¹¹⁰ Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Grodytė E., Krikščiūnas R. Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2007. P. 16-17.

¹¹¹ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204/2005; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010.

¹¹² Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-87/2006; Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009 bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010; Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009 ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009.

¹¹³ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009; Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009 ir Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009.

¹¹⁴ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009, Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009 bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009.

Baudžiamojoje byloje esančiais įrodymais nustatyta, jog B. B. šeimoje yra dar du broliai ir dvi seserys, šeimos materialinė padėtis yra labai sunki, dėl nustatyto lengvo protinio atsilikimo ji mokėsi Kauno (duomenys neskelbtini) mokykloje, nedirbo, 2004-07-18 jai gimė sūnus S., kuris, nesant sąlygų, augo vaikų namuose, nukentėjusiosios tvirtinimu, į Londoną dirbti vyko, nes norėjo padėti mamai, prie zoologijos sodo atvykę trys jaunuoliai domėjosi jos šeimynine padėtimi, todėl iš teismo jau nustatytų faktinių aplinkybių seka, jog kaltinamieji tai žinodami, pasinaudojo jos priklausomumu ir pažeidžiamumu dėl sunkios socialinės ir materialinės padėčių, apgaulės būdu, žadėdami jai normalų darbą Londone, įtraukė ją į prostituciją, perleisdami ją tyrimo nenustatytiems asmenims, kurie iš B. B. prostitucijos pelnėsi. Be to nustatyta, jog merginų išvežimui prostitucijai buvo ieškoma besimokančių specialioje internatinėje ar statybininkų rengimo mokyklose, nes iš ten jos yra labiausiai pažeidžiamos¹¹⁵.

Kitoje baudžiamojoje byloje penkių asmenų grupė buvo kaltinama septynių nukentėjusiųjų pardavimu. Teismas nustatė, jog buvo pasinaudota kai kurių nukentėjusiųjų priklausomumu nuo kaltininkų (buvo paimiti pasai, neturėjo pinigų), taip pat pažeidžiamumu (specialistų išvadose nustatyta, kad kai kurios nukentėjusiosios nusikalstamos veikos padarymo metu buvo psichologiškai pažeidžiamos). Tiesa, keliuose epizoduose iš kaltinimo pasinaudojimo pažeidžiamumu požymis buvo pašalintas, nurodant, jog kaltinamieji negalėjo pasinaudoti nukentėjusiųjų pažeidžiamumu, nes nukentėjusiųjų pažeidžiamumas įvykių metu buvo nustatytas (specialistų išvadose) daug vėliau, todėl kaltinamieji nei susipažinę su nukentėjusiosiomis, nei vėliau įvykių metu negalėjo žinoti apie jų pažeidžiamumą ir juo labiau tuo pasinaudoti¹¹⁶.

Teismo sprendimas buvo apskųstas apeliacine tvarka. Dalis motyvų, kodėl teismo sprendimas yra nepagrįstas ir neteisėtas, susiję būtent su pasinaudojimo asmens pažeidžiamumu požymiu. Vienas iš nuteistųjų apeliaciniame skunde nurodė, jog pirmosios instancijos teismas neatskleidė nukentėjusiųjų „pažeidžiamumo“ sąvokos.

Lietuvos apeliacinis teismas, išnagrinėjęs nuteistųjų apeliacinius skundus, nurodė, jog tyrimo metu buvo gauta R. S. psichologinio tyrimo išvada, kuri minima ir nuosprendyje, aptariant aplinkybę, jog R. S. nusikalstamos veikos metu buvo labai pažeidžiama. Minėtoje tyrimo išvadoje nustatyta, kad nukentėjusioji sirgo depresinio tipo šizoafektiniu sindromu, kas sukėlė emocijų ir elgesio sutrikimų simptomus, neadekvatų aplinkos ir situacijos vertinimą bei reagavimą, sunkiai numatomą ir prognozuojamą elgesį, kas leidžia daryti išvadą, jog nusikaltimo metu R. S. buvo labai pažeidžiama. Beje, pats apeliantas V. K. apklausiamas pripažino, kad R. S. atrodė „nervinga ir nesveika“, tik šią aplinkybę jis interpretuoja savaip, įrodinėdamas esą ji dėl to netiko auklės darbu. Be to, V. K. išreiškia abejonę dėl galimumo vadovautis pastarosios parodymais (dėl konstatuotų sutrikimų). Skunde pažymi teismo prašęs skirti nukentėjusiosios psichiatrinę ekspertizę <...>.

Nukentėjusiosios G. P. pažeidžiamumas pasireiškė jos visišku priklausomumu nuo nuteistųjų, t. y. iš jos buvo paimtas pasas, ji prieš savo valią buvo laikoma bute, kur turėjo teikti lytines paslaugas, jai nuolat buvo grasinama, o kartą V. K. ir sumušė, nukentėjusioji negalėjo niekur išeiti, kadangi „telefono laidas buvo nupjautas, durys užrakintos“, be to, bute laikomas merginas nuolat prižiūrėjo „vienas jaunuolis“. Tokiu būdu G. P., neturėdama paso, pinigų,

¹¹⁵ Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009.

¹¹⁶ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009.

*įbauginta, privalėdama besąlygiškai vykdyti nuteistųjų nurodymus, esant apribotai jos laisvei, buvo akivaizdžiai pažeidžiama*¹¹⁷.

Ši byla pasiekė Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą. Kasatorius skunde teigė, kad jo veiksmai negali būti vertinami kaip prekyba žmonėmis, nes šioje baudžiamojoje byloje nenustatytas nukentėjusiųjų pažeidžiamumo ar priklausomumo požymis. Pasak nuteistojo, Šiaulių apygardos teismo nuosprendyje visiškai nenurodyti jokie duomenys, leidžiantys spręsti, kokie kaltininko ir nukentėjusiųjų veiksmai lemia pažeidžiamumo požymio buvimą. Pirmosios instancijos teismas, anot kasatoriaus, apsiribojo tik nuoroda į specialisto išvadą, o apie G. P. pažeidžiamumą pagrindžiančius duomenis nepasisakė. Apeliacinės instancijos teismas nenustatė, kad kaltininkas suprato nukentėjusiųjų pažeidžiamumo būseną. Nors apeliacinės instancijos teismas, pasak kasatoriaus, nurodė objektyvius duomenis, kuriais remiantis galima įžvelgti R. S. pažeidžiamumą, tačiau šis teismas, kaip ir pirmosios instancijos teismas, šio požymio visiškai nesiejo su kasatoriaus veikos subjektyviaisiais požymiais, kurie leistų atsakyti į klausimą, ar jis tikrai suvokė esant nukentėjusiai tokiai pažeidžiamai, kad šis galėtų palaužti jos valią. Nuteistasis V. K. mano, kad tai, jog asmuo dėl vienos ar kitos ligos gali būti laikomas pažeidžiamu, silpnu ir neatspariu kito žmogaus įtakai, negali būti aiškinama kaip tokio asmens, kuris gali daryti įtaką, suvokimas ir siekis daryti įtaką pasinaudojant pažeidžiamumu. Skunde pažymima, kad tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas neteisingai aiškino priklausomumo ar pasinaudojimo asmens priklausomumu požymį. Asmens priklausomumas šioje byloje aiškinamas, nurodant tai, kad iš nukentėjusio asmens paimamas asmens dokumentas, fiziškai suvaržoma jo laisvė, kitaip užkertamas kelias komunikuoti su išoriniu pasauliu, grasinant sumušti ir t. t. Visi šie kriterijai, anot kasatoriaus, gali būti vertinami ne kaip priklausomumą įrodantys požymiai ar kriterijai, bet kaip objektyvioje tikrovėje apčiuopiami kriterijai, kuriems esant galima asmenį palenkti, kad šis būtų priklausomas nuo kaltininko. G. P. ir R. S. priklausomumo abu teismai neatskleidė, nes neišaiškino suvokimo, kad būtent nukentėjusiosios yra ir jaučiasi esančios nuo jo priklausomos. Kitas argumentas, leidžiantis abejoti dėl nukentėjusiųjų priklausomumo nuo kaltininko, yra tai, kad pačios nukentėjusiosios iš dalies sutiko užsiimti prostitucija ir galėjo suprasti, kad šis užsiėmimas savaime suponuoja buvimą priklausomu.

Kaip matome, esminiai kasatoriaus argumentai yra susiję su teiginiais, jog norint inkriminuoti pasinaudojimo aukos pažeidžiamumu požymį, būtina ne tik nustatyti duomenis, kurie objektyviai rodytų esant aukos pažeidžiamumą, bet ir nustatyti kaltininko psichinį santykį su šiuo požymiu, t. y. nustatyti, jog kaltininkas suvokė esant nukentėjusiai tokiai pažeidžiamai, kad šis galėtų palaužti jos valią (užuomina į intelektualų kaltės momentą!). Taip pat, anot

¹¹⁷ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009.

kasatoriaus, teismai, pagrįsdami pasinaudojimo aukos priklausomumu požymį, privalėjo nustatyti suvokimą, kad būtent nukentėjusios yra ir jaučiasi esančios nuo jo priklausomos. Be to, pasak nuteistojo, nukentėjusių sutikimas užsiimti prostitucija (kur natūraliai esti priklausomumo santykiai) eliminuoja kaltininko atsakomybę.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi nuteistojo kasacinį skundą, konstatavo:

Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 147 straipsnį gali būti taikoma tik nustačius, kad bet kuri iš numatytų dispozicijoje veikų yra padaryta dispozicijoje nurodytais būdais palenkus nukentėjusių asmenų valią. Valios palenkimo faktas nagrinėjamoje byloje nustatytas tinkamai. Žemesnės instancijos teismų sprendimuose nustatyta, kad kasatorius nukentėjusių valią palenkė pasinaudodamas jų priklausomumu, pažeidžiamumu, naudodamasis apgaule, panaudodamas fizinį smurtą bei grasinimus. Baudžiamosios atsakomybės taikymui pakanka nustatyti, kad buvo panaudotas bent vienas iš valios palenkimo būdų. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad kasatorius R. S. valią palenkė pasinaudodamas pažeidžiamumu bei apgaule, o G. P. valia buvo palenkta naudojantis pažeidžiamumu, apgaule, priklausomumu, fiziniu smurtu bei grasinimais. Nagrinėjant bylą ištirti įrodymai leidžia daryti išvadą, kad V. K., atlikdamas nustatytus veiksmus prieš nukentėjusiąsias, suprato, jog jų valia yra palenkta.

Iš specialisto išvados matyti, kad nusikalstamos veikos padarymo metu R. S. buvo labai pažeidžiama, sirgo depresinio tipo šizoafektiniu sindromu, tai sukėlė emocijų ir elgesio sutrikimų simptomus, neadekvatų aplinkos ir situacijų vertinimą bei reagavimą, sunkiai numatomą ir prognozuojamą elgesį. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai akcentavo, kad pats kasatorius suprato nukentėjusios būseną, tai įrodo ir jo pateikiama versija dėl nukentėjusios R. S. atsisakymo kaip auklės savo vaikui Ispanijoje, motyvuojant jos „nervingumu ir nesveikumu“ – tai nuteistasis V. K. pabrėžė savo parodymuose. <...> Dėl nuteistojo V. K. žinojimo apie nukentėjusios R. S. būklę, klausimų teismams taip pat nekilo. Tai reiškia, kad bylai reikšmingas faktas, jog nusikalstamos veikos prieš R. S. padarymo metu ji buvo itin pažeidžiama, byloje nustatytas BPK numatyta tvarka.

G. P. valios palenkimo faktas nagrinėjamoje byloje taip pat nustatytas. Teismų sprendimuose nurodyta, kad G. P. pasas buvo paimtas, ji prieš savo valią buvo laikoma bute, kuriame turėjo teikti lytines paslaugas, nuolat buvo grasinama, kartą V. K. panaudojo prieš ją fizinį smurtą; pasak nukentėjusios, „telefono laidas buvo nupjautas, durys užrakintos“. Šios išvados padarytos remiantis įstatymų nustatyta tvarka surinktais ir įvertintais įrodymais. Asmuo, kurio valia palenkta smurtu, grasinimais ir apgaule, paprastai yra pažeidžiamas ir priklausomas nuo smurtaujančio, grasinančio asmens, todėl teismų išvada apie G. P. valios palenkimą, be kitų būdų pasinaudojant ir jos pažeidžiamumu bei priklausomumu, padaryta nepažeidžiant įstatymų nuostatų. Nagrinėjamoje byloje nėra jokio pagrindo konstatuoti, kad G. P., patyrusi kasatoriaus smurtą, jo grasinimus bei apgaulę, galėjo būti laikoma nepriklausoma ir nepažeidžiama¹¹⁸.

Pinigų sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį – paskutinis alternatyvus veikos padarymo būdas, įtvirtintas 2005 m. redakcijos prekybos žmonėmis normos dispozicijoje. Šis nusikaltimo sudėties objektyvusis požymis išsiskiria iš kitų jau aptartų veikos padarymo būdų. Manytina, jog pinigų sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, labiau atitinka veikos, o nes jos padarymo būdo (poveikio aukai) požymį.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009.

Savo turiniu jis prilygsta asmens pirkimo ar kitokio įgijimo veikai. Pasak doc. O. Fedosiuk, pinigų sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, kaip LR BK 147 straipsnyje įtvirtintas veikos padarymo būdas (priemonė pasiekti aukos laisvę varžančią kontrolę) nerodo jokio piktavališko poveikio nukentėjusiajam ir neturi įtakos jo valiai. Be to, šis nusikaltimo sudėties objektyvusis požymis sukuria tam tikrą alogizmą: veika pasireiškia žmogaus pirkimu – pardavimu, o jos padarymo būdas – sumokėjimu ar kitokios naudos suteikimu. Tokiu atveju tarsi nebereikia ieškoti jokio piktavališko poveikio aukai požymių, nors kita vertus, visais atvejais reikia nustatyti veikos priešingumą žmogaus laisvei, todėl piktavališko poveikio aukai nustatymas vis dėl to pageidautinas¹¹⁹.

Aptariamo požymio priskyrimas prie prekybos žmonėmis būdų kelia abejonių ir prof. E. Gruodytei. Anot jos, šis požymis apima atvejus, kai auka nuperkama iš asmens, kuris ją kokiu nors būdu kontroliuoja. Toks pirkimo būdas ypač populiarus trečiojo pasaulio šalyse, kur gausios šeimos skursta, o tėvai dalį savo vaikų parduoda prekeiviams žmonėmis, kad galėtų išlaikyti likusius. Prof. E. Gruodytės manymu, šiuo atveju būdas apima ir pačią veiką, todėl, nustačius žmogaus pirkimo atvejį, kai auką perleido faktiškai nukentėjusįjį kontroliuojantis asmuo, papildomų įrodymų nebereikia¹²⁰.

Šio darbo autorė visiškai sutinka tiek su doc. O. Fedosiuk, tiek su prof. E. Gruodytės pozicija, jog pinigų sumokėjimas ar kitokios turtinės naudos suteikimas asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, savo turiniu sutampa su žmogaus pirkimo ar kitokio įgijimo veika (prisiminkime, įgyti žmogų galima ir jį gavus iš kito asmens kontrolės). Tačiau nenorėtų sutikti su tuo, jog įstatymo taikytojas, identifikavęs šį požymį, yra atleidžiamas nuo pareigos įrodinėti byloje kokį nors papildomą poveikį aukai. Vis tik prekybos žmonėmis prigimtis suponuoja būtinybę kiekvienu atveju nustatyti piktavališko poveikio nukentėjusiajam požymį arba, kitaip tariant, pagrįsti, kuo pasireiškė poveikis aukai ją perkant iš žmogaus, kuris ją faktiškai kontroliuoja. Todėl, atsižvelgiant į tai, kad aptariamasis veikos padarymo būdas nerodo jokio piktavališko poveikio nukentėjusiajam ir neturi įtakos jo valiai, net ir inkriminavus kaltininko veikoje šį požymį, privalu nustatyti, kaip iš tikrųjų buvo paveikta auka, t. y. kokiu būdu buvo suvaržyta jos laisvė.

Išnagrinėjus Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis, buvo aptikta tik viena byla, kurioje teisiamiesiems inkriminuotas pinigų sumokėjimo ar kitokios turtinės naudos suteikimo asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, požymis.

¹¹⁹ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 59.

¹²⁰ Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Grodytė E., Krikščiūnas R. Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2007. P. 17.

Darbo autorė, susipažinusi su šia byla, daro išvadą, jog aptariamasis veikos padarymo būdas kelia problemų ne tik baudžiamosios teisės doktrinos plotmėje, bet ir teisminėje praktikoje.

Šioje baudžiamojoje byloje kaltinimai prekyba žmonėmis buvo pateikti penkių asmenų grupei. Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad kaltinamieji R. C. ir R. Š., panaudodami apgaulę ir suteikdami naudą asmenims, verbavo, gabeno ir pardavė J. K. ikiteisminio tyrimo metu nenustatytai moteriai, žinodami, kad nukentėjusioji bus įtraukta į prostituciją. Taip pat nustatė, kad kaltinamieji R. C. ir R. Š., S. K., R. S., S. L., V. B. (kurios atžvilgiu baudžiamoji byla buvo nagrinėjama atskirai) bei albanų tautybės asmenys, gyvenantys Didžiojoje Britanijoje, vardais A. R., V. I, K. I, N. K. (kurių atžvilgiu baudžiamoji byla buvo nagrinėjama atskirai), o taip pat kiti nenustatyti asmenys, veikdami organizuotoje grupėje, panaudodami apgaulę ir suteikdami turtinę naudą asmenims, verbavo, gabeno ir pardavė Anglijoje albanų tautybės asmenims du asmenis (I. K. ir R. M.), žinodami, kad nukentėjusiosios bus įtrauktos į prostituciją¹²¹.

Vienas iš nuteistųjų, nesutikdamas su pirmosios instancijos teismo verdiktu, apeliaciniame skunde, be kita ko, nurodė, jog visiškai nesuprantamas ir neišsamus nuosprendyje nurodytas LR BK 147 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties požymis „suteikdami turtinę naudą asmenims“.

Lietuvos apeliacinis teismas, deja, plačiau šio požymio nenagrinėjo.

Patvirtindamas pirmosios instancijos teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, Lietuvos apeliacinis teismas, konstatavo, jog abiejų nuteistųjų (R. C. ir R. Š.) veika pagrįstai kvalifikuota pagal BK 147 straipsnio 2 dalį, nes jie, veikdami organizuota grupe, panaudodami apgaulę (įkalbėdami J. K. važiuoti į Angliją dirbti gerai apmokamą darbą, tačiau nepasakydami, kad tai bus prostitucija) ir suteikdami turtinę naudą asmenims (patys gaudami pinigus, išvežė į užsienį merginą, kuri dirbdama prostitute atnešė kitiems turtinę naudą), verbavo, gabeno ir pardavė asmenį žinodami, kad nukentėjusioji bus įtraukta į prostituciją. Iš esmės analogiškai apeliacinės instancijos teismas pasisakė ir dėl prieš nukentėjusiąsias I. K. bei R. M. padarytų veikų: įrodyta, kad S. K., R. C., R. Š. ir R. S. kartu su S. L. bei kitais nuosprendyje įvardytais, taip pat nenustatytais asmenimis, veikdami organizuota grupe, panaudodami apgaulę (įkalbėdami merginas važiuoti į Angliją dirbti gerai apmokamą darbą, tačiau nepasakydami, jog tai bus prostitucija) ir suteikdami turtinę naudą asmenims (patys gaudami 4 000 svarų sterlingų, o užsienyje gyvenantiems asmenims siųsdami merginas, kurios dirbdamos prostitutėmis jiems atneša turtinę naudą), verbavo, gabeno ir pardavė du asmenis žinodami, kad nukentėjusiosios bus įtrauktos į prostituciją¹²².

Nuteistieji nesutikdami ir su Lietuvos apeliacinio teismo sprendimu, teisiniu keliu ėjo toliau. Kasacine tvarka išnagrinėjęs nuteistųjų skundus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino:

BK 147 straipsnio 1 dalyje yra nurodyta, kad vykdant prekybą žmonėmis asmens valia, be kitų būdų, gali būti palaužta panaudojant apgaulę, suteikiant turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį. Iš anksčiau byloje aptartų įrodymų matyti, kad nukentėjusiosios buvo verbuotos, gabentos joms žadant rasti gerai apmokamą valytojos ar padavėjos darbą Jungtinėje Karalystėje, nors iš tikrųjų nė vienas iš kaltininkų tokio darbo neieškojo ir neketino jo ieškoti. Po to, kai nukentėjusiosios atvyko į Jungtinę Karalystę ir R. C. pranešė apie tai, kad joms teks verstis prostitucija, dėl negalėjimo savo lėšomis sugrįžti į Lietuvos Respubliką, apsunkintų galimybių kreiptis pagalbos (kalbos barjero ir pan.),

¹²¹ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009.

¹²² Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010.

pasimetimo ir nežinojimo kaip elgtis tokioje situacijoje, jos tapo faktiškai kontroliuojamomis ir jas kontroliavusio R. C. buvo parduotos už suteiktą turtinę naudą asmenims, organizavusiems prostitucijos verslą Jungtinėje Karalystėje. Iš šių aplinkybių matyti, kad nukentėjusios buvo verbuotos, gabentos ir parduotos kitiems asmenims palaužus šių valių panaudojant apgaulę ir suteikiant turtinę naudą jas kontroliuojantiems asmenims¹²³.

Išanalizavus šią baudžiamąją bylą, darytina išvada, jog teismai aptariamą nusikaltimo sudėties požymį suvokia dvejopai: pirma, kaip pinigų gavimą iš nukentėjusių merginų pirkėjų, ir antra, kaip suteikimą pirkėjams turtinės naudos, kurią pastarieji (naujieji nukentėjusiųjų „savininkai“) ateityje gaus išnaudodami įsigytas merginas prostitucijai. Ypač tokie aspektai išsikristalizuoja skaitant apeliacinės instancijos teismo sprendimą.

Pirmasis aspektas rodo, jog LR BK 147 straipsnyje įtvirtintas aukos valios palaužimo būdas „suteikiant turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį“ teismų suprantamas kaip turtinės naudos suteikimas patiems sau (parduodami žmogų uždirbome pinigų). Darbo autorės nuomone, toks veikos padarymo būdo interpretavimas visiškai nesuprantamas ir abejotinas dėl toliau išvardintų priežasčių. Visų pirma, naujosios prekybos žmonėmis normos dispozicija konstruojama taip: „Tas, kas *pardavė*, pirkto ar kitaip perleido arba įgijo asmenį, arba *verbavo*, *gabeno* ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba *panaudodamas apgaulę*, arba *sumokėdamas pinigus ar suteikdamas kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį*, jeigu kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui“ (pasvirusiu šriftu išskirti baudžiamojoje byloje identifikuoti požymiai). Taigi, kaip matome iš pinigų sumokėjimo ar kitokios turtinės naudos suteikimo požymio formuluotės, šis veikos padarymo būdas yra siejamas su trečia šalimi ir būtent tokia, kuri faktiškai kontroliuoja nukentėjusįjį. Tuo tarpu šioje byloje nuteistieji buvo pardavėjai, todėl ne jie mokėjo pinigus, o jiems sumokėjo pinigus už sandorio „prekes“. Vadinasi, naudos (kuri iš tikrųjų yra pardavimo sandorio pasekmė) gavėjai šiuo atveju yra patys nuteistieji, o ne trečia šalis. Kita vertus, nuteistieji, apgaule užverbavę nukentėjusiasias, galima sakyti, jas faktiškai kontroliavo. Bet nepaisant to, jie vis tik nebuvo trečia šalimi, į kurią ir yra nukreipiamas LR BK 147 straipsnyje nurodytas daug neaiškumų keliantis veikos padarymo būdas. Šiuo atveju norint inkriminuoti kaltinamiesiems aptariamą požymį, reikia nustatyti, jog jie verbavo, gabeno ir pardavė nukentėjusiasias, panaudodami apgaulę ir suteikdami turtinę naudą (pinigine ar kitokia turtine išraiška) asmenims, kurie faktiškai kontroliavo jas. Dar vienas alogizmas šioje situacijoje: iki pardavimo veikos naujieji nukentėjusiųjų „savininkai“ (pirkėjai) nėra tie, kurie faktiškai jas

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010.

kontroliuoja. Tik nuteistiesiems pardavus (perleidus) moteris šių kontrolė perėjo pirkėjų dispozicijon. O tai rodo, jog esant analizuojamoje byloje nustatytoms aplinkybėms, pirkėjai (kurie vėliau išnaudojo aukas) taip pat negali būti laikomi trečia šalimi, su kuria, sprendžiant iš prekybos žmonėmis normos dispozicijos formuluotės, yra susijęs mįslingasis veikos padarymo būdas. Patenkame į aklavietę. Atrodo, kad analizuojamas požymis galimas tik tokiose situacijose, kur teisiamašis ne parduoda ar kitaip perleidžia auką, bet ją perka ar kitaip įgyja. Tačiau tokiu atveju, kaip jau minėta, perkant žmogų už jį suteikiama nauda (pvz., sumokama tam tikra pinigų suma) yra pačios veikos (pirkimo ar kitokio įgijimo) bruožas, o ne poveikio aukai išraiška. Taigi abejotina, kiek prasmingas yra pinigų sumokėjimo ar kitokios turtinės naudos suteikimo asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusįjį, požymio išskyrimas baudžiamajame įstatyme. Juk nupirkti žmogų kaltininkas gali tik iš tokio asmens, kuris kontroliuoja sandorio objektą, kitaip pasakius, kuris disponuoja aukos kontrole (pvz., vienas suteneris įsigyja (nusiperka) iš kito sutenerio pastarojo kontroliuotą prostitutę). Darbo autorės nuomone, ko gero, būtų tikslinga pagalvoti apie šio požymio pašalinimą iš alternatyvių veikos padarymo būdų sąrašo, tuo labiau, kad jis nerodo jokio piktavališko poveikio nukentėjusiajam ir neturi įtakos jo valiai (manytina, tai stipriausias argumentas). Tokiu žingsniu atneštume prekybos žmonėmis normai šiek tiek aiškumo ir paprastumo, kas labai svarbu įstatymo taikytojų veikloje.

Antrasis aspektas, kuriuo, anot Lietuvos teismų, pasireiškia turtinės naudos suteikimas nukentėjusiašias kontroliuojantiems asmenims (kaip veikos padarymo būdas), taip pat kvestionuotinas. Klausimas, ar Lietuvos įstatymų leidėjas, naujojoje prekybos žmonėmis normoje įtvirtinęs analizuojamą veikos padarymo būdą, turėjo omenyje tokią turtinę naudą, kurią gauna prekybos žmonėmis aukų išnaudotojai (šiuo atveju pirkėjai) ateityje (po pirkimo sandorio) išnaudodami aukas. Kitaip pasakius, Lietuvos teismai analizuojamoje baudžiamajoje byloje turtinės naudos suteikimą asmenims, kurie faktiškai kontroliuoja nukentėjusiašias, suvokia kaip būsimą pelną, kurį gaus pirkėjai, įsigiję merginas (sandorio metu perėmę jų kontrolę) išnaudojimui prostitucijos versle. Manytina, jog tokia interpretacija vėlgi negalima vien jau dėl to, kad, kaip minėta aukščiau, naujieji moterų „savininkai“ perima nukentėjusiųjų kontrolę tik pardavimo – pirkimo sandorio metu, o iki jo faktiškai nukentėjusiašias kontroliavo pardavėjai.

Išanalizavus visus LR BK 147 straipsnyje nurodytus alternatyvius veikos padarymo būdus, svarbu pabrėžti, jog vadovaujantis prekybos žmonėmis normos logika bei bendrininkavimo teorija nėra būtina, kad pats pirkėjas, pardavėjas, verbuotojas ar gabentojas taikytų minėtus būdus. Pakanka žinoti, kad bent vienas iš poveikio būdų buvo ar bus taikytas

prieš nukentėjusįjį ateityje¹²⁴. Pavyzdžiui, asmuo gabena merginą į užsienį, žinodamas, jog ji buvo užverbuota panaudojant apgaulę ir mano, kad važiuoja dirbti padorų darbą. Kitas pavyzdys – verbuotojas, gabentojas, pardavėjas, atlikdamas veiką, žino, jog nukentėjusysis pateks žmonėms, kurie jo atžvilgiu naudos fizinį ar psichinį smurtą, apgaulę ir pan. Taigi šis žinojimas kaltininką paverčia bendravykdytoju¹²⁵. Gali būti ir atvirkščiai: kaltininkas atliks veiksmus, atitinkančius tik veikos padarymo būdo požymį, bet neatliks veiksmų, atitinkančių pavojingos veikos požymį. Pavyzdžiui, kaltininkas, naudodamas smurtą, palauš prekybos žmonėmis aukos valią, bet ją parduos kitas asmuo.

2.4. Kaltės turinys ir nusikaltimo padarymo tikslas

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis, pastebėta, jog teismai subjektyviąją LR BK 147 straipsnyje įtvirtinto nusikaltimo pusę grindžia objektyviaisiais nusikaltimo sudėties požymiais. Štai iliustruojantis pavyzdys iš teismų praktikos:

Kasatoriams teigiant, jog nėra jokių duomenų, įrodančių asmens pardavimo fakto nustatymą, nes neužfiksuoti pinigų mokėjimai, teimas nurodė, jog nusikaltimo aplinkybės nebūtinai turi būti įrodinėjamos tiesioginiais įrodymais. Jeigu byloje yra surinkta pakankamai duomenų apie nukentėjusiųjų verbavimą vykti dirbti į užsienį, jų perdavimo asmenims užsienyje aplinkybes, asmenų, kuriems jos buvo perduotos, iškeltus reikalavimus atidirbti už sumokėtus pinigus, pasų paėmimą, laisvo judėjimo suvaržymą, visa tai atskleidžia šios nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę¹²⁶.

Siekiant atskleisti subjektyviąją prekybos žmonėmis nusikaltimo pusę, reikėtų pažymėti, jog prekybą žmonėmis sudarančios veikos bei taikomi poveikio aukai būdai (objektyvioji nusikaltimo pusė) padaromi *tiesiogine tyčia* ir *siekiant išnaudoti auką*. Prekybos žmonėmis nusikaltime kaltės turinys būtų toks: kaltininkas a) supranta, jog įgyja, perleidžia, verbuoja, gabena ar laiko nelaisvėje kitą žmogų; b) žino, kad palenkiant asmens valią prieš šį žmogų buvo ar bus naudojamas smurtas, grasinimai, apgaulė, piktnaudžiaujama jo priklausomumu ar pažeidžiamumu, ar sumokama jį faktiškai kontroliuojančiam asmeniui; c) siekia, kad šis žmogus būtų jo ar kitų asmenų išnaudojamas prostitucijai, pornografijai,

¹²⁴ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 59-60.

¹²⁵ Prisiminkime prof. V. Piesliako atskleistą bendrininkavimo instituto esmę. Bendrininkavimas yra bendras kelių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. O kelių asmenų dalyvavimo bendrumas pasireiškia tuo, kad kiekvieno asmens veika yra indėlis į nusikalstamą veiką. Kelių asmenų veikos bendrumas gali įgauti šias formas: 1) kiekvienas bendrininkas iki galo padaro nusikalstamą veiką, 2) kiekvienas iš bendrininkų padaro dalį nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių arba vieni padaro visus požymius, kiti – dalį, 3) BK specialiojoje dalyje įstatyme numatytus objektyviuosius veikos požymius įgyvendina tik vienas ar keli bendrininkai, o kiti nusikaltimo sudėties požymių neįgyvendina, bet padaro veikas, kurios palengvina kitiems bendrininkams daryti nusikalstamą veiką. Veikos bendrumas lemia bendrus padarinius, bendrą žalą baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Žr., Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008. P. 90.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 2K-578/2004.

priverstiniam darbui ar nukentėjusio asmens organo, audinio arba ląstelių įgijimui, arba kad ir to nesiekia, tačiau žino apie tai ir d) nori taip veikti¹²⁷.

Štai vienoje baudžiamojoje byloje teismas, atskleisdamas teisiamojo psichinį santykį su objektyviaisiais prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiais, nurodė:

Prekybos žmonėmis nusikaltimas padaromas tik tiesiogine tyčia. Teisme surinktais ir ištirtais įrodymais įrodyta, kad M. K. suprato, kad parduoda nukentėjusiąją O. F., siekdamas jos kontrolės, panaudojo apgaulę, žinojo, kad nukentėjusioji bus išnaudojama prostitucijai ir norėjo taip veikti. Tiesioginės tyčios buvimą M. K. elgesyje rodo sistemingai atlikti jo veiksmai: O. F. buvo ruošama būsimam darbui, jai buvo perkami drabužiai, apmokamos grožio salono paslaugos, gaunama medicinos pažyma iš ginekologo, apmokamos jo paslaugos, nuperkamas bilietas į Londoną, kontroliuojamas jos išvykimas, nurodoma, kas turi pasitikti atvykus. Šių veiksmų visuma apima M. K. tiesioginę tyčią¹²⁸.

Kalbant apie nusikaltimo padarymo tikslą, pažymėtina, jog šiandien galiojanti prekybos žmonėmis norma nebesieja prekybą žmonėmis sudarančių veiksmų su tikslu gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos. Vadovaujantis naująja prekybos žmonėmis norma, prekybą žmonėmis sudarančios veikos ir taikomi poveikio aukai būdai yra padaromi siekiant išnaudoti auką¹²⁹. Kita vertus, išnaudojimo tikslas prekybos žmonėmis kontekste reiškia siekį turėti naudos iš nukentėjusiojo įsitraukimo į prostituciją, filmavimąsi ar fotografavimąsi kuriant pornografinę medžiagą, darbą prievartos sąlygomis, organo, audinio ar ląstelių išėmimą iš jo organizmo¹³⁰. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šis subjektyvusis prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymis turi būti suprantamas plačiau nei įprasta. LR BK 147 straipsnyje nusikaltimo padarymo tikslo požymis formuluojamas taip: „kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją ar būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos arba jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui“ (straipsnio 1 dalis) arba prekybos žmonėmis veiksmus atliko „siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių“ (straipsnio 2 dalis). Taigi tokia prekybos žmonėmis nusikalstamo tikslo formuluotė rodo, jog tikslas prekyboje žmonėmis gali pasireikšti dvejopai. Pirma, kaltininkas, realizuojantis dalį ar visus prekybos žmonėmis nusikaltimo objektyviuosius sudėties požymius, siekia pats išnaudoti auką arba, antra, pats nors ir nesiekia, bet suvokia (žino), jog auką išnaudos kiti.

Kalbant apie pastarąją išnaudojimo tikslo išraišką, baudžiamosios teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, jog tuo atveju, kai kaltininkas žino, jog nukentėjusį išnaudos kiti,

¹²⁷ Doc. A. Gutausko atliktas tyrimas, siekiant išnagrinėti ir apibendrinti teisminę praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis. Teisės institutas, 2008 m. Tyrimas atliktas pagal Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programos įgyvendinimo priemonių (patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558) 21 punktą.

¹²⁸ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009.

¹²⁹ Tokį Lietuvos įstatymų leidėjo sprendimą dėl nusikalstamo tikslo prekybos žmonėmis normoje nulėmė Palermo protokolas. Šiame tarptautiniame dokumente pabrėžiama, jog prekyba žmonėmis yra vykdoma siekiant išnaudoti asmenį.

¹³⁰ O. Fedosiuk. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos// Jurisprudencija. 2007, Nr. 8(98). P. 60.

prekybos žmonėmis sudėčiai būdingas ne nusikalstamas tikslas, o papildomas intelektualiojo tyčios momento aspektas – žinojimas (suvokimas), kad nukentėjęs asmuo bus įtrauktas į prostituciją ar bus pelnomasi iš jo prostitucijos arba jis išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui¹³¹. Taigi šis požiūris tarsi eliminuoja nusikalstamos veikos tikslą tokiose situacijose, kai kaltininkas, pavyzdžiui, panaudojus apgaulę užverbuoja merginą ir ją parduoda suteneriui. Tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tai, jog tarptautinėje teisėje vis tik prekybos žmonėmis reiškiny yra siejamas su žmogaus išnaudojimu. Žmogaus išnaudojimo tikslas šio nusikaltimo kontekste neturėtų būti suprantamas siaurai, t. y. tik kaip kaltininko subjektyvus siekis išnaudoti prekybos žmonėmis auką. Manytina, jog prekyboje žmonėmis visiškai nesvarbu, kas išnaudos nukentėjusįjį prostitucijai, priverstiniam darbui ar kitoje srityje. Svarbiausia, jog kaltininkas, atlikdamas LR BK 147 straipsnyje numatyto nusikaltimo objektyviąją pusę sudarančius veiksmus, žino, jog auka bus išnaudojama. To užtenka konstatuoti, jog prekeivio nusikalstami veiksmai atliekami siekiant išnaudoti nukentėjusįjį.

Vadovaujantis LR BK 147 straipsniu, kaip prekyba žmonėmis gali būti kvalifikuojami sandoriai dėl žmogaus išnaudojimo prostitucijai, pornografijai, priverstiniam darbui ar nukentėjusiojo organo, audinio ar ląstelių įgijimui. Siekiant labiau suprasti, kokiais tikslais yra atliekami prekybą žmonėmis sudarantys veiksmai bei taikomi poveikio aukai būdai, toliau darbe analizuojamos prekybos žmonėmis nusikaltimo tikslo požymį išreiškiančios sąvokos.

Siekimas įtraukti nukentėjusįjį į prostituciją. Lietuvos įstatymų leidėjas nusikalstamu laiko ne tik asmens įtraukimą į prostituciją (LR BK 308 straipsnis), bet ir veiksmus, kuriais siekiama jį įtraukti į šią nelegalią veiklą (LR BK 147 straipsnis).

Prostitucija – tai veikla, už pinigus arba kitokią turtinę naudą lytiškai santykiaujant ar kitaip tenkinant kitų asmenų lytinę aistrą¹³². Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje pats įtraukimas į prostituciją suprantamas kaip sąmoningi veiksmai, kuriais kitas asmuo yra skatinamas verstis prostitucija¹³³. Siekis įtraukti žmogų į prostituciją gali pasireikšti įtikinėjimu, pažadais apie gerą uždarbį, siūlymu tokiu būdu atidirbti skolą bei kitais veiksmais, kuriais žmogus yra lenkiamas (skatinamas, verbuojamas) pradėti už pinigus ar kitokią turtinę naudą lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti kitų asmenų lytinę aistrą. Skatinimu užsiimti prostitucija laikytini tiek atviri, tiek užmaskuoti (netiesioginiai) siūlymai.

¹³¹ Abramavičius A., Aliukonienė R., Baranskaitė A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99 – 212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009. P. 167.

¹³² Doc. O. Fedosiuk baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) paskaitų medžiaga. Nusikaltimai dorovei// http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/naudziamosios_teises_ir_kriminologijos_kate_dra/studijos/paskaitos/, prisijungimo laikas: 2010-11-21.

¹³³ Abramavičius A., Aidukas M., Aliukonienė R. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213 – 330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010. P. 549.

Darbo autorės nuomone, atsižvelgiant į aukščiau atskleistą sąvokos „asmens įtraukimas į prostituciją“ reikšmę, darytina išvada, jog siekis įtraukti žmogų į prostituciją savo turiniu sutampa su verbavimo prostitucijai veika. Juk verbavimas prostitucijai prekybos žmonėmis kontekste – tai tas pats skatinimas (įtikinėjimas, pažadai, siūlymai), t. y. veiksmai, kuriais siekiama įtraukti nukentėjusįjį į prostituciją.

Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, ar formuluotė „kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją“ yra tikslinga konstruojant prekybos žmonėmis normoje vieną iš alternatyvių išnaudojimo tikslų – siekį išnaudoti prostitucijai. Tikriausiai šią formuluotę nulėmė netikslus ES Tarybos 2002 m. liepos 19 d. Pamatinio sprendimo 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis vertimas, kuriame aptariamas išnaudojimo tikslas yra išverstas kaip siekimas priversti kitus užsiimti prostitucija. Tuo tarpu žiūrint šį Europos Sąjungos teisės aktą anglų kalba, akivaizdu, kad minėtas tikslas įvardytas žodžiais „tikslu išnaudoti prostitucijai“¹³⁴.

Darbo autorės nuomone, atkreiptinas dėmesys į tai, kad esama skirtumo tarp sąvokų „siekiant įtraukti į prostituciją“ ir „siekiant išnaudoti prostitucijai“. Vadovaujantis Dabartinės lietuvių kalbos žodynu, žodis „išnaudoti“ reiškia naudingai suvartoti, skriausti ką, pasisavinant darbo vaisius¹³⁵. Taigi prekybos žmonėmis kontekste išnaudojimo prostitucijai tikslas reiškia siekį turėti naudos iš nukentėjusiojo įsitraukimo į prostituciją. Tuo tarpu LR BK 147 straipsnyje minimas siekis įtraukti nukentėjusįjį į prostituciją dar nerodo siekio išnaudoti asmenį prostitucijai, t. y. siekio naudotis kito asmens darbo vaisiais. Tuo tarpu prekybos žmonėmis kontekste siekis išnaudoti asmens darbą viena ar kita forma yra esminis požymis, atribojantis žmogaus išnaudojimą nuo nesavanaudiškos pagalbos suteikimo. Įsivaizduokime tokią situaciją: mergina, kuri dirba prostitute, žinodama, kad jos draugė sunkiai suduria galą su galu, ilgą laiką neranda darbo, kartas nuo karto siūlo jai taip pat užsiimti šia veikla. Tačiau siūlydama, mergina neturi jokio turtinio ar asmeninio intereso. Vieną dieną, jausdamasi beviltiškoje padėtyje, draugė sutinka su pasiūlymu ir ima verstis prostitucija. Formaliai vertinant šią situaciją, būtų galima identifikuoti tokius prekybos žmonėmis požymius kaip asmens verbavimą prostitucijai, pasinaudojant to asmens pažeidžiamumu, nulemtu sunkios materialinės padėties. Netgi būtų galima teigti esant merginos veikoje ir nusikalstamo tikslo, kuris LR BK 147 straipsnyje įvardintas kaip siekis įtraukti kitą asmenį į prostituciją. Tačiau vis tik šis siekis šioje situacijoje neturi piktavališkumo atspalvio. Abejotina, ar šiuo atveju galima kalbėti apie prekybą žmonėmis.

¹³⁴ ES Tarybos 2002 m. liepos 19 d. Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis lietuvių ir anglų kalbomis// http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=lt&lng1=lt,en&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk_sl,sv.&val=274574:cs&page=1&hwords, prisijungimo laikas: 2010-11-21.

¹³⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas// <http://www.lki.lt/dlkz/>, prisijungimo laikas: 2010-11-21.

Manytina, kad ne. Štai draugė, versdamasi prostitucija, nebuvo kontroliuojama, savo uždarbiu ji nebuvo priversta dalintis su jai padėjusia „kaltininke“ ar kitais asmenimis. Taigi mergina, įtraukusi savo draugę į prostituciją, nesipelnė iš jos darbo, negavo jokios naudos, kas rodo, kad ji neturėjo siekio išnaudoti savo draugę, t. y. nepagrįstai naudotis jos darbo vaisiais. Darbo autorės nuomone, tokia situacija parodo, kad išnaudojimo tikslas (kai identifikuojama veika ir poveikio aukai būdas, kuriuo pažeidžiama aukos laisvė) yra tarsi lakmuso popierėlis, norint įvertinti, ar esama prekybos žmonėmis, ar kitos nusikalstamos veikos (pvz., įtvirtintos LR BK 308 straipsnyje), ar galiausiai nesavanaudiškos pagalbos. Štai situacija visiškai keičiasi, jei nustatysime, kad įtraukęs asmenį į prostituciją kaltininkas toliau dar siekia iš to asmens prostitucijos pelnytis. Tokiu atveju tai jau bus siekimas išnaudoti auką prostitucijai. Darbo autorės nuomone, siekį išnaudoti asmenį prostitucijai atspindi LR BK 147 straipsnyje esanti formuluotė „kaltininkas žinojo arba siekė, kad <...> būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos“. Tai rodo kaltininko piktavališkumą, siekį pačiam ar kitiems naudotis būsimais aukos darbo vaisiais, t. y. siekį turėti naudos iš nukentėjusiojo prostitucijos. Be abejo, neįtraukus asmens į prostituciją nebus galima siekti pelnytis iš jo prostitucijos. Dėl to sąvokos „asmens įtraukimas į prostituciją“ ir „pelnymasis iš asmens prostitucijos“ yra viena nuo kitos neatsiejamoms, pelnymosi nebus be asmens įtraukimo į prostituciją. Tačiau, kaip rodo aukščiau pateiktas pavyzdys, galimas įtraukimas į prostituciją ir be siekio vėliau pelnytis iš to asmens prostitucijos. Taigi darbo autorės nuomone, požymis „kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją“ vis tik labiau atskleidžia ne nusikalstamą tikslą (siekimą išnaudoti asmenį prostitucijai, kas reiškia siekimą turėti naudos iš kito asmens prostitucijos), bet pačią veiką – verbavimą prostitucijai¹³⁶. Atsižvelgiant į tai ir siekiant neapsunkinti prekybos žmonėmis normos bereikalingais (besidubliuojančiais) požymiais, siūlytina svarstyti apie normos dispozicijos keitimą toje dalyje, kur formuluojamas nusikalstamas tikslas.

Siekimas pelnytis iš nukentėjusiojo prostitucijos. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje pelnymasis iš kito asmens prostitucijos suprantamas kaip pajamų turėjimas iš kito asmens prostitucijos, sąvadavimas prostitucijai, prostitucijos organizavimas ar vadovavimas jai¹³⁷. Šie veiksmai yra kriminalizuoti LR BK 307 straipsnyje. Tuo tarpu baudžiamasis įstatymas draudžia ne tik patį pelnymąsi iš kito asmens prostitucijos (kas yra laikytina žmogaus

¹³⁶ Štai ir doc. O. Fedosiuk, komentuodamas LR BK 307 straipsnyje įtvirtintą įtraukimo į prostituciją veiką, nurodo, jog ši veika gali sutapti su prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimams būdingu verbavimo prostitucijai požymiu. Plačiau apie tai žr. Abramavičius A., Aidukas M., Aliukonienė R. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213 – 330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010. P. 548-552.

¹³⁷ Apie tai, kas laikytina pajamų turėjimu iš kito asmens prostitucijos, sąvadavimu prostitucijai, prostitucijos organizavimu ar vadovavimu jai, žr. Abramavičius A., Aidukas M., Aliukonienė R. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213 – 330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010. P. 545-547.

išnaudojimo prostitucijai veika), bet ir sandorius, kuriais sudaromos prielaidos išnaudoti žmogų, t. y. kurie atliekami tikslu pelnytis iš šio žmogaus prostitucijos (LR BK 147 straipsnis). Taigi prekybos žmonėmis kontekste kaltininko siekimas arba žinojimas, kad kiti sieks pelnytis iš nukentėjusiojo prostitucijos kaip išnaudojimo prostitucijai tikslas reiškia siekį gauti pajamų iš nukentėjusiojo prostitucijos, sąvadauti jo prostitucijai, organizuoti jo prostituciją ar vadovauti jo prostitucijai.

Siekimas išnaudoti nukentėjusįjį pornografijai. Pornografija – tai bet kokia forma išreikšti dalykai (nuotraukos, kino ir video juostos, dirbiniai, spausdinti kūriniai, garso įrašai, spektaklis ir kt.), kuriuose natūralistiškai ir visiškai atvirai vaizduojamos, pasakojamos arba aprašomos seksualinės scenos, ir kurių paskirtis – žadinti žmogaus lytinį instinktą, seksualiai jaudinti¹³⁸. Kalbant apie žmogaus išnaudojimo pornografijai tikslą prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtyje, pažymėtina, jog šis nusikalstamas tikslas pasireiškia siekiu panaudoti nukentėjusįjį kaip modelį pornografinio turinio dalykams gaminti ir pelnytis iš tokios jo veiklos.

Siekimas išnaudoti nukentėjusįjį priverstiniam darbui. 2005 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma kriminalizuoja ir tokius sandorius, kuriais siekiama sudaryti prielaidas išnaudoti žmogų priverstiniam darbui. Tuo tarpu pats asmens išnaudojimas priverstiniam darbui yra uždraustas LR BK 147¹ straipsnyje¹³⁹. Kalbant apie prekybą žmonėmis priverstinio darbo tikslais pažymėtina, jog tikslas „išnaudoti nukentėjusįjį priverstiniam darbui“ reiškia siekį neteisėtai priversti žmogų dirbti tam tikrą darbą, kurio jis neprivalo atlikti.

Siekimas įgyti nukentėjusiojo organą, audinį arba ląstelių. Lietuvos įstatymų leidėjas prekybos žmonėmis sandorį, kuriuo siekiama įgyti asmens organą, audinį ar ląstelių, laiko ypač pavojinga veika, dėl to šią žmogaus išnaudojimo formą įvardija kaip nusikaltimą kvalifikuojantį požymį (LR BK 147 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, jog Lietuvoje iki šiol nebuvo užfiksuotas nei vienas atvejis, kuomet būtų prekiauta žmonėmis šiuo tikslu.

Išanalizavus visus 2005 m. prekybos žmonėmis normoje įvardintus alternatyvius išnaudojimo tikslus, galima abejoti, ar baudžiamajame įstatyme įtvirtinta prekybos žmonėmis sąvoka apima visas pasaulyje egzistuojančias žmogaus išnaudojimo sritis. Štai lyginant LR BK 147 straipsnį su tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, apibrėžiančiais prekybą žmonėmis, mūsų baudžiamasis įstatymas nenumato išnaudojimo vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją. Ko gero, dėl prekybos žmonėmis didelio latentiskumo bei vis naujų jos pasireiškimo

¹³⁸ Doc. O. Fedosiuk baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) paskaitų medžiaga. Nusikaltimai dorovei// http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/baudziamosios_teises_ir_kriminologijos_katedra/studijos/paskaitos/, prisijungimo laikas: 2010-11-21.

¹³⁹ Tiesa, Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, kuriomis išreiškiama abejonė dėl LR BK 147¹ straipsnyje įtvirtintos normos reikalingumo. Apie tai plačiau žr. Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Gruodytė E., Kriškėičūnas R./ ats. red. Sipavičienė A., Erentaitė R. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacija, 2006. P. 51.

formų, turbūt net nerealu įvardinti visas įmanomas žmogaus išnaudojimo sritis. Todėl galima pasvarstyti, ar nevertėtų keisti prekybos žmonėmis normą, atsisakant minėtų žmogaus išnaudojimo sričių vardijimo ir tiesiog nurodant bendro pobūdžio nuostatą, jog prekybą žmonėmis sudarantys veiksmai atliekami žmogaus išnaudojimo tikslais¹⁴⁰. Juk teisės normoje vardinant konkrečias žmogaus išnaudojimo sritis yra rizikos, jog tam tikri atvejai nepapuls į LR BK 147 straipsnio reguliavimo sritį, nors pagal savo esmę jie bus prekyba žmonėmis. Štai pastarųjų metų prekybos žmonėmis tendencija – vaikų verbavimas „geram“ darbui užsienyje, o kai šie ten nugabenami, yra išnaudojami įtraukiant į smulkių nusikaltimų darymą¹⁴¹. Tiesa, kol kas visuomenės informavimo priemonėse nušviesti tik vaikų išnaudojimo nusikaltimams daryti atvejai. Darbo autorės nuomone, suaugusieji taip pat gali tapti objektu tokio sandorio, kuris yra sudaromas tikslu išnaudoti asmenį priverčiant jį užsiimti kišenvagystėmis, vagiliavimu parduotuvėse ar kita panašia veikla. Dar viena sritis, į kurią gali būti verbuojamas ir parduodamas asmuo, yra elgetavimas gatvėje prašant pinigų (kito asmens naudai). Taigi net ir identifikavę paminėtus atvejus, negalėsime jų kvalifikuoti kaip prekybos žmonėmis. Tam, kad galėtume traukti baudžiamojon atsakomybėn nusikaltėlius, kurie įgyvendina prekybos žmonėmis nusikaltimo objektyviają pusę sudarančius veiksmus, siekdami išnaudoti žmogų įtraukiant jį į nusikalstamų veikų darymą, priverčiant elgetauti, susituokti ar išnaudoti vergijai ar į ją panašiai veiklai, būtina inicijuoti atitinkamas LR BK 147 straipsnio (ir ypač LR BK 157 straipsnio) pataisas. Darbo autorės nuomone, galimos prekybos žmonėmis normos korekcijos atsisakant žmogaus išnaudojimo sričių vardijimo (pvz., nurodant, jog prekybą žmonėmis sudarančios veikos atliekamos ir poveikio būdai taikomi išnaudojimo tikslais¹⁴²) arba papildant esamų sričių sąrašą naujomis (siekimu išnaudoti žmogų elgetavimui, vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją, siekimu išnaudoti įtraukiant į nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų darymą), tačiau sąrašą pateikiant kaip nebaigtinį (pvz., nurodant, jog prekybą žmonėmis sudarantys veiksmai atliekami siekiant išnaudoti nukentėjusįjį prostitucijai, pornografijai, priverstiniam darbui, priverstinei santuokai, vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją, elgetavimui, nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų darymui ar siekiant išnaudoti kitomis formomis).

¹⁴⁰ Beje, tokią išnaudojimo tikslo formuluotę siūlė ir doc. O. Fedosiuk, nagrinėdamas dar 2000 m. redakcijos prekybos žmonėmis normos tobulinimo galimybes. Žr. O. Fedosiuk. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje// Teisė. 2005, Nr. 54. P. 82.

¹⁴¹ Kita vertus, nereikia dairytis ir į vaikų išnaudojimą šia forma užsienyje. Manytina, jog Lietuvoje taip pat paplitusi ir netgi seniai egzistuoja vaikų išnaudojimo priverčiant daryti nusikalstamas veikas forma. Štai nusikaltėliai, žadėdami gerą ir greitą uždarbį, sėkmingai užverbuoja Lietuvos vaikus kontrabandai vykdyti.

¹⁴² O išnaudojimo sritys, preziumuojama, kad įstatymų taikytojui yra žinomos iš tarptautinių ir Europos Sąjungos dokumentų. Atsižvelgiant į tai, kad ratifikuotos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys bei Europos Sąjungos teisė yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis, manytina, jog nėra būtina viską pažodžiui perkelti į nacionalinius įstatymus, ir įstatymų taikytojas, pagrįsdamas prekybos žmonėmis nusikaltime tikslo požymį, gali remtis Palermo protokolu, ES Tarybos Pamatiniu sprendimu bei apkaltinamuosiuose nuosprendžiuose daryti nuorodas į šiuose dokumentuose įtvirtintas nuostatas.

2.5. Prekybos žmonėmis normos santykis su kitomis LR BK normomis

Vertinant prekybos žmonėmis normos santykį su kitų Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintų nusikalstamų veikų normomis, pažymėtina, jog šiandien galiojanti prekybos žmonėmis norma savyje talpina daug požymių, kurių kiekvienas galėtų būti kvalifikuojamas pagal kitus LR BK straipsnius. Štai asmens verbavimo prostitucijai veika atitinka asmens įtraukimą į prostituciją, numatytą LR BK 308 straipsnyje. Asmens gabenimas per Lietuvos valstybės sieną norint jį išnaudoti prostitucijai sutampa su asmens gabenimu jo sutikimu siekiant pasipelnyti iš jo prostitucijos, kuris įtvirtintas LR BK 307 straipsnio 2 dalyje. Antai, asmens laikymo nelaisvėje požymis savo turiniu visiškai sutampa su neteisėtu laisvės atėmimu ar žmogaus veiksmų laisvės varžymu, kurie yra kriminalizuoti atitinkamai LR BK 146 ir 148 straipsniuose.

Atsižvelgiant į tai, kad atskiri prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties požymiai yra panašūs į kitų nusikalstamų veikų sudėties požymius arba visiškai su jais sutampa, siekiant teisingai kvalifikuoti veikas, būtina žinoti, ką apima naujoji prekybos žmonėmis norma, t. y. kokie veiksmai papildomai nekvalifikuotini pagal atskirus LR BK straipsnius, ir ko neapima, t. y. kas sudaro atskiros nusikalstamos veikos sudėtį.

Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje nurodoma, jog 2005 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma, priešingai nei anksčiau galiojusi, apima šias nusikalstamas veikas: a) sveikatos sutrikdymus (LR BK 135 – 140 straipsniai), išskyrus sunkų sveikatos sutrikdymą sunkinančiomis aplinkybėmis (LR BK 135 straipsnio 2 dalis); b) grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą (LR BK 145 straipsnis); c) neteisėtą laisvės atėmimą (LR BK 146 straipsnis); d) žmogaus veiksmų laisvės varžymą (LR BK 148 straipsnis); e) įtraukimą į prostituciją (LR BK 308 straipsnis). Tuo tarpu prekybos žmonėmis norma, kriminalizuodama neteisėtus sandorius dėl žmogaus, kurie yra prielaida būsimam žmogaus išnaudojimui, neapima paties žmogaus išnaudojimo veikų (pastarosios įtvirtintos LR BK 147¹, 307 bei 162 straipsniuose¹⁴³). Todėl atskleidus šį nusikaltimą asmens išnaudojimo stadijoje, kaltininko veiksmai papildomai kvalifikuojami ir pagal atitinkamą LR BK straipsnį, kriminalizuojantį išnaudojimo veiką (kaip realioji nusikaltimų sutaptis).

Darbo autorės nuomone, aiškinant prekybos žmonėmis normos santykį su kitų nusikaltimų normomis, išsamesnės analizės reikalauja gabenimo prostitucijai per Lietuvos valstybės sieną veika, kuri yra būdinga tiek prekybos žmonėmis, tiek pelnymosi iš kito asmens

¹⁴³ Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos baudžiamajame įstatyme kaip savarankiškos veikos nėra kriminalizuotos šios išnaudojimo veikos: suaugusio asmens išnaudojimas pornografijai, asmens išnaudojimas jo organo, audinio arba ląstelių įgijimui.

prostitucijos nusikaltimų sudėčiai. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką pastebėta, jog nukentėjusiosios dažnai savo noru sutinka vykti į užsienį verstis prostitucija, kaltinamieji neretai neslepia būsimo darbo pobūdžio. Būtent dėl šio nukentėjusiųjų savanoriškumo teismai kartais klysta vertindami teisiųjų veikas, kitaip pasakius, nukentėjusiųjų savanoriškumas nulemia tai, kad nusikaltimas yra kvalifikuojamas ne kaip prekyba žmonėmis, o pagal LR BK 307 straipsnio 2 dalį. Tuo tarpu nesiaiškinama, ar auka, duodama sutikimą, iš tiesų buvo laisva apsisprendama, t. y. kokiomis aplinkybėmis buvo pasiektas gabenimo prostitucijai į užsienį „savanoriškumas“. Taigi kas atskiria šias iš pirmo žvilgsnio panašias veikas?

Ieškant takoskyros tarp asmens gabenimo, siekiant pasipelnyti iš jo prostitucijos, ir asmens gabenimo, norint išnaudoti prostitucijai prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtyje (kai auka gabenama per Lietuvos valstybės sieną), manytina, jog dėmesį reikėtų kreipti į tai, kad prekyba žmonėmis – tai nusikaltimas laisvei. Kitaip pasakius, norint veiką kvalifikuoti pagal LR BK 147 straipsnį, būtina nustatyti veikos priešingumą laisvei. Štai mergina savo sutikimu yra gabenama prostitucijai iš Lietuvos. Tačiau šis sutikimas vykti į užsienį verstis prostitucija buvo išgautas tam tikromis aplinkybėmis: tarkime, nukentėjusioji buvo apgauta dėl tam tikrų būsimo prostitutės darbo sąlygų (pvz., klientų skaičiaus, jų pasirinkimo galimybės, atlyginimo dydžio, poilsio trukmės, galimybės bet kada pasitraukti iš prostitucijos) arba buvo pasinaudota jos pažeidžiamumu (pvz., nulemtu psichikos sveikatos būklės, sunkios materialinės ar socialinės padėties, jauno amžiaus), ko pasekoje ji sutiko užsiimti prostitucija ir vykti į užsienį. Pažymėtina, jog konstatavus šias aplinkybes gabenamo asmens sutikimas vykti į užsienį prostitucijai nebetenka juridinės reikšmės. Kitaip pasakius, nukentėjusiojo sutikimas neeliminuoja kaltininko atsakomybės už prekybą žmonėmis. Nustačius, jog nukentėjusio asmens sutikimas buvo išgautas panaudojus bent vieną piktavališko poveikio aukai būdą (įtvirtintą LR BK 147 straipsnyje), asmens gabenimo jo sutikimu prostitucijai per Lietuvos valstybės sieną veika vienareikšmiškai turėtų būti kvalifikuojama pagal LR BK 147 straipsnį kaip prekyba žmonėmis.

Štai pavyzdys iš Lietuvos teismų praktikos, kuris iliustruoja asmens gabenimo, siekiant pasipelnyti iš jo prostitucijos, ir asmens gabenimo, norint išnaudoti prostitucijai prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtyje (kai auka gabenama per Lietuvos valstybės sieną), attribojimo problemą:

Šiaulių apygardos teismo nagrinėtoje baudžiamojoje byloje A. K. ir A. J. buvo kaltinami prekyba žmonėmis, tačiau teismas išteisino kaltinamuosius dėl prekybos žmonėmis ir jų veiką perkvalifikavo į LR BK 307 straipsnį. <...> Teismas nurodė, jog nukentėjusioji A. T. savo noru sutiko važiuoti į Londoną ir verstis prostitucija, jos laisvė nebuvo suvaržyta, nes ji naudojosi

*judėjimo laisve, be to kaltinamieji A. K. ir A. J. nenaudojo jokio fizinio ar psichinio smurto jos atžvilgiu*¹⁴⁴.

Kaip matome, kaltinamųjų veikos perkvalifikavimą nulėmė nukentėjusiosios sutikimas vyksti į užsienį prostitucijai, teismas neįžvelgė asmens laisvės suvaržymo. Tačiau iš byloje nustatytų aplinkybių akivaizdžiai matyti, jog nukentėjusioji nebuvo laisva duodama sutikimą, nes ji nežinojo tikrųjų jos laukiančio darbo sąlygų. A. T. buvo pasakyta, jog ji uždirbs daug pinigų, galės bet kada grįžti namo. Tačiau buvo visiškai priešingai, ji gaudavo tik dešimtadalį nuo uždirbtų pinigų, buvo nuolat kontroliuojama, todėl, norėdama ištrūkti iš sutenerių, turėjo pabėgti. Taigi nukentėjusiosios A. T. sutikimas buvo išgautas apgaulės būdu, dėl to toks gabenimas asmens sutikimu į užsienį prostitucijai turėtų būti kvalifikuojamas pagal LR BK 147 straipsnį, o ne LR BK 307 straipsnio 2 dalį.

*Kitoje byloje R. L. ir V. P. buvo kaltinami tuo, kad veikdami organizuotoje grupėje, turėdami tikslą parduoti moterį jos sutikimu prostitucijai iš Lietuvos į Izraelį ir gauti turtinės ar kitokios naudos, 2003 m. birželio mėn. pabaigoje, ikiteisminio tyrimo metu nenustatyta data, įkalbėjus nuo jų priklausomą nukentėjusiąją A. M. dirbti prostitute Izraelyje ir nupirkus pastarajai bilietus, 2003 m. birželio 18 d. iš Vilniaus oro uosto lėktuvu išgabeno į Prahą, Čekijoje, po ko lėktuvu iš Prahos į oro uostą Bengurion, Tel-Avive, Izraelyje, tačiau Izraelio muitinės tarnybos A. M. neįleidus į Izraelį grįžo atgal į Lietuvą*¹⁴⁵.

Teismas kaltinamųjų veiksmus perkvalifikavo iš LR BK 147 straipsnio 1 dalies į LR BK 307 straipsnio 2 dalį, nes, anot jo, visiškai nesurinkta įrodymų, kad R. L. ir V. P. pažeidė nukentėjusiosios laisvę, kita vertus, visiškai įrodyta, jog kaltinamieji organizavo A. M. gabenimą jos sutikimu prostitucijai į užsienį. Nukentėjusioji buvo išvežta iš Lietuvos, t. y. gabenimas įvyko, tačiau vėliau Izraelio pareigūnų buvo gražinta atgal. Šio darbo autorė visiškai pritartų doc. A. Gutausko, nagrinėjusio analizuojamą nuosprendį, nuomonei, kad šiuo atveju vis tik esama sandorio dėl žmogaus išnaudojimo, kurio laisvė dar nevaržoma, tačiau aplinkybės rodo, jog asmens laisvė bus varžoma vėliau, kai jis bus išnaudojamas¹⁴⁶. Tai, kad šioje situacijoje kaltininkai neįgyvendino visų nusikaltimo sudėties požymių, rodo, jog jų veika nutrūko pasikėsینimo stadijoje ir kvalifikuotina pagal LR BK 22 straipsnį ir LR BK 147 straipsnį, o ne LR BK 307 straipsnio 2 dalį.

Kitoje byloje teismas, atmesdamas teisiąmojo argumentą dėl neva netinkamai pritaikyto baudžiamojo įstatymo jo veiką kvalifikuojant ne pagal LR BK 307 straipsnį, o pagal LR BK 147 straipsnį, nurodė:

Asmens sutikimas pagal BK 307 straipsnio prasmę turi būti savanoriškas ir duotas gerai suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes. <...> Pažymėtina, kad šiais poveikio būdais

¹⁴⁴ Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-300/2006.

¹⁴⁵ Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31/2007.

¹⁴⁶ Doc. A. Gutausko atliktas tyrimas, siekiant išnagrinėti ir apibendrinti teisminę praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis. Teisės institutas, 2008 m. Tyrimas atliktas pagal Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programos įgyvendinimo priemonių (patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558) 21 punktą.

(panaudojant psichologinę ar fizinę prievartą, pagrobiant, apgaunat, piktnaudžiaujant pasitikėjimu, pasinaudojant nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, mokant pinigais ar suteikiant kitą naudą jį kontroliuojančiam asmeniui – aut. pastaba) *išgautas aukos sutikimas iš anksto apgalvotam išnaudojimui, teisiniam vertinimui nėra reikšmingas. Akivaizdu, kad norint nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal BK 307 straipsnį, reikalingas asmens savanoriškas (suvokiant duoto sutikimo aplinkybes) sutikimas. Tačiau, jeigu toks sutikimas duotas dėl apgaulės poveikio, suteikus turtinę naudą jį kontroliuojantiems asmenims, negali būti laikomas savanorišku ir duotu suvokiant duodamo sutikimo aplinkybes. Iš bylos duomenų matyti, jog S. K., R. P., E. B., V. Z., V. M., D. A., L. N. bei L. L. ne tik nedavė tokio sutikimo, bet išvykdamos į Angliją net nežinojo, kad bus parduotos ir taip priverstos dirbti prostitutėmis. Kaip matyti iš bylos medžiagos, nuteistas R. S. ir kiti nuteistieji žadėdavo poilsinę kelionę kelioms dienoms arba dirbti barmene, tačiau, kad joms teks dirbti prostitutėmis, nieko neminėdavo. Tik tada, kai nukentėjusios buvo atgabentos į Angliją (Londono oro uostą), arba kai buvo verčiamos teikti seksualines paslaugas (dirbti prostitutėmis), sužinodavo kuo iš tikrųjų turės užsiimti, kokį darbą dirbti¹⁴⁷.*

Kalbant apie prekybos žmonėmis normos santykį su kitų nusikalstamų veikų normomis, pažymėtina, jog problemų kyla atribojant ir asmens verbavimo prostitucijai veiką prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtyje nuo į ją panašios asmens įtraukimo į prostituciją veikos, numatytos LR BK 308 straipsnyje. Ieškant šių veikų atribojimo kriterijų, išskirtini du atvejai: prekyba žmonėmis ir asmens įtraukimas į prostituciją šio nusikaltimo pagrindinėje sudėtyje (LR BK 308 straipsnio 1 dalis) bei prekyba žmonėmis ir asmens įtraukimas į prostituciją šio nusikaltimo kvalifikuotoje sudėtyje (LR BK 308 straipsnio 2 dalis). Pirmuoju atveju pagrindiniais atribojimo kriterijais tampa išnaudojimo prostitucijai tikslas bei piktavališka poveikį aukai išreiškiantys būdai, kuriais palaužiama nukentėjusio asmens valia ir nukentėjusysis yra lenkiamas (verbuojamas, skatinamas) užsiimti prostitucija. Pagrindinė asmens įtraukimo į prostituciją nusikaltimo sudėtis savyje netalpina šių požymių. Todėl nenustačius visų prekybos žmonėmis triadą sudarančių požymių, veika bus kvalifikuotina pagal LR BK 308 straipsnio 1 dalį. Antruoju atveju sprendžiant klausimą dėl asmens įtraukimo į prostituciją atribojimo nuo verbavimo prostitucijai prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtyje, čia pagrindinis atribojimo kriterijus – buvo ar nebuvo išnaudojimo prostitucijai tikslas¹⁴⁸, t. y. siekis turėti naudos iš nukentėjusiojo įsitraukimo į prostituciją. Tuo tarpu kalbant apie poveikio aukai būdus, atkreiptinas dėmesys, kad asmens įtraukimo į prostituciją nusikaltimo kvalifikuota sudėtis, priešingai nei pagrindinė, be veikos požymio numato ir alternatyvius veikos padarymo būdus – fizinės ar psichinės prievartos panaudojimą, apgaulę. Taip pat kvalifikuojančiu požymiu laiko materialiai, dėl tarnybos ar kitaip nuo kaltininko priklausomo asmens įtraukimą į prostituciją. Darbo autorės nuomone, šis priklausomumas gali būti prilygintas prekybos žmonėmis normoje

¹⁴⁷ Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-81/2010.

¹⁴⁸ Prisiminkime, „įtraukimas į prostituciją“ ir „išnaudojimas prostitucijai“ nėra tapačios sąvokos. Apie tai plačiau šio darbo 2.4. skyriuje, kur kalbama apie vieną iš LR BK 147 straipsnyje įtvirtintų tikslo išnaudoti prostitucijai formuluočių („kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją“).

esančiam veikos padarymo būdai – pasinaudojimui nukentėjusiojo priklausomumu. Taigi nustačius, jog kaltininkas įtraukė nukentėjusį į prostituciją, panaudodamas fizinę, psichinę prievartą, apgaulę arba pasinaudodamas nukentėjusiojo (materialiniu, tarnybiniu ar kitokiu) priklausomumu nuo kaltininko, bet nenustačius išnaudojimo prostitucijai tikslo, t. y. siekio naudotis nukentėjusiojo darbo vaisiais, veika kvalifikuotina pagal LR BK 308 straipsnio 2 dalį. Tuo tarpu nustačius paminėtų požymių triadą (veiką, jos padarymo būdą, kuriuo pažeidžiama nukentėjusiojo laisvė, ir išnaudojimo tikslą), veika atitiks prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį, o asmens įtraukimas į prostituciją bus sudedamasis prekybos žmonėmis nusikaltimo požymis ir pagal LR BK 308 straipsnį neinkriminuotinas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Prekybos žmonėmis problema tarptautinėje erdvėje iškelta dar XIX amžiaus pabaigoje. Nuo to laiko iki šių dienų priimta begalė tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų, skirtų kovai su šiuo reiškiniu, tačiau universalią ir šiuolaikišką prekybos žmonėmis sampratą suformulavo JTO 2000 m. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Šiame dokumente įtvirtintą prekybos žmonėmis apibrėžimą (su nedideliais patikslinimais) perėmė ir Europos Sąjunga (ES Tarybos 2002 m. liepos 19 d. Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR „Dėl kovos su prekyba žmonėmis“) bei Europos Taryba (Europos Tarybos 2005 m. gegužės 16 d. Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis).

2. 2005 m. Europos Tarybos Konvencija šiai dienai vertinama kaip aukščiausias kovos su XXI amžiaus šiuolaikine vergove tarptautinis standartas. Ši konvencija į prekybos žmonėmis problemą pažvelgė keliais naujais aspektais, o būtent, pirma, įpareigojo jos dalyves taikyti baudžiamąją atsakomybę ne tik prekeiviams žmonėmis, bet ir asmenims, kurie naudojami išnaudojamo asmens teikiamomis paslaugomis, žinodami, kad jas teikiantis asmuo yra parduotas, ir, antra, išreiškė savo poziją dėl sankcijų netaikymo prekybos žmonėmis nusikaltimo aukoms, nurodydama, jog valstybės turi numatyti galimybę netaikyti bausmių aukoms už jų dalyvavimą neteisėtoje veikloje tiek, kiek jos buvo verčiamos ja užsiimti. Tokios nuostatos rodo Europos Tarybos siekį kompleksiškai kovoti su prekyba žmonėmis. Atsižvelgiant į šiuos naujus prekybos žmonėmis reglamentavimo aspektus šiuo metu Europos Sąjungos institucijose yra svarstomas teisės akto, pakeisiančio ES Tarybos Pamatinį sprendimą 2002/629/TVR, projektas. Šiame projekte taip pat siūloma platesnės apimties prekybos žmonėmis apibrėžtis, įtraukiant naujas žmogaus išnaudojimo formas.

3. Išanalizavus tarptautinį, Europos Sąjungos ir Lietuvos teisinį prekybos žmonėmis reglamentavimą, darytina išvada, jog prekybos žmonėmis nusikaltimui būdinga trinarė struktūra: veikos, asmens laisvę varžančią kontrolę išreiškiantys būdai ir išnaudojimo tikslas. Tik nustačius šių požymių triadą, asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už prekybą žmonėmis. Beje, remiantis bendrininkavimo institutu, nebūtina, kad visus šiuos prekybą žmonėmis sudarančius veiksmus atliktų vienas asmuo: dalyvavimas padarant tik prekybos žmonėmis veiką arba taikant tik poveikio aukai būdą yra pakankamas inkriminuoti šį nusikaltimą.

4. Išnagrinėjus Lietuvos teismų praktiką prekybos žmonėmis baudžiamosiose bylose, pastebėta, jog dažniausiai kaltininkai aukos valią palenkia nesmurtiniais būdais, neretai prekybos žmonėmis sandoris yra grįstas tam tikru kaltininko ir aukos susitarimu, kuomet nukentėjusysis sutinka būti išnaudojamas. Tokiais atvejais Lietuvos teismai, vertindami kaltinamųjų veiksmus, kartais pernelyg sureikšmina aukos sutikimą, neatsižvelgia į tai, kokiomis aplinkybėmis šis sutikimas išgautas, ir perkvalifikuoja kaltinamųjų veikas į švelnesnę atsakomybę numatantį LR BK 307 ir (ar) 308 straipsnį.

5. Atskleidus prekybos žmonėmis 2005 m. redakcijos normos turinį (nusikaltimo sudėties požymius) Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, prieita prie išvados, jog normoje yra netikslingų ir kvestionuotinių požymių kaip antai veikos padarymo būdą išreiškiantis požymis, įvardytas žodžiais „suteikiant turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį“ bei išnaudojimo prostitucijai tikslą išreiškiantis požymis, įvardytas žodžiais „kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją“. Minėtas veikos būdas nerodo jokio piktavališko poveikio nukentėjusiajam ir neturi įtakos jo valiai. Tuo tarpu prekybos žmonėmis sudėtyje esantys alternatyvūs veikos būdai laikytini asmens laisvę varžančiomis ir jo valią palenkiančiomis priemonėmis. Taip pat didelių abejonių kelia šio požymio interpretavimas Lietuvos teismų praktikoje. Kitas kritikuotinas požymis „kaltininkas žinojo arba siekė, kad nukentėjęs asmuo būtų įtrauktas į prostituciją“ vis tik labiau atskleidžia ne nusikalstamą tikslą (siekimą išnaudoti asmenį prostitucijai, kas reiškia siekimą turėti naudos iš kito asmens prostitucijos), bet pačią veiką – verbavimą prostitucijai. Tuo tarpu siekį išnaudoti asmenį prostitucijai atspindi LR BK 147 straipsnyje esanti formuluotė „kaltininkas žinojo arba siekė, kad <...> būtų pelnomasi iš šio asmens prostitucijos“. Tai rodo kaltininko piktavališkumą, siekį pačiam ar kitiems naudotis būsimais aukos darbo vaisiais, t. y. siekį turėti naudos iš nukentėjusiojo prostitucijos.

6. Įvertinus galiojančią prekybos žmonėmis normą kriminalizuojamų veiksmų apimties aspektu, pastebėta, jog ji neapima siekio išnaudoti žmogų vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją. Tuo tarpu ši išnaudojimo forma patenka į minimumą išnaudojimo formų, kurias įpareigoja kriminalizuoti tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai. Taip pat 2005 m. redakcijos prekybos žmonėmis norma nėra pakankama patraukti baudžiamojon atsakomybėn tuos, kurie įgyvendina prekybos žmonėmis nusikaltimo objektyviąją pusę sudarančius veiksmus siekdami išnaudoti žmogų įtraukiant jį į nusikalstamų veikų darymą, priverčiant elgetauti ar susituokti. Tai – šių dienų prekybos žmonėmis tendencijos. Atsižvelgiant į tai, būtina didinti šiuo metu esamą prekybos žmonėmis kriminalizavimo apimtį, nurodant minėtas išnaudojimo sritis bei pateikiant žmogaus išnaudojimo sričių sąrašą kaip nebaigtinį. Taip pat įvertinus prekybos

žmonėmis nusikaltimo pavojingumą, mastą, manytina, jog su šiuo XXI amžiaus blogiu reikėtų kovoti jau nuo paties siūlymo įgyti ar perleisti žmogų išnaudojimo tikslams. Todėl siūlytina į prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėtį įtraukti papildomas veikas – siūlymą pirkti (kitaip įgyti) ar parduoti (kitaip perleisti) žmogų.

7. Prekybos žmonėmis norma savyje talpina daug požymių, kurių kiekvienas galėtų būti kvalifikuojamas pagal kitas nusikalstamas veikas įtvirtinančius LR BK straipsnius. Štai asmens įtraukimo į prostituciją, asmens gabenimo jo sutikimu per Lietuvos valstybės sieną prostitucijai atveju pasireiškia prekybos žmonėmis veikos, neteisėto laisvės atėmimo ar žmogaus veiksmų varžymo atveju – laisvę varžančios kontrolės pasiekimo būdai, išnaudojimo priverstiniam darbui, pelnymosi iš kito asmens prostitucijos atveju – išnaudojimo tikslas. Tačiau pastebėtina, jog nei viena šių nusikalstamų veikų neapima visų prekybos žmonėmis triadą sudarančių požymių.

8. Daugiausia problemų kelia prekybos žmonėmis ir LR BK 307 bei 308 straipsniuose įtvirtintų veikų atribojimas. Antai analizuojant Lietuvos teismų praktiką pastebėta, jog nukentėjusiosios dažnai savo noru sutinka vykti į užsienį verstis prostitucija, kaltinamieji neretai neslepia būsimos darbo pobūdžio. Būtent dėl šio nukentėjusiųjų savanoriškumo teismai kartais klysta vertindami teisiųjų veikas, kitaip pasakius nukentėjusiųjų savanoriškumas nulemia tai, kad nusikaltimas yra kvalifikuojamas ne kaip prekyba žmonėmis, o pagal LR BK 307 straipsnio 2 dalį. Tuo tarpu nesiaiškinama, ar auka, duodama sutikimą, iš tiesų buvo laisva apsisprendama, t. y. kokiomis aplinkybėmis buvo pasiektas gabenimo prostitucijai į užsienį „savanoriškumas“. Manytina, jog esminiu šių veikų atribojimo kriterijumi tampa veikos priešingumo laisvei identifikavimas – buvo ar ne suvaržyta aukos laisvė. Kalbant apie asmens įtraukimą į prostituciją, šiuo atveju vėlgi reikia aiškintis, ar nukentėjusysis buvo užverbuotas prostitucijai pasitelkiant tam tikrus poveikio būdus, kas leido pažeisti jo laisvę, ir ar kaltininko veikoje buvo siekis išnaudoti nukentėjusįjį prostitucijai, t. y. siekis turėti naudos iš nukentėjusiojo įsitraukimo į prostituciją.

9. Išnagrinėjus prekybos žmonėmis normos turinį (svarbiausius nusikaltimo sudėties aspektus) ir atsižvelgus į šiame darbe nurodytus šios normos trūkumus, siūlytinos tokios LR BK 147 ir 157 straipsnių formuluotės:

147 straipsnis. Prekyba žmonėmis

1. Tas, kas siūlė pirkti ar parduoti žmogų ar kitaip jį įgyti ar perleisti, pardavė, pirko ar kitaip perleido arba įgijo žmogų, arba verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje žmogų panaudodamas fizinį smurtą, grasinimus, kitaip atimdamas galimybę priešintis, pasinaudodamas nukentėjusio žmogaus priklausomumu ar pažeidžiamumu, arba panaudodamas apgaulę, ir šiuos veiksmus atliko siekiant išnaudoti žmogų prostitucijai, pornografijai, priverstiniam darbui, vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją, elgetavimui, nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų

darymui ar siekiant išnaudoti kita forma, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki dešimties metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau nukentėjusiems asmenims, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dvylikos metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

157 straipsnis. Prekyba vaikais

1. Tas, kas siūlė pirkti ar parduoti vaiką ar kitaip jį įgyti ar perleisti, pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo vaiką, arba verbavo, gabenė ar laikė nelaisvėje vaiką ir šiuos veiksmus atliko siekiant nukentėjusį vaiką neteisėtai įvaikinti ar išnaudoti jį prostitucijai, pornografijai, priverstiniam darbui, vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją, elgetavimui, nusikalstamų veikų ar kitų teisės pažeidimų darymui ar siekiant išnaudoti kita forma, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.

2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau vaikų arba mažamečiui, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje, arba siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį arba ląstelių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki penkiolikos metų.

3. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais);
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 8⁽¹⁾, 25, 32, 35, 45, 47⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321(2) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131⁽³⁾, 310⁽¹⁾ straipsniais įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 67-1937;
4. Jungtinių Tautų Organizacijos 1948 m. gruodžio 10 d. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497;
5. Jungtinių Tautų Organizacijos 1949 m. Konvencija dėl kovos su žmonių prekyba ir trečiųjų asmenų išnaudojimu prostitucijos tikslams. Prieiga per internetą: <http://www2.ohchr.org/english/law/trafficpersons.htm>;
6. Jungtinių Tautų Organizacijos 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166;
7. Europos Sąjungos Tarybos 1997 m. vasario 24 m. Bendroji akcija prieš prekybą žmonėmis ir vaikų seksualinį išnaudojimą. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&lng1=en,lt&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,sk,sl,sv,&val=221539:cs&page=1&hwords=prekyba+%C5%BDmon%C4%97mis~>;
8. Europos Sąjungos Tarybos 1998 m. gruodžio 3 d. Sprendimas 1999/C26/05, papildantis nusikalstamos veikos „prekyba žmonėmis“ apibrėžimą, pateiktą Europolo konvencijos priede // Official Journal C 26/21, 30/01/1999;
9. Europos Sąjungos Tarybos 2002 m. liepos 19 d. Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis // Official Journal L 203/01, 01/08/2002;
10. Europos Sąjungos Komisijos 2010 m. kovo 29 d. pasiūlymas „Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR“. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0095:FIN:LT:PDF>;
11. Europos Sąjungos Komisijos darbinis dokumentas, pridedamas prie Pasiūlymo „Tarybos Pamatinis sprendimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuriuo panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR“, Poveikio vertinimo santrauka. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2009:0359:FIN:LT:PDF>;
12. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(2000)11 dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais. Prieiga per internetą: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=355371&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>;

13. Europos Tarybos 2005 m. gegužės 16 d. Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. Prieiga per internetą:
http://www.etib.lt/site_files/trafikingas/Konvencija%20prekybos%20zmon.doc;
14. 1904 m. gegužės 18 d. ir 1910 m. gegužės 18 d. Tarptautinės sutartys dėl kovos su baltosiomis vergėmis, papildytos Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos patvirtintu 1948 m. gruodžio 3 d. protokolu. Prieiga per internetą:
<http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1949/19.html>;
15. 1921 m. rugsėjo 30 d. Tarptautinė konvencija dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, su pakeitimais, nustatytais Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinės Asamblėjos patvirtintu 1947 m. spalio 20 d. protokolu. Prieiga per internetą:
http://www.coe.int/T/E/human_rights/Trafficking/3_Documents/International_legal_instruments/UNTS_Sup_trafficking.asp#TopOfPage;
16. 1926 m. rugsėjo 25 d. Vergijos konvencija. Prieiga per internetą:
<http://www2.ohchr.org/english/law/slavery.htm>;
17. 1995 m. liepos 26 d. Europolo konvencija // Valstybės žinios. 2004, Nr. 113-4202;
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558 patvirtinta Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programa // Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333;
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 1104 patvirtinta Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programa // Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

Mokslinė literatūra:

20. Abramavičius A., Bieliūnas E., Drakšienė A. ir kiti. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2000;
21. Abramavičius A., Aliukonienė R., Baranskaitė A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99 – 212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009;
22. Abramavičius A., Aidukas M., Aliukonienė R. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213 – 330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010;
23. Fedosiuk O. Combating trafficking in human beings in Lithuania: criminal law and judicial practice // First year in the European Union: current legal issues. Latvian Academy of Science; Mykolas Romeris University; Law College. Riga, 2005;
24. O. Fedosiuk. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13);
25. Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // Jurisprudencija. 2003, Nr. 45(37);
26. Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje // Teisė. 2005, Nr. 54;

27. Fedosiuk O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos // *Jurisprudencija*. 2007, Nr. 8(98);
28. Gutauskas A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje// *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, Nr. 3;
29. Gutauskas A. Tyrimas, atliktas siekiant išnagrinėti ir apibendrinti teisminę praktiką baudžiamosiose bylose dėl prekybos žmonėmis. Teisės institutas, 2008 m. Tyrimas atliktas pagal Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programos įgyvendinimo priemonių (patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558) 21 punktą;
30. Gutauskas A. Human Trafficking and its Treatment in Criminal Law // *Socialinių mokslų studijos (Social Sciences Studies)*. 2009, Nr. 4(4);
31. Gutauskas A., Jonsson A., Osterdahl I. and others. Human trafficking and Human security. Routledge, 2009;
32. International Organization for Migration (IOM). Trafficking in women and prostitution in the Baltic States: social and legal aspects. Helsinki: IOM, 2001;
33. Nikartas S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata // *Teisės problemos*. 2009, Nr. 2(64);
34. Palavinskienė B., Prokopčik M., Vidrinskaitė S., Žiobienė E. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2006;
35. Pavilionis V. Konstitucijos II skirsnio „Žmogus ir valstybė“ komentaras // *Teisės problemos*. 1999, Nr. 1-2;
36. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006;
37. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008;
38. Sipavičienė A., Erentaitė R., Tureikytė D. ir kt., Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas /ats. red. Sipavičienė A. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius: Mokslo aidai, 2004;
39. Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Gruodytė E., Krikščiūnas R. / ats. red. Sipavičienė A., Erentaitė R. Prekybos žmonėmis tyrimo bei teismo nagrinėjimo problemos Lietuvoje. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacija, 2006;
40. Tarptautinė migracijos organizacija, Burda R., Grodytė E., Krikščiūnas R. Prekybos žmonėmis nusikaltimų tyrimo metodika. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2007;
41. Vermeulen G. International trafficking in women and children. General Report. XVIIth International Congress of Penal Law // *International Review of Penal Law*. 2001, vol. 72;
42. Žalimas D., Žalimienė S. / ats. red. Liubertaitė L. Tarptautinė žmogaus teisių apsauga: universalūs dokumentai. I tomas. Vilnius: Registrų centras, 2009.

Teismų praktika:

43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“;

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2003;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-578/2004;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-332/2006;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-429/2009;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2010;
49. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353/2005;
50. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-428/2005;
51. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-204/2005;
52. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-87/2006;
53. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2007;
54. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2008;
55. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-358/2008;
56. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008;
57. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-228/2009;
58. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-122/2009;
59. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-240/2009;
60. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-6/2010;
61. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010;
62. Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-81/2010;
63. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-152-348/2006;
64. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-493/2009;
65. Klaipėdos miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47-22/2002;
66. Klaipėdos apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-382/2009;
67. Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-043-04/2001;
68. Lazdijų rajono apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-088-05/2002;
69. Panevėžio miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-17-2003;
70. Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-37-337/2008;
71. Panevėžio apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-350/2008;
72. Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-56-300/2006;
73. Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-51-154/2007;
74. Šiaulių apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-135/2009;
75. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-235/2003;
76. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-199/2003;
77. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-97/2007;
78. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-31/2007;
79. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-107/2008;
80. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-170/2008;
81. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009;
82. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17/2009;
83. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-136/2009;
84. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47/2010.

Kiti šaltiniai:

85. Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimas). Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>;
86. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.lki.lt/dlkz/>;
87. Europol. Trafficking in human beings in the European Union: a Europol perspective. Prieiga per internetą: http://www.europol.europa.eu/publications/Serious_Crime_Overviews/THB_Fact_Sheet_2009%20EN.pdf;
88. Fedosiuk O. Baudžiamosios teisės (specialiosios dalies) paskaitų medžiaga. Nusikaltimai dorovei. Prieiga per internetą: http://www.mruni.eu/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/baudziamosios_teises_ir_kriminologijos_katedra/studijos/paskaitos/;
89. Publikacija „Lietuvis Norvegijoje vertė vaikus vogti iš parduotuvių“ interneto portale „Delfi“. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/lietuvis-norvegijoje-verte-vaikus-vogti-is-parduotuviu.d?id=30542761>;
90. Publikacija „Lietuvos vaikai į užsienį vežami vykdyti nusikaltimų“ interneto portale „Kaunodiena.lt“. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/kriminalai/lietuvos-vaikai-i-uzsieni-vezami-vykdyti-nusikaltimu-279353>;
91. Publikacija „Vaikai parduodami vergauti gaujoms“ interneto portale „Respublika.lt“. Prieiga per internetą: http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/nusikaltimai_ir_nelaimes/vaikai_parduodami_vergauti_gaujoms/;
92. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Global Report on Trafficking in persons. Prieiga per internetą: http://www.unodc.org/documents/Global_Report_on_TIP.pdf;
93. U. S. Department of State. Trafficking in persons report June 2009. Prieiga per internetą: <http://vilnius.usembassy.gov/policy/us--lithuanian-relations/trafficking-in-persons-report-2009.html>;
94. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2010 m. spalio 21 d. nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, kuria panaikinamas Pamatinis sprendimas 2002/629/TVR. Prieiga per internetą: <http://eescopinions.eesc.europa.eu/eescopiniondocument.aspx?language=lt&docnr=1376&year=2010>;
95. Nusikalstamumo statistika. Informatikos ir ryšių departamento parengtos statistinės ataskaitos apie nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje. Prieiga per internetą: http://www.ird.lt/viewpage.php?page_id=26
(http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198).

Urbelionytė A. Baudžiamosios atsakomybės ypatumai už prekybą žmonėmis baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje / Baudžiamosios teisės ir kriminologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, 2010. – 78 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas – atskleisti prekybos žmonėmis nusikaltimo normos turinį baudžiamosios teisės teorijoje ir Lietuvos teismų praktikoje, kartu identifikuoti šios normos taikymo praktines problemas. Pirmoje darbo dalyje apžvelgiama prekybos žmonėmis kriminogeninė situacija, pateikiami statistiniai duomenys. Antroje dalyje teoriniu požiūriu tiriama prekybos žmonėmis samprata, jos evoliucija tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje. Trečioje dalyje analizuojama prekybos žmonėmis norma Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, atskleidžiamas šio nusikaltimo sudėties objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių baudžiamasis teisinis vertinimas Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje, nustatomas prekybos žmonėmis normos ir kitų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų normų santykis. Įvertinus galiojančios prekybos žmonėmis normos trūkumus, pateikiamos šios normos tobulinimo rekomendacijos.

Pagrindinės sąvokos: prekyba žmonėmis, prekybos žmonėmis auka, nukentėjusiojo laisvės pažeidimas, išnaudojimas.

Urbelionytė A. Peculiarities of criminal responsibility for human trafficking in the criminal law and judicial practice / Master's work in criminal law and criminology. Supervisor doc. dr. A. Gutauskas. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2010. – 78 p.

ANNOTATION

The goal of scientific work is to reveal the content of the norm of human trafficking in Lithuanian criminal law doctrine and judicial practice. The first part of the paper reviews criminogenic situation of human trafficking, provides some statistics. The second part deals with definition of trafficking in humans, its evolution at an international and European Union law level. The third part of paper is dedicated to analysing the norm of human trafficking, foreseen in the Criminal Code of Lithuania: firstly, the author analyses objective and subjective features, included in the corpus delicti of this crime, and provides legal treatment of these features in Lithuanian criminal law doctrine and judicial practice, and finally, the author highlights relation between the norm of human trafficking and other norms in the Criminal Code of Lithuania. Summing all information gathered up, the author points out some criticized aspects of valid norm and gives recommendations how to improve it.

Keywords: human trafficking, victim of human trafficking, violation of personal freedom, exploitation.

SANTRAUKA

Baudžiamosios atsakomybės ypatumai už prekybą žmonėmis baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje

Pagrindinės sąvokos: prekyba žmonėmis, prekybos žmonėmis auka, nukentėjusiojo laisvės pažeidimas, išnaudojimas.

Prekyba žmonėmis – tai šiuolaikinės vergovės forma, vienas grubiausių žmogaus teisių pažeidimų. Prekyba žmonėmis – tai neįprastas nusikaltimas. Jo specifiką rodo tai, kad šio nusikaltimo objektas yra ne daiktas, o valią turintis žmogus. Prekyba žmonėmis – tai sandoris, sudaromas turint tikslą išnaudoti žmogų. Ko gero, sunkiausia suvokti šį nusikaltimą, kai nukentėjusysis sutinka būti išnaudojamas. Tačiau visuotinai sutariama, jog netoleruotina yra tiek prievartinė, tiek savanoriška vergija.

Magistro baigiamajame darbe analizuojami ir vertinami baudžiamosios atsakomybės už prekybą žmonėmis ypatumai. Pirmiausia, siekiant suprasti prekybos žmonėmis reiškinių analizuojama prekybos žmonėmis sampratos evoliucija tarptautinėje ir Europos Sąjungos teisėje. Toliau nagrinėjama prekybos žmonėmis kriminalizavimo Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse raida. Galiausiai didžiausias dėmesys skiriamas šiuo metu galiojančiai prekybos žmonėmis normai, įtvirtintai LR BK 147 straipsnyje. Darbe analizuojami prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, atskleidžiamas šių požymių baudžiamasis teisinis vertinimas Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Pateikiami geros praktikos ir teisingo prekybos žmonėmis normos interpretavimo pavyzdžiai bei abejotini (diskutuotini) teisiniai vertinimai. Įvertinus LR BK 147 straipsnyje įtvirtintos prekybos žmonėmis normos trūkumus, pateikiamos šios normos tobulinimo rekomendacijos.

SUMMARY

Peculiarities of criminal responsibility for human trafficking in the criminal law and judicial practice

Keywords: human trafficking, victim of human trafficking, violation of personal freedom, exploitation.

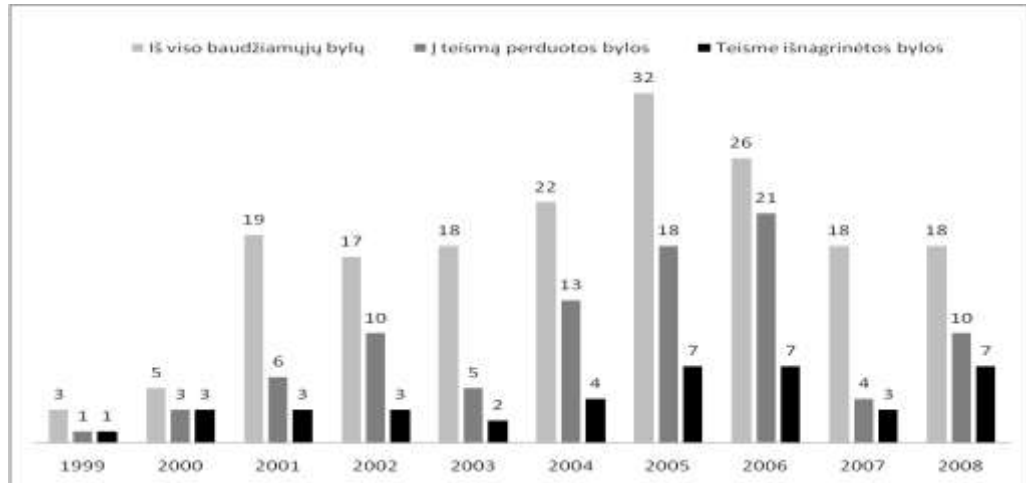
Human trafficking is the form of modern slavery, one of the most serious human rights violation. Human trafficking is unusual, specific crime because the object of this offence is not a material thing, but a person with will. Trafficking of human being is an illegal transaction being done with the purpose of exploitation. Probably the most difficult to understand this crime is then a victim of human trafficking consents to be exploited. However, it is generally accepted that neither forced nor voluntary slavery is tolerable.

The author in this scientific work analyses and values peculiarities of criminal responsibility for human trafficking. First of all, in order to understand the phenomenon of human trafficking, the evolution of the definition of the crime of trafficking in humans is analysed at an international and European Union law level. Then the author reveals the development of human trafficking criminalisation in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Finally, the most attention is focused on the last edited norm of trafficking in humans (June 23, 2005), which is laid down in the article 147 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The author analyses objective and subjective features, included in the corpus delicti of this crime, and provides legal treatment of these features in Lithuanian criminal law doctrine and judicial practice. The author highlights examples of good practice and correct interpretation of the norm of human trafficking, moreover, shows questionable (controversial) legal analysis. Summing all information gathered up, the author points out some criticized aspects of valid norm and gives recommendations how to improve its formulation.

PRIEDAI

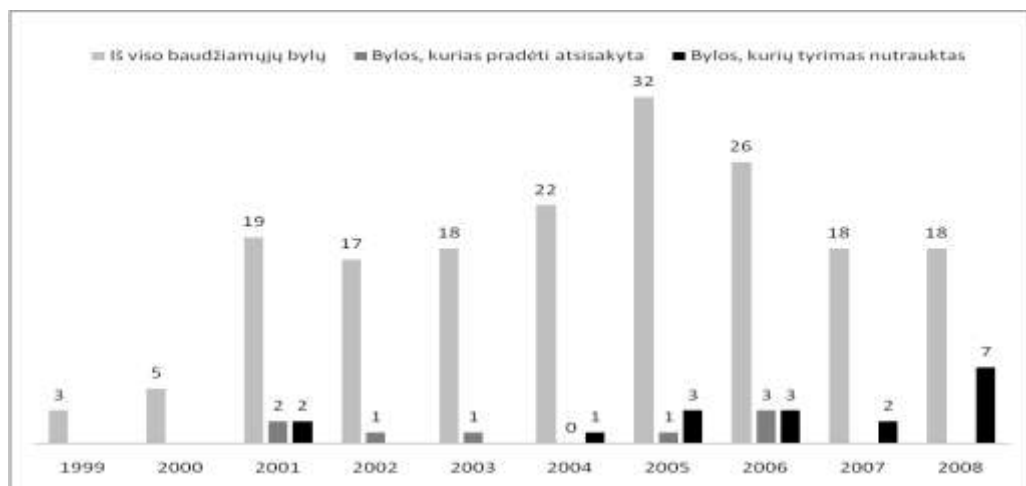
PRIEDAS NR. 1

Iškeltų, teismui perduotų ir jame išnagrinėtų baudžiamųjų bylų dėl prekybos žmonėmis skaičius Lietuvos Respublikoje 1999 – 2008 m.¹⁴⁹

PRIEDAS NR. 2

Iškeltų, nutrauktų ir atsisakytų pradėti baudžiamųjų bylų dėl prekybos žmonėmis skaičius Lietuvos Respublikoje 1999 – 2008 m.¹⁵⁰

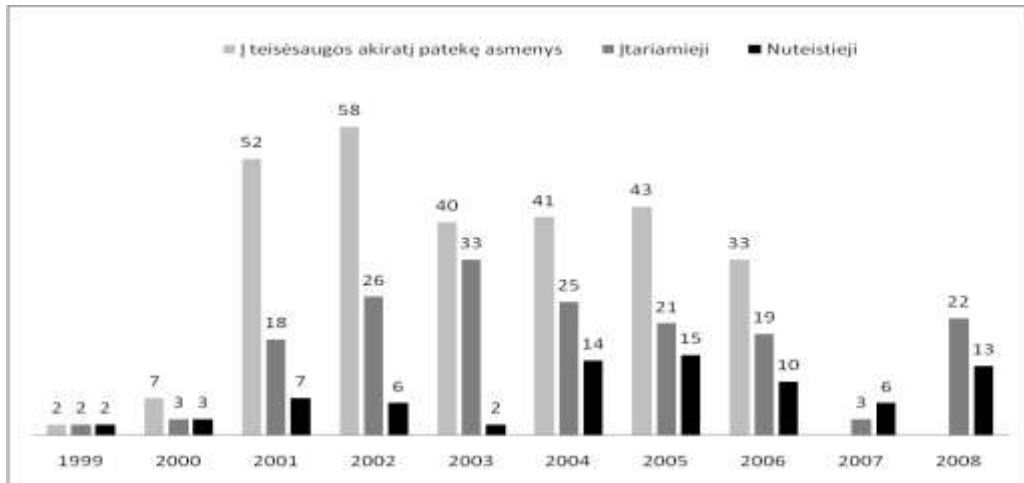

¹⁴⁹ Duomenų šaltinis: Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 19 d. nutarimu Nr. 558 patvirtinta Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programa/Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 1104 patvirtinta Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009 – 2012 metų programa/Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761. Taip pat Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos duomenys. Prieiga per internetą: http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=26, prisijungimo laikas: 2010-06-15.

¹⁵⁰ Duomenų šaltinis: tas pats.

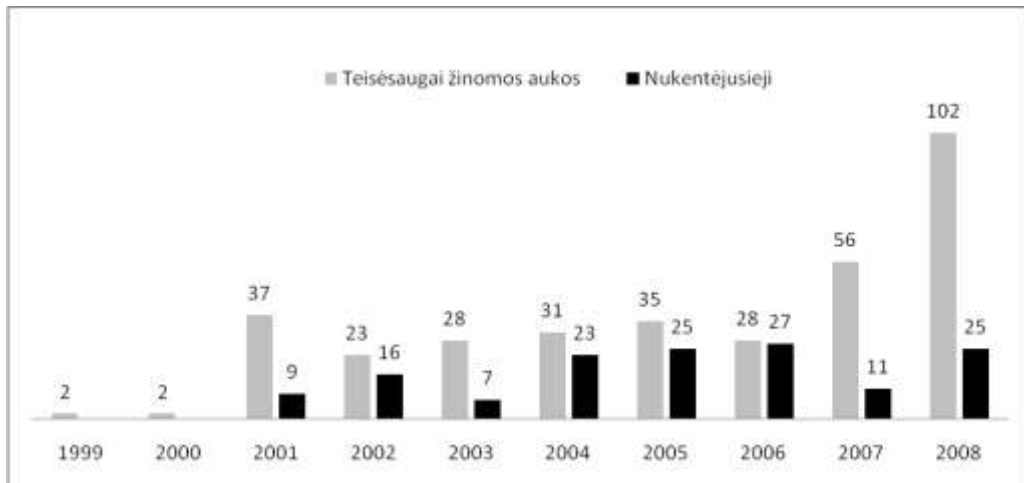
PRIEDAS NR. 3

Į teisėsaugos akiraty patekusių asmenų, įtariamųjų ir nuteistųjų dėl prekybos žmonėmis skaičius Lietuvos Respublikoje 1999 – 2008 m.¹⁵¹

PRIEDAS NR. 4

Teisėsaugai žinomų prekybos žmonėmis aukų ir nukentėjusiųjų skaičius Lietuvos Respublikoje 1999 – 2008 m.¹⁵²

¹⁵¹ Duomenų šaltinis: tas pats.

¹⁵² Duomenų šaltinis: tas pats.